

P 400/21

Vardex Fud

könyvtáros

a

művelődésügyi

minisztérium

lapja

18.

évfolyam

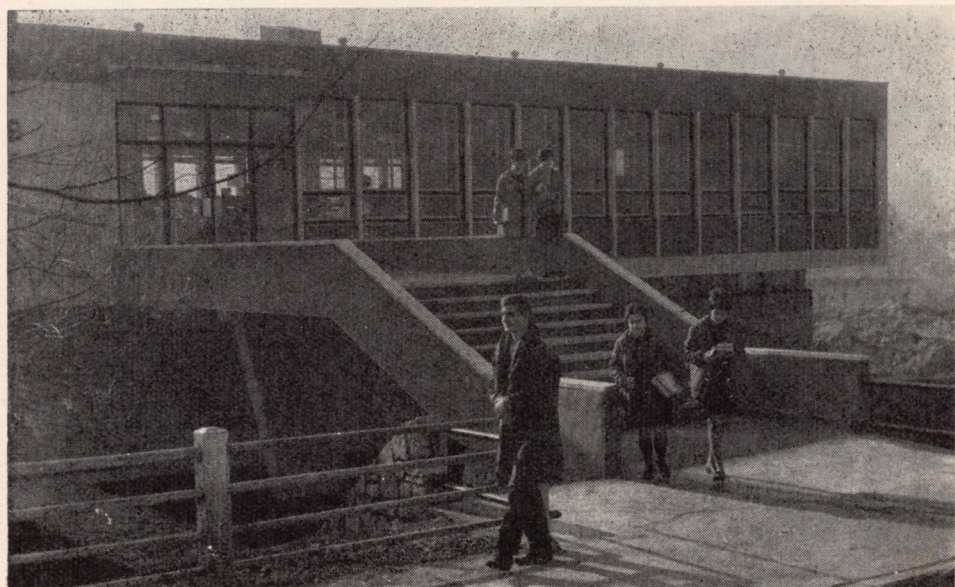
1968

február

2

*Az Esztergomi Városi Könyvtár épülete. Tervezte Tóth Dezső
(MTI Fotó — Hadas János felv.)*

t a r t a l o m

KELLNER BÉLA: A tanácsi közművelődési könyvtárak az új gazdasági mechanizmusban	59
DR. LÁNG IMRE: A könyvtárügy állami irányítóinak budapesti tanácskozása	63
ARATÓ FERENC: A 103 ezer pedagógus könyvigénye és a könyvtárak	66
VÉRTESY MIKLÓS: Százéves az Országgyűlési Könyvtár	68
VADÁSZ FERENCNÉ: A szak- és tudományos könyvtárak munkatársainak képzettsége	71
BICSKEI GÁBORNÉ: Egy üzem fiatal dolgozóinak művelődési viszonyai	76
SALLAI ISTVÁN — SZABADOS LÁSZLÓ: Békéscsaba	81
<i>Könyvtárosok és bibliográfusok: N. A. Rubakin (dr. Karsai Károly)</i>	83
Kérdezz — felelek (dr. Takács József)	86
A Magyar Könyvtárosok Egyesületének tevékenysége 1967-ben (dr. Székely Sándor)	91
A könyvtárak életéből (Tóth Dezső, Hubay Lajos)	92
A lapokban olvastuk (Napló, Veszprém)	94
Könyvtárépítési hírek	95
Van könyvtár! (Szabó Ernő)	97
Margó	97
Hírek	98

kis bibliográfiák

Vegyszerek az állattenyésztésben	87
A tv színházi műsorához ajánljuk	90

t á j é k o z t a t ó

SIMON ZOLTÁN: Könyvtárosok és könyvek	99
Beszélgetés Fekete Gyulával (Bozóky Éva)	102
D. SZEMZŐ PIROSKA: Egy könyvtáros emlékeiből	106

k ö n y v e k r ő l

KÓHALMI BÉLA: A tudományos tájékoztatás fejlődése hazánkban 1945—1965 (Csűry István)	108
Idegen földrészek művészete (Zolnay Vilmos)	111

kézikönyvtár

Két kézikönyv a XX. századi Olaszországról (Katona Jenő)	115
Magyar életrajzi lexikon 1. (Pálvolgyi Endre)	117

ORMOS IMRE: A kerttervezés története és gyakorlata (Schármár Ivánné)	118
A demográfiai tényezők hatása a művelődésre (B. É.)	119
Televízió falun (B. É.)	119
Könyvtári kiadványok	120

A borító hátlapján Lipták Pál rajza

из содержания

aus dem inhalt

Béla Kellner: Массовые библиотеки, подведомственные советам и новая система управления народным хозяйством (59);
Д-р Имре Ланг: Будапештское совещание руководителей социалистического библиотечного дела (63);
Ференц Арато: Задачи библиотек в области обеспечения спедлитературой 103 тысяч педагогов (66);
Миклош Вертеши: Венгерской Парламентской библиотеке 100 лет (интервью) (68);
Ференце Вадас: Образование библиотекарей, работающих в венгерских отраслевых и научных библиотеках (71);
Д-р Карой Каршаи: Н. А. Рубакия (1862—1946) (Серия портретов библиотекарей и библиографов) (83);
Д-р Шандор Секей: Деятельность Общества венгерских библиотекарей в 1967 г. (91);
Иштван Чюри: Развитие научной информации в Венгрии (1945—1965) (Рецензия на новую книгу Бела Кехалми) (108).

Béla Kellner: Die allgemeinbildenden Rätebibliotheken und der neue wirtschaftliche Mechanismus (59);
Dr. Imre Láng: Die Beratung der staatlichen Leiter des sozialistischen Bibliothekswesens in Budapest (63);
Ferenc Arató: Die Aufgaben der Bibliotheken in der Fachbuchversorgung von 103 tausend Pädagogen (66);
Miklós Vértessy: 100 Jahre ungarische Parlamentsbibliothek (68);
Frau F. Vadász: Die Bildung der Mitarbeiter der ungarischen wissenschaftlichen Bibliotheken und Fachbibliotheken (71);
Dr. Károly Karsai: N. A. Rubakin (1862—1946). (Bibliothekare und Bibliographen. Reihe von Porträten) (83);
Dr. Sándor Székely: Über die Tätigkeit der Verein Ungarischer Bibliothekare im Jahre 1967 (91);
István Csúry: Die Entwicklung der wissenschaftlichen Information in Ungarn (1945—1965) (Besprechung des neuen Buches von Béla Köhalmi) (108).

from the contents

cikkeink szerzői

Béla Kellner: State public libraries and the new economic mechanism (59);
Imre Láng: Conference of Library Department heads of the socialist countries' Ministries for Culture at Budapest (63);
Ferenc Arató: Library tasks in supplying pedagogical literature for 103 thousand teachers (66);
Miklós Vértessy: Centenary of the Hungarian Parliament Library (Interview) (68);
Mrs Ferenc Vadász: Qualification of Hungarian librarians in the scientific and special libraries (71);
Károly Karsai: N. A. Rubakin (1862—1946) (Portrait series of librarians and bibliographers) (83);
Sándor Székely: Activity of the Hungarian Library Association in 1967 (91);
István Csúry: Development of scientific information in Hungary 1945—1965, by Béla Köhalmi (Review) (108).

Arató Ferenc, az Országos Pedagógiai Könyvtár igazgatója; **Bicskei Gáborné,** a Budapesti Mezőgazdasági Gépgyár könyvtárának vezetője, **Bozóky Eva,** a Könyvtáros rovatvezetője; **dr. Karsai Károly,** a Népművelési Intézet főosztályvezetője; **Kellner Béla,** a Kaposvári Megyei Könyvtár igazgatója; **dr. Láng Imre,** a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárosztályának osztályvezetőhelyettese; **Sallai István,** a Könyvtártudományi és Módszertani Központ főosztályvezetője; **Simon Zoltán,** a Debreceni Megyei Könyvtár munkatársa; **Szabados László,** a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; **Szabó Ernő,** a Népművelés olvasószerkesztője; **dr. Székely Sándor,** a Magyar Könyvtárosok Egyesületének titkára; **D. Szemző Piroska** könyvtáros; **Tóth Dezső,** a Pápai Járási Könyvtár munkatársa; **Vadász Ferencné,** a Könyvtártudományi és Módszertani Központ osztályvezetője; **Vértessy Miklós,** az Egyetemi Könyvtár osztályvezetője.

Könyvtáros

A MŰVELŐDÉSÜGYI
MINISZTERIUM
LAPJA

INDEX: 25.449

Szerkesztő bizottság: Barabási Rezső, Ebergényi Tibor, Elek Sándorné, Gerő Gyula, Gönczi Imre, Karácsonyi Jánosné, Kellner Béla, Kisfaludi Sándor, Kiss István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Köhalmi Béla, Sallai István. Szerkesztő: Páldy Róbert. Szerkesztőség: Budapest, XI., Bartók Béla út 32. Telefon: 258-066.

Kiadja a Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Sala Sándor. Kiadóhivatal: Budapest, VII., Lenin körút 9—11. Telefon: 221-293.

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a Posta Központi Hírlap Irodánál, Bp., V., József nádor tér 1. Előfizetési díj: 1/2 évre 36 forint. Egyéni előfizetés a 61.238. sz., közületi előfizetés a 61.066. sz. csekk-számlára, átutalás az MNB 8. sz. fiókjánál vezetett folyószámlára.

7.1931 Egyetemi Nyomda, Budapest

A TANÁCSI KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAK AZ ÚJ GAZDASÁGI MECHANIZMUSBAN

A gazdasági alap és a felépítmény jellegű kultúra összefüggéséből és kölcsönös egymásra hatásából következik, hogy gazdasági életünk irányításának reformja, az új gazdasági mechanizmus a kulturális élet számos területén változást hoz. Nyilvánvaló, hogy hatása a könyvtári munkában és a könyvtárak életében is jelentkezik. A gazdasági irányítás megváltozásának a népművelési munkára várható hatásáról számos tanulmány jelent meg, köztük két kitűnőt olvashattunk a Könyvtári Figyelő 1967. 3. számában: az egyik Csúry Istvánnak *A könyvtárügy szerepe és fejlődési tendenciái az új gazdasági mechanizmusban*, a másik Walleshausen Gyulának *Az új irányítási rendszer és a könyvtárak* című cikke. Mindkettőt a könyvtárosok figyelmébe ajánljuk. A két tanulmány lényegében tartalmazza a tanácsi könyvtárhálózat új feladatainak körvonalait is, ezeket csak a tanácsi hálózat sajátos problémáiból adódó néhány gondolattal egészítem ki. A tanácsi hálózat ugyanis a tanácsi irányítás néhány változásának, például a pénzügyi gazdálkodás változásainak következményeivel, már hetekkel előbb közvetlenül találkozott. Egyelőre elegendő itt a 2024 és 2025/1967. (V. 28.) kormány határozatra utalnom, mely a költségvetési szervek gazdálkodási rendjét, a tanácsi tervezés és költségvetés új rendszerét határozta meg, elég sok izgalmat kelte a könyvtárosok körében.

A tanácsi könyvtárak élénken és behatóan érdeklődnek új helyzetük és új feladataik iránt, és igaz *Molnár János* miniszterhelyettes megállapítása, hogy ebben az érdeklődésben az „*aggodalom az uralkodó elem... Nem kitalált aggodalmak ezek, és nem lehet őket kézlegyintéssel elintézni.*” Ott húzódik mögöttük a közművelődési könyvtáraknak az a buzgó törekvése, hogy továbbra is korszerűen és hasznosan, illetve az eddigieknél még hasznosabban szolgálhassák társadalmunk építő törekvéseinek, és esetben reformtörekvéseinek megvalósítását. Ugyanakkor józan tárgyilagossággal szembe kell néznünk technikai, gyakran személyi felkészületlenségünkkel és ellátatlanságunkkal — elsősorban a nagy masszát képező falusi könyvtárak esetében —, s ez jogosan kelti a bizonytalanság aggályos érzését.

Megnyugtatóan szolgálhat *Kádár János* kongresszusi záróbeszédének egy részlete: „*A szocialista tudat, a közéleti felelősség, a közgondolkodás fejlesztése, elmélyítése — és ebben a kultúrának döntő szerepe van — a népi állam számára nem kereskedelmi, hanem politikai, társadalmi kérdés.*”

Ezt az alapelvet megerősítette *Ilku Pál* művelődésügyi miniszter a gödöllői választási nagygyűlésen: „*A kultúra, az oktatás, a művelődésügy a gazdasági irányítás megváltoztatása után sem válik piaci árucikké. A jövőben is arra törekszünk, hogy a kulturális területen a gazdasági szempontok a művelődéspolitikai alapvető céljainak rendelődjenek alá.*”

Az alaptendenciák tehát megnyugtatóak. Mégis gyarapodnak az aggályok, elsősorban a könyvtáraknak a reform gyakorlati megvalósítása során már felmerült és várható gazdasági nehézségeivel összefüggésben. A könyvtárak természetesnek találják, hogy gazdálkodásukat a reformokhoz igazítsák. De nyíltan fel kell tárnunk azt a tényt, hogy a falusi tanácsok helyi erőforrásai szűkülnek, és a termelőszövetkezetek — az állami forrás mellett a falu legfontosabb gazdasági tényezői — a könyvtáraknak nyújtott, nem jelentős anyagi támogatásukat is évről évre csökkentették. (Ez a támogatás a könyvtárak minden erőlködése ellenére sohasem volt megnyugtatóan megalapozott, mert többnyire szubjektív tényezőkön, személyi kapcsolatokon nyugodott.) Így tehát jogosan kelt aggodalmat az a követelmény, hogy a tanácsi költségvetési hitelek mellett elsősorban a társadalmi erőforrásokat kell felhasználni a népművelés színvonalának emelésére. Egy új követelmény mindenestre világosan jelentkezik: a tanácsi könyvtáraknak élő munkakapcsolatot kell kiépíteniük a termelőszövetkezetekkel. A járási és falusi könyvtáraknak szolgáltatásaikkal kell meggyőzniük a termelőszövetkezetek munkájuk fontosságáról és társadalmi hasznosságáról, a kért anyagi és erkölcsi támogatás társadalmi indokoltságáról.

Kiss Jenő: *Kongresszus után — új feladatok előtt* című cikkének (Könyvtáros, 1967. 8. sz. 449—451.) megvilágításában a szakszervezeti könyvtárak közeli jövője kedvezőbbnek látszik, mégis sűrűn hallhatjuk a szakszervezeti könyvtárosok panaszait is, akik a vállalati támogatást csökkentő törekvéseket tapasztalnak.

Az új gazdasági mechanizmusnak a közművelődési könyvtárak életére gyakorolt hatását két nézőpontból kell megvizsgálni, éspedig gazdálkodási-gazdasági szempontból, valamint a reformmal kapcsolatos tartalmi feladatok nézőpontjából.

A két kör nehezen választható el egymástól, hisz a tartalmi feladatok többsége gazdasági kihatásokkal is jár: például az állománygyarapítás tartalmi munka, mégis elsőrendű függvénye az anyagi lehetőségeknek. Emellett mindkét kérdéskört három szinten kell elemezni, mert a problémák másképp jelentkeznek falun, a járásokban és megyeszékhelyeken.

Mint gazdasági egységekre, a könyvtárakra is érvényesek a tanácsi gazdálkodásra vonatkozó takarékosági és gazdaságossági alapelvek. De arra az irányelvre is ügyelniük kell a könyvtáraknak és a fenntartóknak egyaránt, hogy nem szabad bekövetkeznie a könyvtárak zavartalan működését és a tervekben előírt fejlesztését hátráltató változásnak. Ez alkalommal is szeretném felhívni felsőbb szerveink figyelmét *arra az 1961-ben végrehajtott, a könyvtárakra nézve rendkívül sok hátránnyal járó intézkedésre, mely a könyvtárak költségvetésében a könyvbeszerzési keretet a 05 „Működési kiadások” rovatról a 09 „Beszerzés” rovatra helyezte át.* A könyvtáros társadalom az intézkedés megjelenésekor közömbösnek tartotta, hogy melyik rovatról folyósítják könyvbeszerzési keretét, a lényegre ügyelt, hogy a szükséges keret biztosítva legyen. Már évek óta tudjuk, hogy ez a rovatmódosítás nem egyszerű alaki, adminisztratív intézkedés volt. A könyvtárak működéséhez nélkülözhetetlen állománygyarapításnak beszerzésként való felfogása és kezelése a könyvtárosoknak sok gondot és bosszúságot okozott. *Legfelsőbb szintű, a pénzügyi szervekre is kötelező érvényű intézkedésre lenne szükség annak az elvnek érvényesítésére, hogy a könyvtárak könyvbeszerzési hitele működési költség, illetve működési feltétel.*

Nem felesleges annak megállapítása sem, hogy a könyvtárakra, mint gazdálkodási egységekre az eddigieknél szigorúbban vonatkozik a bevételi tervek teljesítésének kötelezettsége is.

A gazdálkodási változásoknál sokrétűbben jelentkeznek a reformmal kapcsolatos tartalmi feladatok. Bár a könyvtárak esetében aligha lehet szó arról, hogy gazdasági eszközökkel befolyásolják tartalmi munkájukat, enélkül kell vállalniuk, hogy a könyvtárak ajánló tevékenységében nagyobb helyet kapjanak az eszmeileg és művészigleg kimagasló alkotások, a csak szórakozást szolgáló lektűrökkel szemben.

Szervezeti és módszertani intézkedéseket igényel *a közművelődési könyvtárak információs szolgálatának megerősítése* az egész hálózatban. Ha elfogadtuk azt a tényt, hogy a könyvtárak oly mértékben részesülnek társadalmi támogatásban, amilyen mértékben segítik a gazdasági alap gyarapodását és erősödését, akkor fontolóra kell vennünk a hálózat állapotát az információs tevékenység szempontjából.

A megyei könyvtárak információs készsége és képessége korszerűnek mondható. A kézikönyvtári gyűjtemények általában korszerűek, a tájékoztató könyvtárosok felkészültsége kielégítő, de szervezett, szakosított továbbképzésük feltétlenül szükséges. A könyvtárak egyre nagyobb gyakorlattal rendelkeznek az aktív és passzív információ terén. A korszerű információk tevékenységet a legtöbb megyei könyvtárban legfeljebb a technikai eszközök elégtelensége vagy hiánya fékezi. Korszerű sokszorosító berendezésekkel, mikrofilmolvasókkal, fényképező apparátusokkal és laboratóriumokkal kellene felszerelni legalább a megyei könyvtárakat.

A járási könyvtárak többségének tájékoztató apparátusa sokat fejlődött az utóbbi években. Itt közvetlen feladat az információt szolgáló kézikönyvtári állomány alapos felülvizsgálata és ennek nyomán kiegészítése. Minimális technikai igény, hogy a járási könyvtárak legalább kézi sokszorosító berendezéssel és korszerű írógéppel rendelkezzenek.

A korszerűbb információs tevékenységhez teljessé kell tenni a járási könyvtárak katalógusait. Ehhez a megyei könyvtáraknak módszertani és technikai segítséget kell nyújtaniuk. A Somogy megyei Könyvtár több tízezer katalóguscédula szerkesztésével és rendelkezésre bocsátásával, valamint a katalógusszerkesztés rendszeres segítségével megvalósítja, hogy mind a hét járási könyvtár 1968 végéig a teljes állomány fel-tárá alapos katalógusokkal rendelkezzen. A következő években ezekben a könyvtárakban a tárgyszó-katalógus szerkesztése kerül napirendre. Hasonló munka folyik — mint olvashattuk — a Borsod megyei és a Pest megyei Könyvtárban is.

A legproblematisusabb a helyzetük a társadalmi munkás könyvtárosokkal működő *falusi könyvtáraknak*, ahol a kézikönyvtárak állapota is sok gondot okoz, a katalógusok többnyire hiányoznak vagy hiányosak, nem rendelkeznek technikai felszereléssel, még egy írógéppel sem, ahol nem tanácsos megterhelni további munkával a könyvtárosokat, hisz többségük az új szakfeladatok megoldására nem is képes. Viszont új társadalmi szükséglet a tájékoztatás decentralizációja. Falun nem gondol-

hatunk többre, mint a tájékoztatási lehetőségek propagálására, legegyszerűbb információk nyújtására, illetve magasabb szintű tájékoztatási igény esetén a téma továbbítására a hálózati központhoz. Az ilyen tevékenységre meg kell nyerni a könyvtárosokat, és jutalmakkal kell buzdítani őket. Időszerű feladat a falusi könyvtárak — elsősorban a leendő gazdasági és közigazgatási központokban működők — katalógusokkal való felszerelése. Somogy megyében a járási könyvtárak katalógushálózatának folyamatos cédulaellátásával egyidőben 30 falu katalógusát is megszerkesztik a hálózati könyvtárak.

A gazdasági megerősödés könyvtári szolgálata érdekében elengedhetetlen a *szakemberekhez fűződő kapcsolataink* felülvizsgálata és módszeres megerősítése. Hatékony propagandával el kell fogadtatnunk még a falusi termelőüzemek szakembereivel is azt az igazságot, hogy a termelési problémák megoldásában hasznos segítőtárs lehet a könyv, illetve a könyvtár. El kell tüntetnünk azt az ellentmondást, hogy üzemeinkben, főleg a falusi termelőszövetkezetekben halmozódnak a termelési problémák, a közvetlen közelükben működő könyvtárakban pedig az e termelési problémák megoldását segíteni képes, olvasatlan szakkönyvek. Tehát falun és városban közvetlen kapcsolatot és összehangolt együttműködést kell teremtenünk a szakemberekkel és az őket tömörítő tudományos és szakmai szervezetekkel, továbbképző intézetekkel. Eleven és nagyon mozgékony kapcsolataink révén el kell érniük, hogy számtsanak a könyvtárakra mint fegyvertársra, mint munkájuk hasznos segítőjére. Ezeket a feladatokat nem elégséges a falusi könyvtárosokra bízni. A falusi termelőüzemek szakembereivel kialakítandó szoros munkakapcsolat megteremtése csak kiemelt hálózati és módszertani feladatként valósítható meg.

A termelési feladatok megoldásának hatékony segítéséhez az eddigi, bevált módszerek további alkalmazásán kívül új módszerek feltárására is szükség van. Az irányító könyvtáraknak elsősorban az eddigieknél alaposabban kell ismerniük a helyzetet. Ha annotált könyvjegyzékekkel és könyvkiállításokkal akarnak hozzájárulni a mezőgazdasági szakelődások, tanfolyamok, szakmunkásképző iskolák eredményességéhez, és kapcsolódni akarnak a termelőszövetkezeti akadémiák tananyagához, a mezőgazdasági szakkörök, mezőgazdasági klubok munkájához, akkor pontos tájékozottsággal kell rendelkezniük ezek helyéről, idejéről, tartalmáról, tehát szervezőikkel folyamatos kapcsolatban kell állniuk.

Meg kell barátkozniuk azzal a gondolattal is, hogy a könyvtárak megjelenjenek könyvekkel és ajánló röplapjaikkal a termelési tanácskozásokon.

Gyarapítaniuk kell a szakíró és olvasó találkozókat. Ezeknek gazdái és rendezői szervei a termelői üzemek legyenek, falun elsősorban a termelőszövetkezetek és állami gazdaságok, még akkor is, ha a rendezvény költségei és szervezeti előkészületei esetleg a könyvtárt terhelik.

Ajánlatos, hogy a könyvtárak hatékonyabban támaszkodjanak a tömegkommunikációs eszközökre a termelés fejlesztését, az általános és politikai műveltség emelését szolgáló előadásaira.

Az eredményesebb könyvtári tevékenység érdekében erősíteni kell a könyvtári munka hatásfokát. Az eszközökből kettőt emelek ki: a munkás- és parasztolvasók számának emelését és az olvasószolgálati idők növelését, illetve hozzáigazítását az olvasók szabadidejéhez. A munkásolvasók számának gyarapítására az üzemen belül működő szakszervezeti könyvtáraknak ugyan bővebb lehetőségük van, mégis a gyakorlat azt igazolja, hogy a lakóterületeken és a munkásszállásokon is van lehetőség munkásolvasók toborzására. Igen jó eredményeket mutatnak e vonatkozásban a munkásnegyedekbe telepített városi fiókkönyvtárak. Ezek szervezése és számuk további gyarapítása meghozná gyümölcsét. Fokozott figyelmet kell fordítanunk *az ipari tanulóknak* és a mezőgazdasági szakmunkásképző iskolák tanulóinak bevonására is az olvasótáborba és az olvasásra nevelés módszereinek kimunkálására. Lehetőségeinket növeli falun a nagyarányú és gyorsütemű gépesítés, a városokban pedig az, hogy egyre több üzemben csökkentik a munkaidőt. A munkaidő csökkentésével párhuzamosan jelentkező igénynövekedésről igen kedvező adatokkal szolgálnak az NDK könyvtárai.

A nyitvatartási idővel sokat foglalkoznak a könyvtárosok az utóbb időben. A kezdeményező Sallai István volt *Rendben van-e minden a könyvtárak nyitvatartása körül?* című cikkével (Könyvtáros, 1967. 8. sz. 443—448. l.). Itt az új mechanizmus szellemében csak azt az álláspontot képviselhetjük, hogy a nyitvatartási időt az olvasók szabadidejéhez és nem a könyvtárosok szabadidő igényéhez kell szabnunk. Meddő és haszontalan erőlködés a járási könyvtárak és általában a főhivatású falusi könyvtárosok részéről annak bizonygatása, hogy a szombat délutáni nyitvatartás felesleges, mert erre nincs igény. Logikai érvekkel aligha bizonyítható,

hogy éppen abban az időben nem látogatják a dolgozók a könyvtárakat, amikor egész délutánjuk szabad. Megfelelő propagandával és némi szoktatási idő után a szombat délutáni kölcsönzési és látogatási forgalom mindenütt el fogja érni más hétköznapok átlagforgalmát.

Nyilvánvaló, hogy az új gazdasági mechanizmus alkalmazása során számos új könyvtári feladat és probléma kerül még felszínre, mint például a *gazdaságos munkaszervezés*, ehhez a könyvtári normák megállapítása, a művelődésügy többi ágazataival való fokozottabb együttműködés kérdései és a különböző tartalmi problémák. A kérdések kimunkálására és a feladat-többlet elvégzésére előreláthatólag nem áll rendelkezésünkre nagyobb gazdasági lehetőség és több személy. Nincs tehát más lehetőségünk, mint számos üzemnek: belső tartalékaink feltárása, racionalizálás és személyi erőink minőségi erősítése, valamint az intenzív szakképzés. Ehhez a közművelődési könyvtáraknak kitűnő hagyományaik vannak, de nincsenek mechanikusan alkalmazható sémáik.

Kellner Béla

IRODALOM

- Ballai László:** Reformunk és a művelődés anyagi feltételei. = Társadalmi Szemle, 1967. 8–9. sz. 32–46. l.
- Bicskei Gábor:** Termelés és népművelés. = Társadalmi Szemle, 1967. 7. sz. 115–121. l.
- Csűry István:** A könyvtárügy szerepe és fejlődési tendenciái az új gazdasági mechanizmusban. = Könyvtári Figyelő, 1967. 3. sz. 83–104. l.
- Duzs Jenő:** Az új gazdasági mechanizmus és a műszaki ismeretterjesztés. = Népművelés, 1967. 5. sz. 22–23. l.
- Fock Jenő:** A gazdasági mechanizmus reformjának útján. = Társadalmi Szemle, 1967. 11. sz. 62–79. l.
- Horváth Géza:** Új üzemszervezés a József Attila Megyei Könyvtárban. = Könyvtári Figyelő, 1967. 4. sz. 212–240. l.
- Ilku Pál:** Művelődő ország. = Népművelés, 1967. 4. sz. 3–5. l.
- Kazimty György:** Tevékenységünk anyagi alapjai. = Népművelés, 1967. 5. sz. 3–4. l.
- Kiss Jenő:** Kongresszus után – új feladatok előtt. = Könyvtáros, 1967. 8. sz. 449–451. l.
- Koskó Lajos:** Az üzemi népművelés új feladatairól. = Népművelés, 1967. 11. sz. 29–30. l.
- Lenin könyvtárpolitikai elvei és a magyar könyvtárügy.** = Könyvtáros, 1967. 10. sz. 571–576. l.
- Maróti Andor:** Új szemlélet, új munkastílus. = Népművelés, 1967. 11. sz. 16–17. l.
- Mezei György:** Dán közművelődési könyvtárak munkájának racionalizálása. = Könyvtári Figyelő, 1967. 4. sz. 163–182. l.
- Moynár János:** Aktuális népművelési problémákról. = Népművelés, 1967. 8. sz. 3–4. l.
- Rédei Jenő:** Információ és irányítás az új gazdasági mechanizmusban. = Társadalmi Szemle, 1967. 4. sz. 44–55. l.
- Scheer Béla:** Tervezés – új mechanizmus. = Népművelés, 1967. 2. sz. 3–4. l.
- Szovjet közművelődési és kutatóintézeti könyvtárak munkanormái.** = Könyvtári Figyelő, 1967. 3. sz. 108–113. l.
- Tóth Lajos:** Kulturális élet – új mechanizmus. = Népszabadság, 1967. aug. 19.
- Vonsik Gyula:** Közművelődés és társadalom. = Népművelés, 1967. 5. sz. 9–11. l.
- Vonsik Gyula:** Politika, kultúra, művelődéspolitikai. = Népművelés, 1967. 9. sz. 3–4. l.
- Zsidai József:** Az információtárolás, a szakirodalom gyűjtése, a könyvtárvezetés kérdései. (Hozzászólás Csűry István: A könyvtárügy szerepe és fejlődési tendenciái az új gazdasági mechanizmusban c. írásához.) = Könyvtári Figyelő, 1967. 4. sz. 241–245. l.

Várnai utcarészlet. Lipták Pál rajza

A könyvtárügy állami irányítóinak budapesti tanácskozása

Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország, a Német Demokratikus Köztársaság, Románia, a Szovjetunió és Magyarország könyvtárügyének állami irányítói 1967. november 27. és 30. között tanácskozást folytattak a Művelődésügyi Minisztériumban az együttműködés néhány időszerű kérdéséről. A tanácskozás az 1965. április 6. és 8. közti prágai megbeszélés folytatásaként jött létre, ezért néhány szóval utalni kell annak tapasztalataira és eredményeire.

A prágai értekezleten négy európai szocialista ország (Csehszlovákia, Lengyelország, a Német Demokratikus Köztársaság és Magyarország) könyvtárügyének állami irányítói és könyvtáros-szakemberei vettek részt, s a minisztériumi könyvtárosztályok együttműködésével, valamint a külföldi szakirodalom beszerzésével és a kiadványcserével kapcsolatos kérdéseket tárgyalták. A könyvtárügy állami irányítóinak együttműködése terén csak a főbb tennivalók számbavétele történhetett meg. A tárgyalók egyetértettek abban, hogy időközönként konzultatív megbeszélések szükségesek, kívánatosnak tartották a könyvtárfejlesztés távlati terveinek és a minisztériumi könyvtárosztályok munkaterveinek kicserélését, a képviselt országok közti együttműködés keretében megoldandó könyvtárpolitikai kérdések katasztrésnek kialakítását, a különböző szakértői megbeszélések eredményeinek rendszeres megvitatását és értékelését. Napirenden szerepelt a nemzetközi könyvtári szervezetekben — elsősorban az IFLA-ban — való közreműködés összehangolásának, valamint a külföldi devizaigényes szakirodalom beszerzésének kérdése is.

A prágai megbeszélések tapasztalatai hasznosaknak bizonyultak a budapesti tanácskozás előkészítésénél. Azt a célt tűztük magunk elé, hogy — építve a prágai állásfoglalásokra — néhány kérdésben konkrét eredményt érjünk el, s megteremtjük a tényleges és folyamatos együttműködés alapjait. Így alakítottuk ki a javasolt tárgyalási anyagot, amely a meghívottak teljes egyetértésével találkozott. A tárgyalási napirendet öt témacsoportra osztottuk:

1. Az IFLA-ban és más nemzetközi könyvtári, illetve tájékoztatási szervezetekben való részvétel.
2. Munkamegosztás kialakítása a könyvtárügy soron levő feladatainak megoldását szolgáló könyvtárelméleti kutatások terén.
3. A hivatalos kiadványok nemzetközi cseréjének kérdései.
4. A munkatervek koordinálásának kérdése.
5. A szakkönyvtárak és a szakirodalmi tájékoztatási szervek kapcsolata.

A szocialista államok aktívan részt vesznek több nemzetközi szervezet munkájában, s közreműködésük, tekintélyük jelentős tényezője a szervezetekben folyó tevékenység eredményességének. Könyvtáraik és tájékoztatási intézményeik teljesítményei feljogosítják a szocialista országokat arra, hogy eredményeiket mind hatékonyabban propagálják a nemzetközi szervezetek fórumain, s egyszerűsített szülésítsék a szakmai tapasztalatok átvételének és cseréjének lehetőségeit. E megfontolásokat a budapesti tanácskozás résztvevői egyöntetűen helyeselték.

Az első témacsoport vitájának középpontjában az a kérdés állt, hogy miként lehetne még jobban élni a nemzetközi szervezetek — elsősorban az IFLA — által biztosított lehetőségekkel, hogyan kellene gondoskodni a szakmai tapasztalatok minél szervezettebb átvételéről és széles körű hazai elterjesztéséről. A vita során számbavettük az IFLA-szerveket és a képviselt országok közreműködését azok munkájában. Egyetértés alakult ki a tekintetben, hogy azok az országok, amelyek hazai teljesítményeik alapján valamely IFLA-szekcióban vagy szakbizottságban már közreműködnek, vagy a közeljövőben be kívánunk kapcsolódni azok tevékenységébe, átadják tapasztalataikat az adott IFLA-szerv munkája iránt érdeklődő többi országnak, s gondoskodnak arról is, hogy az utóbbiak által a IFLA számára készített dolgozatok eljussanak rendeltetési helyükre. A zökkenőmentes megvalósítás érdekében rögzítettük az eljárás módozatait is.

Amikor a *könyvtárelméleti kutatások* kérdését megvitatásra javasoltuk, abból a megfontolásból indultunk ki, hogy a könyvtári tevékenységgel szemben támasztott követelmények gyors növekedése sürgeti a könyvtári munka elméleti alapjainak megszilárdítását, s a könyvtári szolgáltatások fejlesztésénél mind kevésbé nélkülözhető a kellően megválasztott kutatási témák feldolgozásaiból leszűrhető ismeretanyag. Tekintetbe vettük továbbá azt a körülményt, hogy a könyvtárügy fel-

adatainak megoldását elősegítő kutatások céljára rendelkezésre álló szellemi kapacitás meglehetősen szűk, ezért indokoltnak látszik néhány alapvető fontosságú téma munkamegosztás keretében történő kidolgozásának kezdeményezése. Ugyanakkor nem lehetett figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy a kutatások koordinálása hazai viszonylatban sem tartozik a könnyű vállalkozások közé, nemzetközi keretek között tehát a nehézségek megsokszorozódásával kell számolni. Tovább bonyolította a dolgot a témák kiválasztásának problémája. Nyilvánvaló volt ugyanis, hogy csak olyan, komplex témák jöhetnek szóba, amelyek a szocialista fejlődés alapvető törvényszerűségeiből következően kulcskérdések valamennyi képviselt országban, kidolgozásuk tehát mindenütt időszerű. A tárgyalási anyag kidolgozása alkalmával öt csoportba foglaltuk össze az együttműködés keretében kutatható témákat. Ezek a következők voltak (csak az összefoglaló címetek említem): *a különböző típusú és feladatkörű könyvtárak társadalmi funkciója a szocialista viszonyok között; olvasásvizsgálat; a könyvtárak üzemelésének kérdései; a szakirodalmi tájékoztatás és a szakreferensi rendszer; a könyvtárak szerepe az információs rendszerben.*

A tárgyalók helyeselték a témacsoportokat, az összehangolt feldolgozást, és azt a javaslatunkat, hogy az egyes témák kidolgozásáért, a kutatási eredmények publikálásáért az ún. „profilgazda” legyen felelős. Egyetértettek abban is, hogy a kooperatív kutatások a közös jegyek megállapításáig terjedjenek, míg a kutatási eredményeknek a sajátos nemzeti viszonyokra történő alkalmazását, az esetleges további részkutatásokat az országok maguk végzik el. A vita azonban megmutatta azt is, hogy a javasolt munkamegosztás magas színvonalon megvalósított koordinációt igényel, amelynek feltételei egyelőre még nem értek meg. Ezért előkészítő szakasz beiktatása kívánatos, amelynek során elsőként a nemzeti kutatási tervek egybevetését és a párhuzamosságok kiküszöbölését kell elvégezni. Egyetértettünk abban, hogy — támaszkodva a módszertani központok röviddel azelőtt megtartott berlini értekezletén született javaslatra — a nemzeti kutatási programok egybevetését a Leninkönyvtár végezze el, s közölje a koordinációra vonatkozó javaslatait az illetékes országokkal. Tekintve, hogy a képviselt országok rendelkeznek néhány éves kutatási tervvel, illetve ilyen kidolgozást tervbe vették, az együttműködéshez vezető első lépés feltehetőleg nem fog különösebb akadályokba ütközni. Az egybevetés módot fog adni arra, hogy fokozatosan rátérjünk az együttműködés általunk javasolt fejlettebb formáira. Ennek irányába mutat az az elfogadott magyar javaslat, hogy közös tanulmánykötet kerüljön kiadásra, amely a képviselt országok szakembereinek publikációit tartalmazza.

A harmadik témacsoport, a *kiadványcsere* kapcsán nem bontakozott ki hosszás vita. Partnereink elfogadták a szocialista országok egymás közti csereforgalma keretében megküldendő hivatalos kiadványok kategorizálására vonatkozó magyar javaslatot. Ennek értelmében a szocialista országok között a központi állami szervek (országgyűlés, minisztériumok, minisztériumok) által közzétett dokumentumokra terjed ki a csere, beleértve a jogszabálygyűjteményeket is. A tanácsi szervek kiadványairól kívánságra bibliográfiai tájékoztatást nyújtanak az illetékes nemzeti csereközpontok, és a lehetőségekhez képest kielégítik az igényeket. A tőkés viszonylatban megküldendő hivatalos kiadványok kategóriáit minden ország maga állapítja meg.

A *munkatervek egyeztetésének* problémaköre élénk vitát váltott ki. A vonatkozó tárgyalási tézisek kidolgozásánál a megvalósítás fokozatosságát tartottuk szem előtt. Első lépésként a könyvtárpolitikai irányítást segítő kölcsönös információcsere megjavítását javasoltuk, abból kiindulva, hogy az egymás feladatairól, problémáiról való informáltság révén előáll az az ismeretanyag, amely a későbbiekben lehetővé teszi bizonyos feladatok közös erővel történő megoldását. Nyilvánvaló, hogy mielőtt sor kerülhetne közös vállalkozásokra, tisztában kell lennünk a baráti országok könyvtárügyével szemben jelentkező társadalmi igényekkel, azok sorrendiségével, a távlati és az éves munkatervekben való tükröződésükkel stb. Ezért azt javasoltuk, hogy vállalják a képviselt országok a kiadott fontosabb jogszabályok, irányelvek, állásfoglalások és más publikált dokumentumok rendszeres megküldését, megjelölve a jogszabályok stb. által elérni kívánt célokat, a megelőző munkálatok lényegét, a végrehajtás várható mozzanatait. Azzal érveltünk, hogy a kiegészítő információk segítik megismerni az illető ország viszonyait, az eljuttatott dokumentumokban tárgyalt kérdések napirendre tűzésének indokait. Azt javasoltuk továbbá, hogy történjék meg a könyvtárpolitikai és fejlesztési célokat tartalmazó munkatervek kölcsönös kicserélése is, s a küldő fél jelölje meg a munkamegosztás keretében megoldhatónak ítélt feladatokat. Úgy vélekedtünk, hogy olyan feladatok jöhetnek elsősorban szóba, amelyek megoldását azonos vagy hasonló szükségletek sürgetik, a célkitűzés alappát képező megfontolások egyezést mutatnak, az érintett könyvtárak fejlettségi színvonala és az országos könyvtári szervezetben elfoglalt helyük hasonló

az egyes baráti államokban. (Elméletileg ilyen feladat lehetett volna az országos állománygyarapítási koordináció szabályozása.)

A téma számos kérdés felvetésére adott lehetőséget. Valamennyi felszólaló leszögezte, hogy szükség van a képviselt országok könyvtárügyét érintő alapkérdések megvitatását lehetővé tevő időközönkénti tanácskozásokra és az összehangolt akciókra. Kitűnt, hogy az elmúlt néhány év fejleményei több olyan — koordinációt igénylő — szakmai kérdést vetettek fel, amelyekben az állami szervezetek egymással tanácskozva kell állást foglalniok. Ilyeneknek minősítették a tárgyalók a nemzeti könyvtárak és a módszertani központok tanácskozásain tárgyaltakat. Egyöntetű volt a vélemény a tekintetben, hogy e tanácskozások eredményességének egyik feltétele az állami szervek irányító tevékenységének érvényesítése. A delegátusok hangsúlyozták, hogy az intézmények tanácskozásain elfogadott ajánlásokat és kötelezettségvállalásokat szembesíteni kell a képviselt országokban végbenemő társadalmi-gazdasági-kulturális fejlődéssel és ezzel összhangban kell állást foglalni az ajánlások és kötelezettségek tekintetében. A vita, amely az ajánlásoknak és a kötelezettségvállalásoknak a szükségletekkel való egybevetése kapcsán kibontakozott, újlag ráirányította a figyelmet a korábban más összefüggésben tárgyalt követelményre, nevezetesen arra, hogy az állami szervezetek alaposabb ismeretekkel kell rendelkezniök a képviselt országok könyvtárügyével szemben támasztott társadalmi igényekről. Ezek az ismeretek megkönnyítik az intézmények által javasoltak elbírálását, a végrehajtás feltételeinek biztosításához szükséges vizsgálódások elvégzését, majd koordinált akciók megtervezését. A delegátusok által felvetett, koordinációt igénylő témák vizsgálata azt bizonyította, hogy a könyvtárügy eltérő fejlettségi foka ellenére több olyan kérdés van napirenden a szocialista országokban, amelyek megoldása hamarabb és magasabb színvonalon remélhető a munkamegosztás és az együttműködés segítségével, mint elszigetelt — sokszor párhuzamos — erőfeszítések révén. A legfontosabbnak látszó kérdéseket — távolról sem a teljesség igényével — felvettük az értekezlet végeztével kialakított ajánlások szövegébe. A napirendi pont vitája a következők elfogadásával zárult (csak a főbbeket említve): *a tárgyalók kötelezték magukat a könyvtárügyükre vonatkozó alapvető dokumentumoknak 1966 januárjáig visszamenőleg történő megküldésére a magyar javaslat szellemében; 1968 közepéig rövid írásos tájékoztatást adnak egymásnak könyvtárügyük helyzetéről és a megoldásra váró legfontosabb kérdésekről; a magyar fél a jegyzőkönyvből összeállítja a vitára érett problémákat és ezt megküldi a következő tanácskozás rendezőjének; megvizsgálják a módszertani központok, nemzeti könyvtárak eddigi többoldalú kötelezettségvállalásait; a módszertani központok megvitatásra javasolt témáit előzetesen megvizsgálják, megállapodásaik az állami szervek jóváhagyása után válnak hatályossá, a végrehajtásban tett előrehaladást időnként megvizsgálják. Egyetértés jött létre a tekintetben, hogy a soron következő tanácskozásokon napirendre tűzik a devizaigényes szakirodalom behozatalának nemzeti keretek közti koordinálásával kapcsolatos tapasztalatok vitáját, a könyvtárak szerepét az információs rendszerben, és az állományalakítás elvi problémáit a különböző közművelődési könyvtártípusokban.*

Az előirányzott *dokumentumcseré* már a tanácskozáson megindult. A tárgyalók néhány dokumentumot adtak át egymásnak, köztük az NDK tudományos könyvtárainak ún. racionalizálási programját és a tudományos könyvtárügy 1968—70. évi intézkedési tervét, Bulgária 1967—70. évi kiadványtervét, továbbá a magyar, illetőleg a lengyel szakkönyvtárak és tájékoztatási intézmények kapcsolatáról szóló tájékoztató anyagokat.

Az utolsó napirendi pontot voltaképpen nem vitatémának, hanem kötetlen beszélgetésnek és kölcsönös tájékoztatásnak szántuk. Éppen ezért volt mód a szerteágazó kérdés sokoldalú megközelítésére. Határozottan jelentkeztek a megoldásbeli nemzeti sajátosságok, ugyanakkor a kérdés általánosan érvényes volta. A beszélgetés irányának érzékeltetésére megemlítem, hogy olyan alapkérdések kerültek szóba, mint a közművelődési könyvtárak szerepe a szakirodalom terjesztésében, a termelés és tudományos kutatás szakkönyvtári és tájékoztatási szükségletei, a tudományok fejlődésében megfigyelhető differenciálódás és integrálódás és ennek kapcsán az általános gyűjtőkörű tudományos könyvtárak, másfelől a szakkönyvtárak perspektívái. Az olykor egy-két szóval jelzett problémák bőséges anyagot kínáltak az elkövetkező tanácskozások előkészítéséhez.

A tanácskozás végeztével *ajánlásokat* fogadtunk el. Ezeket úgy lehetne jellemezni, hogy megvalósításuk a tárgyalóktól függ, tehát az illetékes könyvtárosztályvezetők szintjén megoldható. A tanácskozással elértük a kitűzött célt: néhány kérdésben konkrét megegyezés történt, s alapot teremtettünk a folyamatos együttműködéshez. A legközelebbi tanácskozáson bőséges anyagunk lesz arra, hogy megvizsgáljuk: hogyan valósítottuk meg azt, amit elhatároztunk. *Dr. Láng Imre*

A 103 ezer pedagógus könyvigénye és a könyvtárak

Ennyi pedagógus dolgozik az alsó- és középfokú oktatási intézményekben. Könyv iránti érdeklődésük nagyon változatos a foglalkozási rétegződés, az önképzés igényessége, az érdeklődés sokfélesége és intenzitása szerint. A pedagógusok szakirodalmi ellátásával kapcsolatban vita csak a probléma nagyságáról és a megoldásra illetékesek köréről lehet.

Nézzük a kiindulópontot. A kutatók, az alkotó értelmiségiek, a pedagógusok a könyvek egy bizonyos csoportja és a szakmájuk állására, előrehaladására vonatkozó információk nélkül nem tudnak színvonalasan dolgozni. *A pedagógus számára a könyv mindennapi munkaeszköz.* Ebből következik, hogy az állami szervek kötelesek a pedagógus kezébe adni a pedagógiai műveket, a szakmai, szaktárgyakkal összefüggő könyveket.

A kérdést úgy fogalmazhatjuk meg: hol legyen a pedagógusok továbbtanulásának, továbbképzésének és önképzésének könyvtári bázisa? Igazságtalanok lennénk, ha nem említenénk azokat a próbálkozásokat és kezdeményezéseket, melyeket a kérdés megoldatlansága, a sürgető igények kényszerítettek ki azokból, akik a pedagógusok könyvellátásáért felelősséget éreztek. Ezek közé tartozik, hogy nem egy megyei könyvtár már a népművelés 5 éves fejlesztésének tervezésekor kiadott irányelvek nyilvánosságra kerülése előtt különös gonddal alakította pedagógiai állományát, tájékoztató szolgálata keretében szakreferenst állított be. Ezt a célt szolgálta a Pedagógusok Szakszervezetének az a kezdeményezése is, hogy könyvállományát összevonva, s az évenként adódó anyagi alapra támaszkodva ún. „báziskönyvtárakat” hozzon létre. Ez a próbálkozás feltétlenül dicséretes. A megyékben szerzett tapasztalatok azonban nagyon vegyesek, s az az általános megállapítás szűrhető le, hogy a megoldásra irányuló erőfeszítések nincsenek eléggé összehangolva, és csekély hatékonyságúak.

Két területen mutatkozik nagyobb arányú érdeklődés a pedagógiai irodalom iránt: a továbbtanulásban és a továbbképzésben. A továbbtanulók könyvellátási problémáinak megoldása az lenne, ha a felsőoktatási intézmények nemcsak napali, hanem levelező hallgatóikat is ellátnák a szükséges irodalommal. (Az Országos Pedagógiai Könyvtár hálózatához tartozó tanító- és óvónőképző intézetek vonatkozásában ez elintéződött: ezeknek az intézményeknek a könyvtárai kötelesek el látni levelező hallgatóikat is.) A továbbképzésben résztvevők szakirodalmi ellátásának rendezésére azt a lehetőséget látnánk helyesnek — és ez javaslatunk lényege —, ha a megyei könyvtárak kiépítenék pedagógiai szolgálatukat. E szolgálat — megfelelő pedagógiai állománycsoportra és az Országos Pedagógiai Könyvtár szolgáltatásaira támaszkodva — lenne a megye pedagógiai szakirodalmi és szaktájékoztatási központja.

A megyei könyvtár pedagógiai szolgálatának tevékenységét az alábbiakban lehetne meghatározni:

- A járási könyvtárakon keresztül propagandát folytat a pedagógusok körében, folyamatosan tájékoztatja őket egyrészt az újonnan beszerzett pedagógiai művekről, másrészt egy-egy aktuális pedagógiai kérdés irodalmáról. A pedagógiai szolgálat természetesen elsősorban a tanulmányi felügyelőkre, szakfelügyelőkre és a munkaközösségek vezetőire fordít különös gondot és figyelmet.
- Pedagógiai szakreferenci szolgálatot tart, amihez a szükséges tájékoztatást, módszertani segítséget, témabibliográfiákat az Országos Pedagógiai Könyvtártól kapja.
- Postai kölcsönzés formájában kölcsönzi a megyében a kért műveket.

Mik a feltételei annak, hogy ez a pedagógiai szolgálat betölthesse hivatását?

A legelső követelmény, hogy összetételében és mennyiségileg megfelelő állománnyal rendelkezzen. Az állománycsoportnak, az előbbi elvekhez igazodva, azt az anyagot kellene tartalmaznia, mely az iskolák kézikönyvtári könyvein kívül a pedagógusok továbbképzéséhez szükséges és — ettől függetlenül — a remélhetőleg megnövekvő általános szakmai érdeklődés kielégítéséhez is. A tapasztalatok szerint a pedagógiai műveket a megyei könyvtárak eddig is beszerzték, de nem tettek különbséget az egyes művek között. Ahhoz, hogy az egész megyéből jelentkező igények kielégítésére vállalkozhassanak, a legáltalánosabb érdeklődésre számot tartó művekből növelniük kellene a példányszámot. Az igényhez természetesen hozzáértjük a költségvetési keretek növelését is.

A pedagógiai állománycsoport növelésének másik módját abban látjuk, hogy a megyei könyvtárak vegyék át azokat a régebbi, ma már általában beszerezhetetlen műveket, melyekkel teljesebbé tehetik állományukat és amelyek felesleges anyagként hevernek az iskolák nevelői könyvtárában. Az Országos Pedagógiai Könyvtár akcióit indított — az elmúlt évben egyelőre a középiskolákban — a tanári könyvtárak selejtezésére. Úgy tervezzük, hogy a felajánlott könyvek jegyzékéből elsősorban a területileg illetékes megyei könyvtárak válogatnának pedagógiai szolgálatuk részére. Azoknak a megyei könyvtáraknak azonban, melyek igényt tartanak rá, felajánljuk az Országos Pedagógiai Könyvtár duplumanyagát is. Ennek lebonyolítására vonatkozóan a megyei könyvtárak kellő időben értesítést kapnak.

A feladatoknak ez a megosztása a pedagógusok könyvellátásában azzal az eredménnyel is jár, hogy sokkal „tisztábbá” tehetjük az iskolai nevelői könyvtárakat. A megyei könyvtárak pedagógiai szolgálatának kiépítésével egidőben arra fogunk törekedni, hogy a tanári könyvtárak valóban kézikönyvtárakká váljanak, s feltehető, hogy a határozottabb, konkrétabb, az egyes művekre vonatkozó kívánalmaknak jobban tudnak majd eleget tenni.

Nagyon fontos feltétel, hogy a megyei könyvtárak olyan könyvtárost állítsanak be a pedagógiai szolgálat vezetésére, ellátására, akinek pedagógus képesítése van, és az olvasószolgálatban külön kiemelt feladatként kapja a pedagógusok körében folytatandó propagandát, jól ismeri és hasznosítja a kapott tájékoztató anyagokat, gondoskodik a pedagógiai állománycsoport megfelelő fejlesztéséről és kihasználásáról. Jó előjelnek tartjuk, hogy több megyei könyvtárban már találkoztunk a pedagógiai szakreferens működésével. Kulcskérdés a szakfelügyelők megnyerése: ők lehetnek a legjobb összekötők a könyvtár és a nevelők között, a pedagógiai szolgáltatások leginkább az ő közvetítésükkel kerülhetnek a pedagógiai tevékenység vérkeringésébe.

Ebben az együttműködésben az Országos Pedagógiai Könyvtár az alábbiakkal járulna hozzá a közös cél megvalósításához:

- Az *Új Könyvekben* állandóan tájékoztatná a megyei könyvtárakat, hogy milyen pedagógiai művek beszerzését javasolja. Ehhez azonban az szükséges, hogy az *Új Könyvek* ezekről a könyvekről részletesebb és didaktikailag hasznosítható recenziót közöljön!
- Ellátná a megyei könyvtárakat a szükséges tájékoztató anyaggal. Ezek: *Külföldi Pedagógiai Figyelő*, *Belföldi Pedagógiai Figyelő*, kiadványok az összehasonlító pedagógia köréből, *Magyar Pedagógiai Irodalom* (bibliográfia), a pedagógiai továbbképzés bibliográfiája és minden olyan, a későbbiek során kidolgozandó tájékoztató anyag, amelyre a megyei könyvtárak igényt tartanak, valamint megrendelés alapján a *Neveléstudományi Tájékoztató* és a *Könyv és Nevelés*.
- Amennyiben a megyei könyvtárak szükségesnek tartják, az Országos Pedagógiai Könyvtár — térítés ellenében — ellátja őket a folyamatosan készülő dokumentációs anyaggal, s lehetőséget ad arra, hogy a régebbi s nagyobb példányszámban meglevő dokumentációkból válogassanak, illetve letétképpen egyszerre nagyobb mennyiségű dokumentációt vegyenek át és forgalmazzanak.
- Az Országos Pedagógiai Könyvtár azzal is segíteni kíván a megyei könyvtárak pedagógiai szolgálatának, hogy állandóan tájékoztatja őket a legfontosabb pedagógiai akciókról (pl. a soron következő tantestületi értekezletek témája), a szükséghez képest módszertani füzeteket ad ki a pedagógiai szolgálat működésével kapcsolatban, s készséggel rendelkezésre áll, hogy a megyei könyvtárakkal ebben az ügyben konzultáljon.

Elképzelésünk szerint két-három év kell ahhoz, hogy a javaslatban foglaltak általánosan megvalósulhassanak. A tapasztalatok alapján tehetnénk újabb javaslatot arra, hogy ezt a tevékenységet hogyan lehetne kiterjeszteni a járási könyvtárakra. Egyébként is tisztában vagyunk azzal, hogy elgondolásaink valóra váltása megynként különböző lehet, és hogy a megvalósítás üteme sem lesz mindenütt azonos. Ezt azonban egyáltalában nem tekintjük hibának, hiszen ez egyrészt a helyi körülményekhez való helyes és szükséges igazodást jelzi, másrészt a különféle formák más és más irányú tapasztalatokkal fognak szolgálni. Minden megtett lépés a közös célhoz visz közelebb. Ahhoz, hogy a megyei könyvtárak jobban teljesíthessék az Országos Népművelési Tanács irányelveiben a pedagógusok szakirodalmi tájékoztatására vonatkozólag megszabott feladataikat, és hogy az Országos Pedagógiai Könyvtár is hatásosabban szolgálhassa a pedagógusok informálását és szakmai fejlődését.

Arató Ferenc

SZÁZÉVES AZ ORSZÁGGYŰLÉSI KÖNYVTÁR

Országgyűlési Könyvtár alapításának a gondolata Magyarországon először az 1825-re összehívott pozsonyi országgyűlésen merült fel: a rendek elhatározták, hogy könyveket vásárolnak, és olvasószobát rendeznek be a követek és az országgyűlési ifjak számára. 1849-ben Vasváry Károly személyében könyvtárost is kineveztek, a tervet ekkor a szabadságharc bukása hiúsította meg. Harmadszor 1866-ban foglalkozott a képviselőház ezzel a kérdéssel: ezer forintot szavazott meg könyvvásárlásra. A következő esztendőben megválasztottak egy öt tagú könyvtárbizottságot, és ettől kezdve számíthatjuk a könyvtár működését.

A könyvtárat, amely alapítási sorrendben a világ hetedik parlamenti könyvtára, 1869-ben a Nemzeti Múzeum épületében helyezték el, 1873-ban pedig a Bródy Sándor utcai régi képviselőházban. Mai helyére, a Duna-parti palotába, közvetlenül ennek elkészülte után, 1902-ben költözött.

Alapításától kezdve általános gyűjtőkörű, zárt jellegű könyvtár volt, amelyet nem képviselők (akadémikusok, egyetemi tanárok, minisztériumok kiküldöttei) csak külön engedéllyel látogathattak. Ennek következtében igen kevés olvasója akadt, számuk némely évben meghaladta az ezret, de néha még a négyszázat sem érte el.

Allománya 1872-től számottevő, ekkor Ghyczy Ignácnak, az Országos Magyar Gazdasági Egyesület egyik alapítójának gyermekei a parlamentnek ajándékozták elhunyt apjuk 15 000 kötetes, jogi és történelmi művekben, hazai és külföldi folyóiratokban, régi hungarikumokban bővelkedő könyvtárát. Ettől kezdve az állomány szépen gyarapodott — a húszas évek közepén elérte a százezer kötetet —, a képviselőház minden évben jelentékeny összeget szavazott meg gyarapítására, a külföldi parlamenti kiadványokból cserepéldányokat kapott, és 1922 óta a kötelesepéldányokból is válogathatott.

Az Országgyűlési Könyvtár egyik olvasóterme

Az Országgyűlési Könyvtár nagy olvasóterme

A gyűjtemény életében az 1952. esztendő fordulatot hozott: megszűnt zárt jellege, a Művelődésügyi Minisztérium fennhatósága alatt álló, mindenki által felkereshető nyilvános könyvtárrá alakult. Ekkor nevezték ki igazgatójának Vértés Györgyöt. Az alapítás százéves fordulóján ő tájékoztatott bennünket arról, hogy mi történt az eltelt 16 esztendő alatt.

— *Legfőbb törekvésünk az volt, hogy a gyűjteményt szervesen beépítsük a magyar könyvtári hálózatba. Első feladatként az olvasók elhelyezése jelentkezett. 1952-ig csak néhány kis szoba állt az olvasók rendelkezésére, a korábbi szükségletet ezek bőven kielégítették. Azóta egy nagy, díszes galériás raktártermet alakítottunk át 120 férőhelyes olvasóteremmé, és a földszinti polcokon 8000 kötetes kézikönyvtárat helyeztünk el. Sajnos ez a hely is kevés, néha sorba állnak látogatóink a ruhatárnál, és várják, hogy szabad hely akadjon számukra. Pedig a kutatók ezenkívül öt kis olvasószobában is dolgozhatnak, és a különgyűjteményekben szintén el tudunk helyezni 30 olvasót. Napi átlagban 320-an keresik fel gyűjteményünket, s a közel jövőben fogjuk az egymilliomodik olvasót üdvözölni.*

A következő fontos kérdés a gyűjtőkör megállapítása volt. Nem lett volna értelme annak, ha az Akadémiai és az Egyetemi Könyvtár mellett mi is beszerezzük a legkülönfélébb szakokba tartozó műveket. Ezért 1957 óta a legújabbkori (1917 utáni) történelmet, a politikai, az állam- és jogtudományi munkákat, az országgyűlési iratokat és a nemzetközi kérdésekkel foglalkozó irodalmat gyűjtjük rendszeresen, az egyéb tudományágakból csak az alapvető könyveket szerezzük be. *Állományunk jelenleg 450 000 mű és kb. 1200 féle periodikum, ebből 800 ma is jár. Teljes évfolyamaink vannak a kiegészéstől kezdve a mai napig a legkülönfélébb hazai hírlapokból, olyanokból is, amelyeket a Széchényi Könyvtár állományának erősen rongált voltára való tekintettel tudományos kutatóknak is csak megszorításokkal enged használni.*

Ezután Vértés György megmutatta a különgyűjteményeket, amelyek a könyvtár országgyűlési jellegével szoros kapcsolatban állanak. Az egyik a magyar országgyűlési írásokat tartalmazza. Alapját Gyurikovits György, Pozsony város egykori követe vetette meg. 49 kéziratos és 57 nyomtatott kötetben összegyűjtötte, és részben le-

másolta az 1596-tól 1848-ig terjedő időre vonatkozó anyagot. Gyűjteményéből — sajnos — 12 kéziratot kötet időközben eltűnt. Gyűjtését a könyvtár kiegészítette a halála után kiadott nyomtatványokkal, Kossuth Országgyűlési tudósításaival és az 1861 óta készült parlamenti gyorsírói feljegyzésekkel.

— Az Akadémiának indítványoztuk — közölte Vértes igazgató —, hogy a Gyurikovits gyűjtés felhasználásával folytassa a „Magyar országgyűlési emlékek” kiadását. Ebből a sorozatból 1874 és 1917 között 12 kötet jelent meg, s az anyag időbeli feldolgozásában 1606-ig jutottak el. Javaslatainkat örömmel fogadták, és a Történettudományi Intézet további 20 kötet kiadását vette tervébe, közülük az első hamarosan kikerül a sajtó alól.

A következő teremben asztalosok szögezik a polcokat, és könyvtárosok rendezik a könyveket.

— A legújabb különgyűjteményünk felállítására folyik itt. — Megtalálhatók benne a legkülönfélébb törvények, rendeletek, bel- és külföldi jogszabályok, országok szerinti felállításban. Ehhez szervesen csatlakozik a következő terem anyaga: 24 ország parlamenti kiadványai. Egy másik gyűjteményünk az ENSZ letéti könyvtára. Az összes ENSZ-kiadványon kívül tartalmazza a régi Népszövetség, valamint az ENSZ-szel kapcsolatos kormányközi és szakosított szervezetek (UNESCO, WHO stb.) által megjelentetett nyomtatványokat.

Ezek a gyűjtemények azt bizonyítják, hogy a könyvtár ma is különösen fontosnak érzi az államigazgatással kapcsolatos művek gyűjtését. Önkéntelenül vetődik fel a kérdés, hogy vajon ma milyen közelebbi viszonyban áll az országgyűléssel?

— Most tettünk javaslatot arra, hogy a napirendre kerülő kérdésekkel kapcsolatban dokumentálni fogjuk a parlamentnek a tárgyra vonatkozó régebbi jogszabályokat, valamint a szovjet, népi demokratikus és kapitalista országok ilyen tartalmú törvényeit, rendeleteit, jogszabályait.

A tanácsköztársasági gyűjtemény két kisebb, múzeumszerűen berendezett szobában van elhelyezve. A magyar proletárdiktatúra 133 napja alatt megjelent minden nyomtatvány megtalálható itt, könyv, röpirat, plakát egyaránt. A rölapokat műanyag borítás védi a rongálódástól. Amit nem sikerült eredetiben beszerezni, arról fénykép vagy mikrofilm készült. Az érdekesebbnél érdekesebb dokumentumok között kézbe akad egy arab betűs rölap is. Hogy került ez ide?

— A gyűjtemény egyik ritkasága, a Szegeden állomásozó szpáhik megnyerése céljából adta ki a tanácskormány.

Búcsúzóul a könyvtár bibliográfiai munkája után érdeklődöm.

— A könyvtárnak van jogi és történettudományi szaktájékoztatója is, de külön bibliográfiai-dokumentációs osztályt nem állítottunk fel. A jobb munkamegosztás érdekében együttműködünk az Akadémia két intézetével, az Állam- és Jogtudományival, valamint a Történettudományival. A felesleges kettős beszerzések elkerülése végett rendeléseinket egyeztetjük a többi jogi és történettudományi anyagot gyűjtő intézményekkel. Negyedévenként adjuk ki a „Külföldön megjelent fontosabb jogtudományi művek jegyzéke” és a „Külföldön megjelent fontosabb történettudományi művek” című tájékoztatót. Szocialista megállapodást kötöttünk a Magyar Távirati Iroda dokumentációs osztályával, és ennek a „Cikkek a nemzetközi sajtóban” és „Világpolitikai dokumentáció” című kiadványai az Országgyűlési Könyvtár gazdag anyagából is merítenek.

Az olvasók nagy száma, a gyors iramban szaporodó állomány, a beszerzések tervszerűsége, a kiadványok, a különgyűjtemények szervezése egyértelműleg bizonyítja, hogy a százéves gyűjtemény, amely egyben a legfiatalabb nyilvános tudományos nagykönyvtárunk is, elérte 1952-ben kitűzött célját. Megtalálta helyét a magyar könyvtári hálózatban, és ennek keretén belül jó és hasznos munkát végez.

Vértesy Miklós

A SZAK- ÉS TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRAK MUNKATÁRSAINAK KÉPZETTSÉGE

Előző cikkünkben a közművelődési könyvtárosokkal foglalkoztunk, most pedig — az ott tárgyalt témák sorrendjében — a szak- és tudományos könyvtárakban dolgozó könyvtárosok képzettségi helyzetét ismertetjük.

Munkakör és könyvtárosi szakképzettség

A felsőfokú munkakörök aránya legmagasabb a hálózaton kívüli könyvtárakban (62%). Véleményünk szerint indokolt a magas arány, hiszen a hálózaton kívüli könyvtárak rendszerint kevés könyvtárossal működő intézmények s olyan a gyűjteményük, amely felsőfokú szakértelmet igényel.

Az országos, hálózat nélküli nagy könyvtárakban is viszonylag magas a felsőfokú munkakörök aránya (átlagban 55%). Közülük legmagasabb az Országgyűlési Könyvtárban (61%), legalacsonyabb az Állami Gorkij Könyvtárban (50%).

A hálózatokat vizsgálva, legtöbb a felsőfokú munkakör az akadémiai hálózatban (53%). Ez a szám mint hálózati átlag úgy adódik, hogy a központi könyvtárban 63%, a tagkönyvtárakban pedig 46%. Megjegyezzük, hogy mind a központi könyvtárak, mind a hálózati tagkönyvtárak kategóriájában itt a legmagasabb a felsőfokú munkakörök aránya.

A számok nagyságrendjében a felsőoktatási hálózatok következnek, amelyek közül a műszaki és tudományegyetemi hálózatokban egyformán 42% a felsőfokú munkakörök aránya. Ha ezekből a hálózatokból kiemeljük a központi könyvtárakat, akkor az ottani 53% megközelíti a hálózat nélküli országos nagy könyvtárak felsőfokú munkaköreinek arányát.

A három nagy szakkönyvtári hálózatban nagyon eltérő adatokat kaptunk. A mezőgazdasági hálózatban 43%, a műszaki termelési hálózatban 34% és az orvosi hálózatban 26% a felsőfokú munkakörök aránya. Az eltérések a három hálózat belső szerkezeti különbségeiből erednek.

A tudományos és szakkönyvtárakban illetve hálózatokban a munkanemek megoszlását részletesen feltártuk a statisztikai táblázatokban. Jelenleg csak néhány érdekesebb összefüggést emelünk ki:

Dokumentáció szerkesztési feladatkörrel nagyobb számban a következő helyeken találkoztunk: OMKDK 47%, OMKGK 39%, OPK 28%, a hálózaton kívüli könyvtárakban együttvéve 20%, KSH 12%, MTA 11% és a műszaki felsőoktatási hálózatban 4%. A többi szakkönyvtárban csak szórványosan fordul elő ez a munkanem.

A szakirodalmi tájékoztatás arányát érdemes a dokumentáció szerkesztés adataihoz hasonlítani: MTA 39%, OOKDK 28%, tudományegyetemek könyvtárai 17%, a hálózaton kívüli könyvtárak együttesen 17%, műszaki felsőoktatási hálózatok 13%, OMKGK 11%, OSZK 11%, OMKDK 5%, OPK 5%.

A középfokú munkakörök közül csak egy érdekes összefüggést jelzünk. Milyen arányban dolgoznak könyvtárosok az állomány feldolgozásában, viszonyítva az olvasószolgálatban dolgozókhöz?

A tudományos és szakkönyvtárakban ez az arány 1:1, míg a közművelődési könyvtárakban az olvasószolgálat javára 3:1.

A munkakörök szerint előírt könyvtári szakképzettség

Felsőfokú munkakörben dolgozik	Tudományos és szakkönyvtárakban	Közművelődési könyvtárakban
Felsőfokú könyvtári szakképesítésű	71%	64%
Középfokú könyvtári szakképesítésű	5%	25%
Könyvtári szakképesítés nélküli	24%	11%

A felsőfokú munkakörök könyvtári szakképesítés szerinti ellátottsága tehát a tudományos és szakkönyvtárak egészét tekintve jobb, mint a közművelődési könyvtárakban. Megjegyzendő, hogy a felsőfokú szakképesítésűek közül a közművelődési könyvtárosokhoz viszonyítva itt hatszor több az olyan, aki nem könyvtárszakot végzett, hanem egyéb egyetemi vagy főiskolai oklevele van, és könyvtári gyakorlata alapján a 148-as képesítési rendelet minősítette felsőfokú könyvtári szakképesítésűnek, illetve olyan, aki felettes hatóságától felmentést kapott.

A fenti táblázatban szereplő átlagon belül természetesen lényeges eltérések mutatkoznak a különböző könyvtárakban illetve hálózatokban a felsőfokú munkakörökhöz előírt könyvtári szakképzettség szempontjából. Szemléletesen mutatja ezt a következő felsorolás: OSZK 94%, Országgyűlési Könyvtár 93%, egyházi könyvtárak 90%, KSH 87%, OPK 86%, OMGK 83%, MTA 82%, a tudományegyetemek könyvtárai 81%, műszaki felsőoktatás 75%, hálózaton kívüli könyvtárak együttesen 70%, Állami Gorkij Könyvtár 63%, OMKDK 44%.

Középfokú munkakörben dolgozik	Tudományos és szakkönyvtárakban	Közművelődési könyvtárakban
Felsőfokú könyvtárosi szakképesítésű	21%	16%
Középfokú könyvtárosi szakképesítésű	49%	60%
Könyvtárosi szakképesítés nélküli	30%	24%

Szembetűnő, hogy a tudományos és a szakkönyvtárakban viszonylag többen dolgoznak felsőfokú szakképesítéssel középfokú munkakörben, mint a közművelődési könyvtárakban. Viszont a középfokú munkakörökhöz előírt szakképesítés tekintetében teljesen elmaradtak a közművelődési könyvtárosokhoz képest.

Iskolai végzettség

Előjáróban idézzük a könyvtárosok iskolai végzettségére vonatkozó, országosan összesített adatokat: egyetemet, főiskolát végzett 42%, érettségizett 52%, érettségi nélküli 6%. Ezután hasonlítsuk össze a tudományos és a szakkönyvtárak helyzetét a közművelődési könyvtárakkal:

Iskolai végzettség	Tudományos és szakkönyvtárak	Közművelődési könyvtárak
Egyetemet, főiskolát végzett	56%	28%
Érettségizett	38%	66%
Érettségi nélküli	6%	6%

A főhivatású tudományos és szakkönyvtárosok száma abszolút értékben több (1888 fő), mint a közművelődési könyvtárosoké (1584 fő). Ebből következik, hogy abszolút számokban a felsőfokú végzettségű könyvtárosoknak több mint 2/3-a tudományos és szakkönyvtárakban dolgozik. Szám szerint ugyancsak náluk van több érettségi nélküli, mint a közművelődési könyvtárakban. Az érettségi nélkülieknek csaknem fele a műszaki termelési hálózat tagkönyvtáraiban dolgozik.

A könyvtárak felsőfokú szakellátottsága

Könyvtárak	Felsőfokú szakképzettség						
	társ. tud.	term. tud.	idegen nyelv	mezőgazd.	műszaki	orvosi	egyéb
Gorkij	54%	—	36%	—	—	—	10%
KSH	88%	—	12%	—	—	—	—
MTA	66%	3%	28%	—	—	1%	2%
Műszaki felsőoktatás	60%	17%	11%	—	10%	—	2%
Országgyűlési	80%	—	15%	—	5%	—	—
OMKDK	46%	8%	15%	1%	27%	—	3%
OMGK	28%	7%	13%	45%	1%	1%	5%
OOKDK	54%	8%	14%	—	—	8%	16%
OPK	61%	6%	30%	—	—	—	3%
OSZK	65%	7%	26%	—	—	—	2%
Tud. egyetemi	64%	6%	26%	—	—	—	4%
Egyéb könyvtárak	56%	3%	13%	—	—	—	28%

Csupán két megjegyzést fűzünk ehhez a kimutatáshoz. A műszaki termelési hálózatban a műszaki szakképzettségűek (főleg dokumentalisták) majdnem 2/3 része az üzemi könyvtárakban, illetve dokumentációs intézményekben dolgozik. A mező-

gazdasági hálózatban, ahol a szakos ellátottság — a mezőgazdasági szakosokhoz hozzászámítva a kémia és biológia szakosokat is — több mint 50%-os, a szakemberek túlnyomó többsége a hálózati központban, illetve az alközpontokban dolgozik, s összesen csak 3 mezőgazdász van a tagkönyvtárakban (mezőgazdasági kutatóintézetek, kísérleti állomások könyvtáraiban).

Nyelvtudás és nyelvtanulás

Ebben a tekintetben a tudományos és szakkönyvtárosok jócskán megelőzik a közművelődésieket.

A könyvtárosok közül	Tudományos szakkönyvtárakban	Közművelődési könyvtárakban
Idegen nyelvet tud	81%	46%
Idegen nyelvet nem tud	19%	54%
Aktív nyelvtudású	72%	35%
Passzív nyelvtudású	28%	65%
Idegen nyelvet tanul	43%	26%

Az idegen nyelvet tudók magas százalékán belül is kiemelkedik az aktív nyelvtudás (akik az adott nyelvet a beszédkézség szintjén tudják). Érdekes megemlíteni azt is, hogy ezeknek több mint a fele két vagy több idegen nyelvet beszél. Ezzel szemben a közművelődési könyvtárakban az aktív nyelvtudás 5/6 részben egy idegen nyelvre korlátozódik.

Az idegen nyelvtudás (aktív és passzív együtt) sorrendje: egyházi és művészeti könyvtárak (csaknem 100%); Gorkij, OSZK, OOKDK (90%); múzeumi könyvtárak, MTA, Országgyűlési, OMGK, OMKDK, OPK, tudományegyetemi és a hálózaton kívüli könyvtárak (80% körül) és végül a KSH, valamint a műszaki felsőoktatási hálózatok (70% körül).

A nyelvtanulás legnagyobb arányú a műszaki felsőoktatási és a művészeti intézmények könyvtáraiban.

Ha feltesszük a kérdést, vajon milyen munkakörben, munkanemekben hasznosítják nyelvtudásukat a könyvtárosok, akkor erre röviden a következőket válaszolhatjuk:

Kiemelkedő mértékben a vezetői munkakörben, továbbá — ahol van ilyen — a dokumentáció szerkesztésben. Sorrendben ezután következik a szakirodalmi tájékoztatás és az olvasószolgálat, majd az állománygyarapítás és az osztályozás, s csak ezek után a különgyűjtemények, végül a katalógus szerkesztés. Nem szerepelnek a sorban a fordítók, akiknél ugyan követelmény az idegen nyelvtudás, de a könyvtárakban ez mint önálló feladatkör nem számottevő, és ugyancsak kis létszámuk miatt hagytuk ki a bibliográfia szerkesztőket.

Megemlítjük még, hogy viszonylag magas számban tudnak idegen nyelvet az állomány nyilvántartásában dolgozó könyvtárosok is, akik egyébként többségükben könyvtári szakképzettség vagy magasabb iskolai végzettség nélkül látják el feladatkörüket. A nagy könyvtárakban a címlírírásához is általában megkövetelik az idegen nyelvtudást.

Kutatói tevékenység

Felmérésünk során a kutatói tevékenységet nemcsak számadatokban kívántuk feltárni, hanem választ kerestünk egyrészt arra a kérdésre, hogy milyen tudományterületeken folyik a kutatás, másrészt, hogy milyen mértékben kapcsolódik a könyvtárosok kutatómunkája partnerként (önálló vagy résztéma vállalásával) a fenntartó intézmény kutatóinak munkájához.

Adataink szerint a tudományos és szakkönyvtárosok 18%-a végez jelenleg tudományos kutatást. Az átlag mögötti eltéréseket a következő sorrend érzékelteti: MTA 35%, OSZK, tudományegyetemek és hálózaton kívüli könyvtárak 29%, műszaki felsőoktatás 20%, Országgyűlési Könyvtár 19%, KSH és OPK 14%, OMGK 12%, OOKDK 10%, OMKDK 10% és végül a Gorkij Könyvtár 4%.

Könyvtártudományi kutatás a KSH kivételével minden könyvtárban folyik, és ennek aránya az összes kutatásokhoz viszonyítva 35%. A dokumentáció területén már lényegesen kevesebben kutatnak (5%) és csak azokban az intézményekben, ahol számottevő dokumentációs munka folyik (OMKDK, OMGK, OOKDK, MTA és végül

a műszaki felsőoktatás könyvtáraiban). A könyvtárosok kutatói tevékenysége legnagyobb mértékben (51%-ban) *társadalomtudományi* (főleg történettudományi) szakterületre irányul. A *természettudományi* kutatások aránya igen kicsi, mindössze a kutatások 2%-a. *Mezőgazdasági* kutatómunka kizárólag az OMGK hálózatában folyik. Azonos mértékű (15%) a *műszaki* kutatás, amely a műszaki termelési hálózatra korlátozódik, és csak egy könyvtáros kutat műszaki témában másutt — a felsőoktatási hálózatban. *Művészeti* témákban főleg a múzeumi és művészeti intézmények könyvtárosai kutatnak (3%). Végül legkisebb arányú (1%), szinte csak szórványos az *orvostudományi* kutatás, amely részben az OOKDK-ban, részben a tudományegyetemi hálózatban folyik.

A tudományos könyvtárakban régi hagyomány, hogy a könyvtárosok jelentős hányada végez tudományos kutató munkát. A kutatási területek régebben főleg történeti jellegűek voltak, erről tanúskodnak a publikációk is. Szervezett kutatás csak az utóbbi években alakult ki, de ma is sok könyvtáros — főleg az idősebbek — a szervezett kereteken kívül kutat és publikál (42%). A szervezett kutatások (37%) közül sok az egyetemi doktori cím megszerzésével kapcsolatos.

Viszonylag kevés még, de már nem jelentéktelen (21%) az olyan könyvtárosok aránya, akik a könyvtárat fenntartó intézmény (egyetem, kutatóintézet) tudományos tevékenységébe „partnerként” kapcsolódtak be önálló vagy részteszta vállalásával. A témák nagyobb része társadalomtudományi, kisebb része természettudományi, illetve műszaki, és szórványosan találkozunk néhány művészeti témával is. „Partnerkutatói” szempontból teljesen szűz terület a mezőgazdaság és az orvostudomány.

A *szakirodalom rendszeres olvasása* tekintetében a tudományos és szakkönyvtárakban lényegesen jobb a helyzet, mint a közművelődési könyvtárakban. A rendszeresen olvasók közül (az összes dolgozók 72%-a) viszonylag sokan olvassák folyamatosan a könyvtár szakterületének megfelelő szakirodalmat, többségük a tudományos folyóiratokat. Kiemelkedik az átlagból az akadémiai, a tudományegyetemi és a műszaki termelési hálózat.

Nem, életkor, fizetések

Cikksorozatunk befejezéseként néhány általános megállapítást ismertetnénk még azokból a statisztikai táblázatainkból, amelyek a különböző hálózatokban, könyvtárakban munkanemekre bontva kimutatják, hogyan függnek össze a következő adatok: a könyvtárosok neme, életkora, könyvtárosi gyakorlata, szakképzettsége, idegen nyelvtudása és végül a fizetési kategóriák.

Közhely, hogy a *könyvtárosi pálya „elnőiesedett”*. A közművelődési könyvtárosok 72%-a, a tudományos és szakkönyvtárosok 67%-a nő. Az átlagostól nincs lényeges eltérés az egyes könyvtár típusokban, természetesen az egyházi könyvtárakat kivéve.

A könyvtárosok életkorát illetően nagyon változatos a kép. Néhány általános vonás azonban kiemelhető. Mindenekelőtt lássuk az országos helyzetet:

a közművelődési könyvtárakban

20 év alatti	3%
20—25 év közötti	22%
25—30 év közötti	18%
30—40 év közötti	33%
40—50 év közötti	16%
50 év feletti	8%

a tudományos és szakkönyvtárakban

20 év alatti	3%
20—25 év közötti	12%
25—30 év közötti	9%
30—40 év közötti	28%
40—50 év közötti	27%
50 év feletti	21%

A *közművelődési könyvtárosoknak* csaknem fele 30 éven aluli, és a könyvtárosok több mint $\frac{3}{4}$ része nem érte még el a 40. életévét. A nyugdíjkorhatárhoz közeljövőre vagy azt már túlhaladott könyvtárosok száma 8%. A tudományos és szakkönyvtárakban szinte fordított a helyzet: több mint $\frac{3}{4}$ részük 30 év feletti, és a könyvtárosok fele részben az idősebb korosztályhoz tartoznak. A fiatalok többsége a háló-

zati tagkönyvtárakban dolgozik, míg a központi, illetve a nagy könyvtárakban 40 év felett mozog az életkori átlag.

Az életkorok munkanemenkénti megoszlása annyira változatos, hogy csak nagyon kevés általánosításra vállalkozhatunk.

Érdekes eltérés mutatkozik a könyvtárvezetők átlagos életkora között: a közművelődési könyvtárakban a vezetők többsége 30—40 év közötti; a szakkönyvtári hálózatokban ezzel szemben a tagkönyvtárak vezetői általában 40—50 évesek.

Viszonylag a legtöbb idős könyvtáros — mondhatnánk egyöntetűen valamennyi könyvtár típusban — az olvasószolgálatban dolgozik. A dokumentáció szerkesztők többsége szintén ehhez a korosztályhoz tartozik, és az állomány nyilvántartásban is dolgozik sok idős könyvtáros. A módszertani feladatkörben, továbbá az osztályozásban és a könyvtári tájékoztatásban 40 év az átlagos életkor.

Még nehezebb általános következtetéseket levonni a munkanemek szerint kimutatott fizetési átlagokból. A különböző hálózatokban egy-egy munkanemben dolgozók fizetése több tényezőtől függ: a szakképzettségen, életkoron, gyakorlatban töltött időn kívül egyéb személyi adottságok is befolyásolják a fizetés mértékét. A hálózatokon belül is 1000 forintos különbségek mutatkoznak azonos munkanemekben. A nagy számok törvényei mégis lehetővé teszik, hogy fizetési szintek szerint elhatároljuk a munkanemeket.

A közművelődési könyvtárakban a fizetési szintek átlagai szerint a következő csökkenő sorrend állítható fel: bibliográfia szerkesztés 2500; a módszertan és osztályozás 2300; tájékoztató munka 2200; katalógus szerkesztés és gyermekrészelg azonos szinten 1900; állománygyarapítás, címleírás és állomány nyilvántartás 1800; és végül a községi könyvtárosok illetve olvasószolgálatosok 1600 Ft.

A tudományos és szakkönyvtárakban a sorrend a következő: dokumentáció szerkesztés 3000; fordítás (a nyelvpótlék következtében) 2800; könyvgyűjtemény és osztályozás 2700; állománygyarapítás, módszertan, tájékoztató munka 2500; bibliográfia szerkesztés 2400; címleírás és olvasószolgálat 2000; és végül az állomány nyilvántartás 1900 Ft.

* * *

Cikksorozatunkat befejezve, ismét hangsúlyozzuk, hogy csak nagyon vázlatos képet adhattunk arról a helyzetről, amely jelenleg könyvtárunk személyi ellátottságát jellemzi. Reméljük azonban, hogy az olvasók, különösen a könyvtárvezetők érdeklődését megragadja, és saját területük személypolitikai feladataihoz indítékot ad majd az a néhány figyelemre méltó összefüggés, amit kiemeltünk.

A 115 táblázatból álló forrásanyag: A könyvtárosok szakképzettsége — 1966 decemberi országos felmérés statisztikai adatai a KMK szakkönyvtárában az érdeklődők rendelkezésére áll.

Vadász Ferencné

A VEZETŐ ÁLLÁSÚ DOLGOZÓK felsorolását közli a művelődésügyi miniszter 138/1967. (M. K. 22.) MM számú utasítása, mely a Munka Törvénykönyvének végrehajtása tárgyában jelent meg. (Művelődésügyi Közlöny, 1967. december 16.) Eddig eltérő gyakorlat érvényesült a vezetői státusok tekintetében, például a KMK képesítési felmérése is téves besorolást alkalmazott. Az utasítás szerint magasabb vezető állású dolgozók: az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója, az Országgyűlési Könyvtár, az Országos Pedagógiai Könyvtár, az Állami Gorkij Könyvtár igazgatója, az egyetemi könyvtárak igazgatói és helyettesei, a miniszter kinevezési jogkörébe tartozó gazdasági igazgatók, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, a megyei könyvtárak és a megyei jogú városi könyvtárak igazgatói. Vezető állású dolgozók: az osztályvezetők, a velük egy tekintet alá eső, valamint a náluk magasabb munkakörben foglalkoztatottak, s általában a vezető munkakörbe besoroltak. A tanácsok közvetlen felügyelete alá tartozó könyvtárakban a járási könyvtárak igazgatói és a városi könyvtárak vezetői. A községi könyvtárosok és általában az 1—2 dolgozót foglalkoztató könyvtárak munkatársai nem minősülnek vezetőknek.

Kitüntetés

A művelődésügyi miniszter a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50. évfordulója alkalmából, eredményes munkája elismeréséül Goldmann Sándornak, a Párttörténeti Intézet könyvtárosának A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT kitüntetés adományozta.

Egy üzem fiatal dolgozóinak művelődési viszonyai

A népművelés számára nincs elhanyagolható társadalmi réteg vagy csoport. A népművelés tudatossága azonban megköveteli, hogy munkánkban — a helyi adottságok függvényében — bizonyos fontossági sorrendet állítsunk fel, tehát meghatározzuk, hogy egy adott időszakban mely csoportokkal, rétegekkel kell erőteljesebben, több figyelemmel foglalkoznunk. A Budapesti Mezőgazdasági Gépgyár dolgozóinak mintegy 25%-a, szám szerint 360 fő a KISZ korosztályba tartozik. Viszonylag magas létszámuk, a termelésben elfoglalt fontos helyük és a jövőben még fontosabb szerepük szinte kötelez bennünket, hogy elsősorban az ő nevelésükkel, művelődésükkel foglalkozzunk. Ehhez azonban a személyes kapcsolatok kialakításán kívül alapos, szociológiai igényű megismerésük is szükséges. Ezért kísérletet tettem arra, hogy minél teljesebb képet alkossak az üzem fiatal munkásainak művelődési viszonyairól.

Az a kép, amelyet megismertem, s amelyet megkísérlek itt felvázolni, nyilvánvalóan nem reprezentálhatja ifjúságunk művelődési viszonyait, ezen belül kulturális ellátottságát, valamint érdeklődését és igényeit. De talán ez a vázlat is gazdagítja egy mozaikkal az összképet.

I.

A BMG-ben — a vizsgált időszakban — 1484-en dolgoztak. A létszám 71%-a munkás és ipari tanuló, a többi adminisztrátor, kisegítő, műszaki és egyéb foglalkozású dolgozó. Az üzemi kulturális feladatok végrehajtását nehezíti, hogy az alkalmazottak 23,5%-a vidékről jár be. Egy szakszervezeti felmérés szerint a dolgozók 52%-a él megfelelő lakáskörülmények között. Érdekes és fontos képet mutat az iskolai végzettség:

Nem végezte el a VIII. általános iskolai osztályt sem	27%
Elvégezte a VIII. általánost, vagy annak megfelelő végzettséggel rendelkezik	46%
Gimnáziumot végzett	8%
Technikumot végzett	14%
Egyetemet végzett	5%
<hr/>	
Összesen:	100%

Ebből világosan kitűnik, hogy itt a népművelés *műveltséget pótló* funkciójának a dolgozók 27%-a esetében, *kiegészítő* funkciójának a dolgozók 46%-a, a szakmai illetve általános műveltséget *továbbfejlesztő*, *önálló* funkcióinak pedig a dolgozók 27%-a esetében kell érvényesülnie — legalábbis elvileg. Mindezt azért tartom lényegesnek, mert az üzem mint társadalmi környezet feltétlenül hat a fiatalok érdeklődésére, magatartására, kulturális igényeire.

A 360 KISZ-korosztályba tartozó fiatal közül 280 munkás illetve ipari tanuló. A KISZ-tagok száma 254, ebből 190 a munkás és ipari tanuló, a többi adminisztrátor, műszaki stb.

Az üzem kulturális életét és tevékenységét szinte kizárólag két tömegszervezet, a KISZ és a szakszervezet irányítja és végzi. A dolgozók rendelkezésére áll egy könyvtár és egy színházterem, melyben üzemi ünnepeket, nagygyűléseket és évente két-három alkalommal műsoros esteket rendeznek. A szakszervezet évente 11 800 forinttal támogatja a könyvtárat, ezenkívül elsősorban a dolgozók iskolájába járókat és a kérdőívek válaszainak realitását tanulókat segíti.

A közelmúltban megvizsgáltam, hogy a fiatalok közül kik, milyen hatásra, milyen mértékben és mi iránt érdeklődnek a művelődési-szórakozási lehetőségek közül. Munkám közben kétféle módszert alkalmaztam: *Figyelőcédulát* vezettem háromnegyed éven át a 86 KISZ-korosztályú fiatal olvasó valamennyi olvasmányáról. Ezután kérdőíveket adtam ki, melyekből pontosan 60 érkezett vissza. A kérdőívekhez — mellékletként — egy szellemi totó-szelvényt fűztem, azzal a céllal, hogy a kérdőívek válaszainak realitását legalább valamennyire ellenőrizhessem. A KISZ a legjobb megfejtők részére jutalmakat tűzött ki, ezzel bizonyos fokig kizártuk a „súgást”, és a kérdőívek kitöltésében érdekeltté tettük a fiatalokat. A két sorozat közötti átfedések és azonosságok miatt összesen 107 fiatal művelődési viszonyainak elemzésére nyílt ilyen formán lehetőség. E viszonylag nagy létszámú csoport kétharmad része nő, többségben szakmunkás, a megfigyelőlapok szerint

64%-uk nyolc általánost, 26%-uk középiskolát végzett (a kérdőívek szerinti arányszámok hasonlóak), ketten végeztek egyetemet és 4 fiatal nem végezte el a nyolcosztályos általános iskolát.

II.

A fiatalok művelődési viszonyainak vizsgálatában *olvasási kultúrájuk elemzése* volt az első feladat: milyen feltételek között, milyen rendszeresen és mit olvasnak?

Az üzem szakszervezeti könyvtára a gyárral egyidős. Helyisége szűk, korszerűtlen, csak a legutóbbi időben sikerült otthonosabbá tenni és bevezetni a szabadpolcos kölcsönzési rendszert. Helybenolvasási lehetősége nincs. Az állomány 8343 kötetből áll, ennek 66%-a szépirodalom, 4,4%-a ifjúsági, kb. 10%-a társadalomtudományi és politikai irodalom, 5,6%-a útleírás, a többi pedig egyéb ismeretterjesztő irodalom. A hosszú évek alatt kialakult arányok nem megfelelőek; szembevetendő például a természettudományos művek igen kis aránya (1,2%).

A 360 fiatal munkás és alkalmazott közül 86-an olvasói a könyvtárnak, tehát csak kb. *minden negyedik fiatal olvas.* Ezzel az aránnyal már azért sem lehetünk elégedettek, mert a 60 megkérdezett fiatal közül mindössze 4 jár a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárba, s a közöttük megtalálható 16 bejáró dolgozóból (26,6%) csak egy olvasója a lakóhelyén működő községi könyvtárnak.

A könyvtár 86 fiatal olvasója háromnegyed év alatt összesen 1412 kötet könyvet kölcsönzött, személyenként tehát átlagosan 16,4 kötetet, s ez havi 1,82, évi 21,84 kötetes olvasói átlagnak felel meg. Ezen belül hozzávetőlegesen a következő jellemzőbb csoportok alakultak ki:

Havonta kölcsönzött kötetszám	1-2	3-4	5-6	7-8	9-10	10 fölött
Olvasó	48	25	7	4	1	1

A többség a minimálisnak mondható „kéthetenként egy könyv” csoportba tartozik. Természetesen itt még figyelembe kell venni, hogy nem bizonyos minden kölcsönzött könyv elolvasása, másrészt nemcsak a szóban forgó könyvtárból kölcsönöznek, hanem barátoktól, ismerősöktől, más könyvtárakból, és van saját könyvük is.

A könyvtár nevelő hatása azonban nemcsak az egy adott időszakban kiadott könyvek számán — és minőségén — mérhető, hanem azon is, hogy ki milyen régóta veszi igénybe a könyvtár szolgáltatásait. Az adatok szerint könyvtári tag

1966. január 1-től	21,5%
1965. január 1-től	21,5%
1964. január 1-től	7,1%
1963. január 1-től	11,9%
1963 előtt is tag volt	38,0%

Összesen: 100%

Ezek a számok a könyvtári tagságnak, egyúttal tehát a könyvtár nevelőhatásának viszonylag nagy állandóságát is mutatják.

A könyvtári szolgáltatások mellett lényeges tényező az is, hogy ki milyen saját könyvgyűjteménnyel rendelkezik. Sajnos, a kérdőív adatait csak nagyon nagy megszorításokkal lehet elfogadni, részben az ösztönös túlzások, részben a becslési tévedések miatt. Az elemzéseknél két fontos tényezőt kellett még figyelembe venni. Először is: olyan fiatalokról van szó, akik csak néhány éve rendelkeznek önálló jövedelemmel, másodsor: az üzemben a műszakiak, mérnökök stb. mintegy 200 Ft-tal keresnek többet, mint a fizikai dolgozók.

Az összesített adatok a következő képet mutatják:

Nincs saját könyve	1-10	11-50	51-100	101-150	150-nél több
	könyve van				
10	4	17	8	6	15

A csoportok jelzéseiből az derült ki, hogy:

- a könyvvásárlásban nem a kereset és a jövedelem a meghatározó tényező, hanem az iskolai végzettség;

- a 18—22. illetve a 22—26 évesek között alig van különbség;
- a könyvtári tagság régi vagy új volta nem befolyásolja az otthoni könyvjármény nagyságát;
- azok közül, akik nem olvasói a könyvtárnak — összesen 18 fő — hatnak otthon sincs könyve, ez a csoport (10%) tehát teljesen kiesik az irodalom áramköréből.

Amit eddig a fiatalok művelődési viszonyairól, pontosabban olvasási kultúrájáról elmondottunk, inkább csak problémákat jelez, de nem reprezentálhatja a magyar ifjúságot. Vizont a 86 fiatal 1412 kötetnyi kölcsönzésének összetétele már többet mutat meg. Nézzük meg az olvasmányok megoszlását a grafikonon.

Bár önmagában az, hogy „mai magyar”, vagy „egyéb külföldi” nem mond semmit, mégis szembeütő az arányok eltorzulása.

III.

Az ifjúság nagyfokú érdeklődése a mai magyar irodalom iránt mindenképpen örvendetes jelenség. De ha arra gondolunk, hogy ebben az ifjúsági csoportban milyen magas a csak 8 általánossal rendelkező fiatalok aránya, s milyen alacsony a klasszikus magyar irodalom olvasottsága, akkor két fontos következtetést vonhatunk le a számokból. Először is azt, hogy az iskolákban megismertették ugyan a régi magyar irodalmat a tanulókkal, de nem alakították ki bennük klasszikusaink szeretetét; másodsor pedig azt, hogy az új magyar irodalom olvasása aligha lehet megalapozott, hiszen hiányzik a hozzá vezető út.

Rendkívül jól érzékelteti ezt a verseskötetek olvasása. Verseskötetet háromnegyed év alatt összesen 19 fiatal kölcsönzött, szám szerint negyvenkettőt. Közülük jelenleg tízen a dolgozók iskolájába járnak, s az iskolai oktatásban tanult költők verseit kölcsönözték. A nyolcvanhat fiatal közül tehát mindössze kilencen vettek kezükbe költeményeket önként, iskolai kötelezettség nélkül. A megkérdezettek legkedvesebb költőként 20 esetben Petőfit, 11 esetben Arany Jánost és Adyt, 5 esetben József Attilát jelölték meg, de a vizsgálat kilenc hónapja alatt Petőfi kötetet csak kétszer, Ady költeményeket egyszer vittek ki a könyvtárból. Hogy mennyire pusztán iskolai emlékekről, megtanulandó költői művekről van szó, azt szintén a kétféle felmérés tapasztalatai igazolták: „a legkedvesebb mai magyar író vagy költő” kérdésre négyen jelölték meg Váci Mihályt, s a vizsgált időszakban Váci kötetet három vittek ki a könyvtárból. Ez esetben tehát Váci valóban „élő” költőként szerepel — szemben pl. Petőfivel —, hiszen nemcsak említik nevét, hanem olvassák is verseit. Sajnos, a legutóbb említett kérdés szintén igazolja feltevéseinket: Váci Mihályon kívül csak Benjámín László, Garai Gábor és Illyés Gyula szerepel legkedvesebb mai magyar költőként, mégpedig egy-egy esetben.

A kölcsönzések elemzéséből az derül ki, hogy a fiatalok tekintélyes részénél kialakult bizonyos zártabb érdeklődési kör. A mai magyar regényírók és novellisták közül legnépszerűbbek Berkesi András (41 kötet), Moldova György (26 kötet), Szilvási Lajos (26 kötet) és Passuth László (16 kötet). A kérdőívek válaszaiban nagyjából hasonló a sorrend. E sorrendet és a mai magyar irodalom nagyarányú olvasottságát figyelembe véve

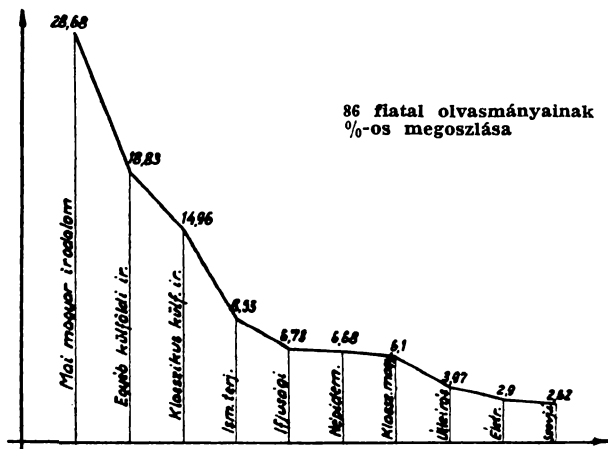
meglepő a szellemi totó két, ide vonatkozó eredménye.

A két kérdés a következő volt:

Ki írta a Hideg napok című regényt? Darvas József vagy Cseres Tibor?

Melyik regényt írta Fehér Endre? A Rozsdatemetőt vagy a Húsz órá-t?

Az első kérdésre tizenhét, a másodikra tizenketten adtak téves választ. Tehát noha örülhetünk annak, hogy a mai magyar irodalom az új gondolatok iránt legfogékonyabb réteg, az ifjúság körében rendkívül népszerű, el kell gondolkoz-

nunk, azon, hogy az utóbbi öt év legtöbbet vitatott, politikai, világnézeti szempontból igen fontos három regénye (Húsz óra, Hideg napok, Rozsdatemető) — melyből kettőt filmen is láthattak —, hogyan eshet ki egy adott ifjúsági csoport 30 illetve 20%-ának látóköréből.

Nálunk is többszörösen bebizonyosodott az ifjúság romantika és cselekményesség igénye. Ez nemcsak a még meglévő és igen erős Jókai-kultuszban mutatkozott meg, hanem egy egészen végtelen igény-karakterisztikában is: Dumas, Rejtő Jenő és a Tarzan könyvek népszerűségét szinte elérte Hemingway, Faulkner, Steinbeck, Dürrenmatt és Golding izgalmas, kalandos írásainak népszerűsége. Ezt azért tartom igen szerencsésnek, mert a felsoroltak műveiben a cselekményesség magas művészi színvonallal párosul. Sajnos, a könyvterjesztés és mi magunk sem tettünk meg mindent, hogy az ifjúság felismerje az ilyen jellegű szovjet és népi demokratikus irodalom értékeit. Ezt a fenti százalékos arányszámok is igazolják.

IV.

Vajon a könyvtár munkája — egyáltalán a fiatalok olvasása — mennyire befolyásolja a többi művelődési lehetőség igénybevételét, illetve a tv, a film, a színház, a rádió, a klub, az ismeretterjesztés stb. mennyire hat vissza olvasási kultúrájukra? Ha erre vonatkozóan — a vizsgálat viszonylag szűk köre miatt — nem is kaptam választ, olyan adatok birtokába jutottam, melyeket a könyvtári munkában fel tudok használni.

A hatvan fiatal közül negyvennyolcan rendszeresen nézik a tv műsorait. Harmincan otthon, tizennyolcan pedig barátoknál, klubokban, művelődési házakban stb. Ha formai szempontok szerint elemezzük érdeklődésüket, viszonylag kedvező képet kapunk. A film 22, a színházi közvetítés 20, a híradó és a sport 15—15 esetben jelentkezett a kérdőíveken kedvenc műsorként. (Egy kérdőívben több választ is lehetett adni arra a kérdésre, hogy mi a kedvenc műsora.) De nem volt kimutatható, hogy a film milyen filmet, a színházi közvetítés milyen drámát jelent. A tv irodalmi műsorait egyetlen egy esetben jelölték csak első helyre, viszont az Angyal kalandjai 9, a Foxi-Maxi 8 és a krimi 7 szavazatot kapott.

Mi könyvtárosok nem tettünk meg mindent annak érdekében, hogy a tv irodalmi műsorait (Világirodalmi magazin, Próza a pódiumon stb.) több fiatal nézze és igényelje.

A könyvtáros számára nem lehet közömbös az sem, hogy olvasói milyen színházi előadásokat, milyen filmeket nézzenek meg. A kérdőívekből kiderült, hogy kilenc hónap alatt a 60 fiatal közül 32 nem volt színházban (53%), és 28-an nem tudtak megemlíteni egy nagy, maradandó színházi élményt. Érdekes, hogy míg az esti iskolában tanuló fiatalok rendszeresen járnak színházba is, addig színházi előadást vagy színházi élményt négy, 8 általánost nem végzett fiatal nem tudott megemlíteni. A „legnagyobb színházi élmények” képe egyébként igen biztató: öt esetben az ember tragédiája, négy esetben a Vágy villamosa, két esetben pedig a Hamlet, a Trubadur, a Csárdáskirálynő, a Tudós nők, az Othello, a Bánk bár és a Yerma szerepel a válaszokban. Míg itt csak egy könnyű műfajhoz tartozó művet találtunk (Csárdáskirálynő), addig az „ez évben látott színházi előadások” között többször fordul elő A kaktusz virága, a Potyautas, a Bolond lány, az Imádok férjhez menni, a Marica grófnő stb. A fiatalok tehát megnézik a könnyű műfajhoz tartozó színházi előadásokat, de többségük értékítélete kialakult, s ha ismét választania kell az Imádok férjhez menni és mondjuk a Yerma között, ez utóbbit fogja választani. Sajnos — ezt a figyelőlapok mutatták ki — a 86 fiatal úgyszólván egyáltalán nem olvasott drámát, s nem kérte a drámaesztétika, vagy színháztörténet legalapvetőbb irodalmát sem. Ez megint csak a művelődési intézmények közötti szoros, és tartalmi meghatározottságú együttműködés hiányára mutat.

A színházkultúránál sokkal vegyesebb képet mutat a fiatalok filmélményeinek elemzése. Érdemes végignézni, milyen filmcímek szerepelnek a „legjobban tetszett” kategóriában:

7-szer jelölték:	Szegénylegények;
5-ször jelölték:	A párisi Notre-Dame;; Húsz óra, Niki;
6-szor jelölték:	Hideg napok, A Nagy Medve fiai, Drága John;
4-szer jelölték:	Domb, Fény a redőny mögött, Édentől keletre, Fekete tulipán, Légió, Hétköznapi fasizmus, Sok húség semmiért, Aranyárskány, Blood kapitány fia, A kőszívű ember fiai.

A nagy művészi értékű filmek keverednek a könnyű, szórakoztató filmekkel — s ez talán látszólag így helyes. A helyzet viszont az, hogy aki a Szegénylegényeket jelölte, az nem jelölte pl. a Blood kapitány fiát és fordítva. Kialakultak tehát bizonyos érdeklődési körök, s ez esetben az érdeklődés hiánya minőségi különbséget is jelent. A filmek hatása igen nagy az ember személyiségének, gondolkodásának alakulására, tehát ezen keresztül más irányú érdeklődésére is. Nagyon fontosnak tartom, hogy — a más népművelési intézményekkel és szervekkel egészséges munkamegosztásban — többet foglalkozzunk ezekkel a problémákkal is.

A BMG fiatal dolgozói közötti felmérés rámutatott a könyvtári munka, de mondhatnám: az egész népművelés egyik legérzékenyebb pontjára. A természettudományos érdeklődésről van szó, melyet sem felkelteni, sem kielégíteni nem tudunk megfelelőképpen. Háromnegyed év alatt a 86 fiatal olvasó összesen 13 (!) természettudományos ismeretterjesztő művet kölcsönzött. A kérdőívre 60 fiatal közül 27-en válaszolták, hogy a természettudományok valamelyik ága érdekli őket, de ismeretterjesztő előadásokat csak kilencen hallgatnak közülük. A hatvan fiatal közül a tv ismeretterjesztő műsorait (pl. Delta) öten nézik, összesen hárman olvassák az *Élet és Tudományt*, s egy járattja a *Természet és Társadalom* című folyóiratot. A vizsgálódás olyan üzemben folyt le, ahol a dolgozók szükségszerűen nap mint nap találkoznak az alkalmazott természettudományok valamely ágával, a fizikával, matematikával, kémiával stb. Mindezt vessük össze a szellemi totó három természettudományos kérdésének megfejtésével.

Kérdés	Válaszlehetőség	Nem találta el
Ki fedezte fel a torziós ingát?	Eötvös József, vagy Eötvös Loránd?	19
Mi ez? $I = \frac{U}{R}$	Kirchoff törvénye, vagy Ohm törvénye?	17
Melyik a Naprendszer legtávolabbi bolygója?	Uranus vagy Neptunus?	24 (!)

Természettudományok ismerete nélkül nincs materialista világnézet, alkalmazásuk nélkül pedig nincs technikai kultúra. Úgy érzem, hogy a fentebb leírt tapasztalatok szinte kötelező erővel írják elő számunkra eddigi munkánk közös és mielőbbi felülvizsgálását.

V.

Ennek a felmérésnek szinte csak helyi jellegű tapasztalatai voltak, s általános érvényűvé csak akkor válnának, ha össze lehetne hasonlítani más, hasonló körülmények között élő és dolgozó fiatalok művelődési viszonyaival. Mégis megkockáztatok néhány általánosabb érvényű következtetést.

Olyan fiatalok művelődési viszonyairól van szó, akiknek a termelésben elfoglalt helyük és szerepük fontos, és mind fontosabb lesz. Tervezők, irányítók, végrehajtók. Személyiségüket, gondolkodásmódjukat az határozza meg, hogy milyen környezetben dolgoznak és töltik el szabadidejüket. A munkahely, mint környezet, alapvető tényező, s ez általában hozzájuk hasonló műveltségű, felkészültségű emberekből áll. A dolgozók közötti gondolatcsere igen jelentős. Ezért, ha *a könyvtáros jól megválasztott könyvet ad egy brigádtag kezébe, szinte bizonyos, hogy a brigád többi tagja is el fogja olvasni azt.* Úgy vélem, az itt vázlatosan felsorolt tapasztalatok támpontot adhatnak ahhoz, hogy az üzemi kommunikáció segítségével milyen pontokon kell beavatkoznunk a fiatalok művelődésébe.

Nem sikerült megtalálnunk még a folyamatos művelődés kulcsát. Nem tudjuk logikusan folytatni az iskolai oktatásban megkezdett művelődést, így az — már fiatal korban — megszakad. Ezért következik be, hogy bár a fiatalok művelődési viszonyaiban az objektív oldal — a kulturális ellátottság — teljes, hiszen a művelődési lehetőségek végtelenjéből válogathatnak, igénybevételeük sokuknál esetleges és rendszertelen: *nem tudják kiválasztani azt, ami nekik a legszükségesebb lenne.* Ezen a helyzeten pedig csak a különböző népművelődési intézmények és szervezetek céltudatos összefogásával lehet és kell segíteni.

Bicskei Gáborné

Békéscsaba

Könyvtáros körökben Békéscsaba fogalomává vált. Itt létesült az *első megyei könyvtár*. Itt történt, hogy abban az időszakban, amikor az ajánló bibliográfiák és propaganda kiadványok szinte országshatáron elszűrtek és valamiféle kincstári unalmat árasztottak, a békéscsabai könyvtár röplapjai, *bibliográfiai új szint hoztak*, és a csabai példákat országosan követték. Itt jött létre az *első igazi szabadpolcos könyvtár*, berendezésében is korszerű szabadpolcos térrendszer. Belső kiképzésének kedvező hatása számos járási könyvtárunkon érezhető. Gyerekkönyvtára nagyvonalú egyszerűségével, harmóniájával, művészi gonddal kiválasztott dekorációjával *legszébb gyerekkönyvtári terünk*, és hatására sorra eltűntek a „mesebarlangok” falrafestett giccses meseképei. Itt nyílt meg az *első zenehallgató stúdió* is. A magyar közművelődési könyvtárakat látogató külföldieket sorra Csabára vezettük. 1965-ben *Greta Renborg* könyvtárosnő, aki Svédországból látogatott hazánkba, a Biblioteksbladet c. lapban elragadtatással emlékezett meg a csabai könyvtárról és az ott folyó munkáról.

Mindezeket miért írjuk? A Kossuth-díjas *Lipták Pál* sikerei, magas kitüntetések ellenére megmaradt a magyar könyvtárügy egyik legszerényebb munkásának. Aránylag kevés támogatással, saját erőből — két régi épületben — a maga nemében páratlan könyvtárat teremtett, és a nagyszerű eredmények könyvtári közvéleményünkben és talán saját pátriájában is azt a hitet keltik, hogy *Békéscsabán minden rendben van*. Az utóbbi években azonban fordulat következett be közművelődési könyvtárügyünkben. Új megyei könyvtárak épülnek sorra Békéscsabánál kisebb városokban is, de ez a város könyvtárépítés tekintetében tudomásunk szerint a távlati tervekben sem szerepel.

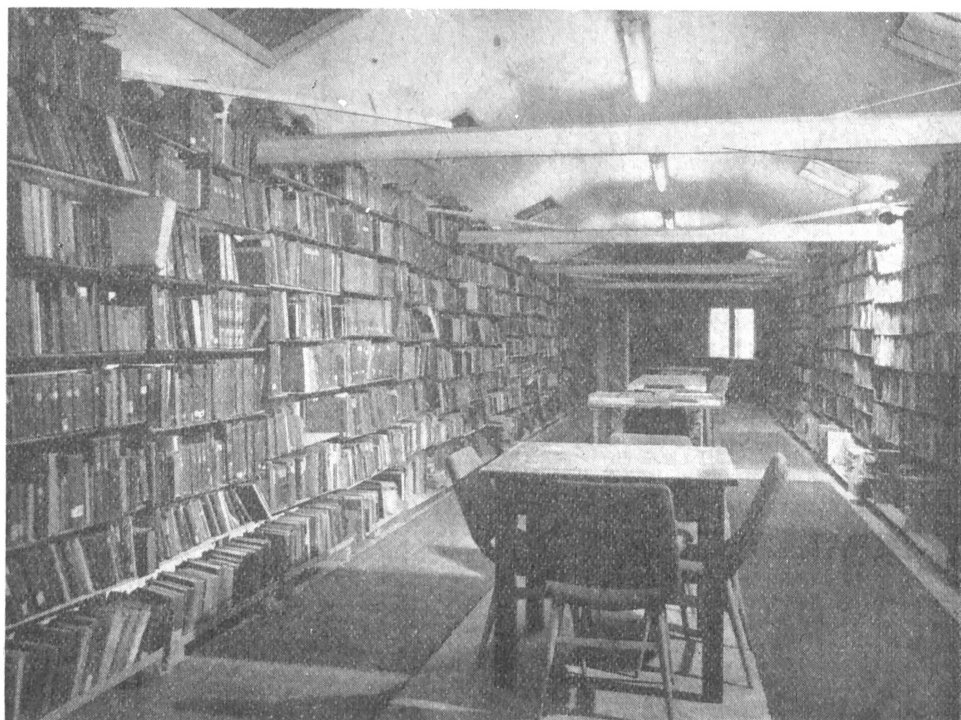
Erdemes tehát néhány szót szólnunk e megyei könyvtár helyzetéről. Ez azért is időszerű, mert a könyvtár mellett épülő ifjúsági ház és szálloda szükségessé teszi a könyvtár egyik épületének lebontását. Kap ugyan helyette másik épületet, de jelenlegi helyzete nem változik, sőt valószínűleg az eddigieknél is kedvezőtlenebbé válik. (A lebontásra szánt épületben jelenleg a könyvtár szolgálati helyiségei vannak. Pótlására a könyvtári főépület másik oldalán álló lakóépület megvásárlása került szóba.)

De szóljanak inkább a számok. A könyvtárat megközelítően azonos nagyságú városok megyei könyvtáraival hasonlítjuk össze, olyan városokéval, ahol új könyvtár áll, vagy épül: Kaposvárral és Szombathellyel.

	Békéscsaba	Kaposvár	Szombathely
Lélekszám 1960-ban	50 000	43 000	55 000
Lélekszám 1980-ban	65 000	65 000	75 000
Felnőtt olvasó	5 876	5 756	4 400
Gyermekolvasó	2 971	1 275	1 101
Könyv, folyóirat és egyéb egység 1966-ban	92 986	86 073	82 400

Részlet a Békéscsabai Megyei Könyvtár zenei részlegéből (MTI Fotó — Bajkó József felv.)

Ilyen tetőtérbeépítésekkel próbálja enyhíteni nyomasztó helyhiányát a könyvtár (MTI Fotó — Bajkór József felv.)

Kiderül, hogy a felnőtt és gyermekolvasók együttes száma itt a legmagasabb, s az állomány is a legnagyobb.

Ha a hasznos alapterületeket hasonlítjuk össze, Békéscsabáé csak *fele* akkora, mint a másik két könyvtaré.

Még ennél is feltűnőbb, ha a három könyvtár legfontosabb részeit: *a felnőttek könyvkiválasztó terét és olvasói férőhelyét hasonlítjuk össze*, nem is beszélve a békéscsabai könyvraktárak zsúfoltságáról.

	Békéscsaba	Kaposvár	Szombathely	IFLA-norma
Felnőtt könyvkiválasztó és kölcsönző	120 m ²	549 m ²	545 m ²	600 m ²
Szabadpolcos állomány	kb. 8 000	30 000	30 000	39 000
Az olvasótermi és szabadpolcos tér ülőhelyeinek száma	30	124	126	195

Megjegyezzük, hogy a csabai felnőtt könyvkiválasztó és kölcsönző 120 m²-es alapterületében az előtér is benne van, az oda helyezett kölcsönző pulttal. A könyvkiválasztó rész mindössze 70 m²!

Abban, hogy a mostoha körülmények, megfelelő épület hiánya ellenére a békéscsabai könyvtár híressé vált, nyilvánvaló érdeme van a megyei tanácsnak, amely mindig segítséget, támogatást nyújtott a könyvtár erőfeszítéseire. Nyilván most is kedvezően igyekszik megoldani a könyvtár helyzetét. Ez az újabb átalakítás azonban kényszerítően felveti a kérdést a könyvtár jövőjét illetően. Most már minden fillért a végleges kibontakozást segítő tervbe kell beleilleszteni. Olyan nagyvonalú tervbe, amely esetleg *részenként*, fokozatosan hozna létre korszerű megyei könyvtárat, tehát minden, amit most alakítanak, vagy építenek, része lehessen a *végleges könyvtárnak*. Ha nem így járnak el, ha most nem alakítják ki a végleges könyvtár tervét, a békéscsabai könyvtár minden szépsége ellenére könyvtárügyünk általános fejlődéséhez viszonyítva lemarad.

Sallai István — Szabados László

N. A. RUBAKIN

(1862—1946)

Ki volt Nyikoláj Alekszandrovics Rubakin, akinek portréját most elhelyezzük a *Könyvtáros* arcképcsarnokában? A név a fiatal könyvtáros nemzedék előtt majdnem teljesen ismeretlen, de a nagyobb tapasztalatokkal rendelkező idősebbek sem tudnak sokat erről a nagyszerű, sokoldalú emberről.

I.

Vannak emberek, akikben a tevékenység forrásai szinte kimeríthetetlenek, s akik mennél többet osztanak szét tudásukból, tehetségükből, annál erősebbek és gazdagabbak maradnak. Ilyen N. A. Rubakin is, aki egyszemélyben a könyv kiváló propagandistája, ismeretterjesztő, bibliográfus, könyvtárügyi szakember és a közművelődés igen jelentős személyisége.

Rubakin 1862. július 13-án született a Leningrád melletti Oranienbaum városkában. Apja kereskedő volt, anyja parasztcsaládból származott. Anyjának köszönhető, hogy a pétervári reáliskolába került, majd pedig innen az egyetem matematika—fizika szakán folytatta tanulmányait. A kitűnő értelmi képességű és hallatlan szorgalommal tanuló fiatalember 1887-ben aranyérmes diplomát kapott. De nem lépett, nem is léphetett a diplomájának megfelelő pályára, ugyanis hiába készült a tanári és tudományos pályára: mivel részt vett az illegális diákkör munkájában és kapcsolatba került a forradalmi ifjúsággal, még 1884-ben rendőri felügyelet alá helyezték, majd 1886-ban rövid időre be is börtönözték. Mindennek következtében nem vállalhatott sem pedagógiai, sem tudományos munkakört. A rendőrség állandóan zaklatta, sőt rövid időközökre száműzte is Pétervárról. Végül 1907-ben mint „persona non grata” kénytelen volt otthagyni hazáját. Először Finnországba, majd evg évre rá Svájcba emigrált. Clarens városkában élt 1922-ig, innen költözött át Lausanne-ba, s itt is maradt élete végéig. A hamvait tartalmazó urnát hazájába szállították és Moszkvában a novogyevicsi temetőben helyezték végső nyugalomra.

Mivel apja üzleteiben is foglalatoskodott, majd az egyetem után négy évig Sztrelnyében, apjának papírüzemében dolgozott, közvetlenül megismerhette a munkásokat, akiket „a legszörnyűbb elnyomás, a műveletlenség sújt”. Úgy vélte, hogy a munkások védelmére egy min-

denre választ adó enciklopédiát kellene szerkeszteni. Az Oroszország gyáraiban tett sok látogatása megérlette benne a gondolatot, hogy a *becsületes értelmiséginek népéért kell dolgoznia*. Am szerinte ahhoz, hogy a nép felvilágosult legyen, előbb meg kell ismernie az emberek nyelvét, lelkivilágát, érdeklődését.

Ennyiből is látható, hogy Rubakin világnézetére több forrás hatott. E források közt szerepelnek a 60-as évek narodnyik eszméi, a XIX. század forradalmi demokratáinak nézetei, de a forradalmi mozgalom gyakorlata is. Személyesen ismerte Lenint, Plehanovot, Lunacsarszkijt, Krupszkáját, levelezett és tudományos kapcsolatot tartott fenn velük. Felesége pedig Pétervárott Kollontájjal, Krupszkájával együtt tanított a vasárnapesti munkásiskolában. Ekkor már nagy magánkönyvtára volt. Az egyetlen, ahol a munkások ingyen juthattak marxista művekhez. Így idézi fel ezeket az időket N. K. Krupszkája, Rubakin közéleti munkásságának 25. évfordulóján: „Az ön pityeri [Pétervár „beceneve”] tevékenysége elevenen él emlékezetemben. Emlékszem gyakori látogatásaimra önnél, és értékes útbaigazításaira is, amelyeket annak idején kaptam.” (N. K. Krupszkája levele Párizsból, 1911. IV. 18-án.)

Ellensége volt a cári önkényuralom minden megnyilvánulásának, és küzdött ellene legálisan, sőt illegálisan is. De a marxistáktól eltérően — akik a burzsoáföldesúri rendszer megdöntésében és a társadalom szocialista átalakításában lát-

ták a kivezető utat — ő a tudományos ismeretek terjesztésétől, a közművelődéstől remélt radikális változást.

1917 után, távol hazájától ő is felismerte, hogy Október volt a „legvégső és leggyőzedelmesebb forradalom”, és mindvégig hű hazafi maradt. Ezt írta 1934-ben egy haza küldött levelében: „Immár 25 éve vagyok Svájcban, dolgozom, de egy pillanattig nem éreztem magam elszakítottinak szülőhazámtól, mert engem az ott-honi szocialista építés szelleme éltetett, éltet és fog is mindig éltetni. Önök tudják, hogy már jóval a cári rendszer bukása előtt egy munkás-paraszt rendszernek voltam lelkes híve és fanatikusa. S emellett az állásfoglalás mellett mindvégig kitartok.”

Mindig könyvek között élt. Édesanyja kicsiny nyilvános könyvtára 1875-ben még csak 600 kötetből állt. 1907-ben pedig 115 000 kötet sorakozott könyvespolcain. Amikor emigrált, csak 7000 kötetet vitt magával, a többit a Közművelődési Ligának ajándékozta. Az elvitt 7000 kötetből Svájcban élete végére 80 000 kötetes könyvtár lett. Az orosz emigránsok közül is nagyon sokan hagyták rá könyvtárukat, így például Herzen lánya is.

Clarens-i majd a lausanne-i könyvtárát használták — a svájciakon kívül — az Európában szerteszét élő politikai emigránsok. Rubakin állandóan küldöztette a különböző városokba és országokba Leninnek, Plehanovnak, Lunacsarszkijnak, Krupszkájának és másoknak az általuk kért műveket. A lausanne-i könyvtár híre messze túllépte Svájc határait. Rubakin még életében a szovjet népre hagyta könyvtárát. Halála után a 80 000 kötet és az óriási irodalmi archívum Moszkvába került az Állami Lenin Könyvtárba, ahol nevét viselő különgyűjteményként kezelik („fond Rb”).

Rubakin érdemeit a szovjethatalom is elismerte, amikor 1930-ban a népbiztosok tanácsa a kultúra és a közművelődés fejlesztésében kifejtett áldozatos munkájáért személyi nyugdíjat állapított meg számára, s ezt élete végéig rendszeresen küldték részére Svájcba.

II.

Hatvan esztendő s tevékenységében nem volt sem pihenő, sem ünnep, sem szabadságidő, e munkának elképesztő arányai vannak, mind a könyvtári, mind a közművelődési, mind pedig a közéleti, tudományos, népszerűsítő és egyéb területeken. Több mint 250 tudományos ismeret-terjesztő könyvet és füzetet írt (csak ezeknek a példányszáma meghaladja a 20 milliót!). Tudományos népszerűsítő mun-

kái közül annak idején 47-et elkobzott a cári rendszer. Tanulmányainak száma több mint 350, és ezen felül igen sok cikket is írt, amelyeket 115 különböző orosz és más nyelvű periodikákban jelentetett meg. Húsz útmutatót állított össze az egyéni olvasási tervekhez, és különféle bibliográfiai munkákat is írt. Műveit 28 nyelvre fordították le. Sajátkezűleg írt és szétküldött 15 000 egyéni olvasótervet különböző személyeknek. Olvasók tízezeireitől gyűjtött kérdőíves válaszokat. Több népművelési intézményt szervezett, ezek között van két hatalmas könyvtár, a szemléltető eszközök vándormúzeuma, és a Könyvtálettani (bibliopszichológija) Intézet, amelynek egészen haláláig ő volt az igazgatója.

A második világháború idején minden lehetséges eszközzel igyekezett erkölcsi támogatást nyújtani a Svájcba szakadt szovjet hadifoglyoknak. Mivel arra nem volt lehetősége, hogy anyagilag támogassa honfitársait, azzal kezdte segíteni őket, amiben ő maga gazdag volt: könyvekkel. Sok-sokezer tudományos és szépirodalmi munkát juttatott el a hadifoglyok lágerreibe. Ezzel igyekezett fenntartani bennük a reményt, a bizakodást. Leveleket írt, tanácsokkal látta el a hadifoglyokat, és ahol tudott, segített. Az Állami Lenin Könyvtárban van egy portré Rubakinról, amelyet az egyik hadifogoly készített, ezzel az ajánlással: „A szovjet ifjúság nagyrabecsült barátjának”. S a kép szélén a hadifoglyok aláírásai...

Tudós életútja a múlt század közepétől három nemzedéken át századunk szívéig ível. *De nemcsak a könyvek között élt, hanem az emberek között is.* Élete, amely 1946. november 23-án, 85. évében ért véget, nem volt tévedésektől mentes, de megérdemli a könyvtáros utódok figyelmét és mélységes tiszteletét.

Igaza lett Makszim Gorkijnak, aki 1922. október 18-án ezt írta Rubakinhoz küldött levelében: „Az értelmes emberek valamikor majd méltányolni tudják önnek, az igazi demokratának állhatatos és óriási munkáját. Nagyon sokat végzett ön a népből származó tömegek szellemi felemelkedése érdekében, s én ezt tudom, nagyon is jól tudom.”

III.

Ahhoz, hogy megérthessük Rubakin életművének egyik központi gondolatát, a könyvnek és az önképzésnek összefüggéseit, illetve ez utóbbi rendszerének elemeit, tudnunk kell valamit e kiemelkedő könyvtáros-tudós munkásságának fő összetevőiről, az *önképzéshez vezető út ru-góiról és forrásairól.* Életművében ugyan-

is „az önképzés rendszere” a legmaradandóbb alkotás. *A könyv számára híd volt, amely az olvasóhoz vezetett, az olvasó pedig érdekes ember, akinek életét a könyvön át akarta megismerni.* Innen már csak egy lépés az önképzés.

Az olvasók tanulmányozása alapján jutott arra a következtetésre is, hogy bármilyen bonyolult témáról lehet népszerűen írni, ha nyelvezet nem sérti olvasóit, megfelel képzettségüknek és képességeiknek.

Nagy jelentőséget tulajdonított a *bibliográfiának*. Legismertebb munkája a háromkötetes „Könyvek között”. Ez bibliográfiai munkásságának betetőzése. V. I. Lenin, a második kötetéről írt recenziójában magasra értékelte Rubakin munkáját. Azt írta róla, hogy az ilyen kiadványok óriási érdeklődésre tarthatnak számot, s hogy az író elképzelése egészében teljesen helyes. Nem létezhet egyetlen valamirevaló könyvtár sem Rubakin kötetei nélkül. Az alapvető munka fogvatartósságának tartja azonban az elekticizmus megnyilvánulásait, bizonyos ismeretkörök elnagyolását.

Rubakin szerint az olvasókkal való foglalkozáshoz *ismerni kell az olvasót*. Elsősorban a munkások érdekelték: azt kutatta, hogy pszichológiai szempontból milyen munkástípusok léteznek, milyen ezek irodalmi érdeklődése. De a legfőbb kérdés az volt számára: képes-e az orosz proletariátus kinevelni önmagából saját értelmiségét? És mit segíthet ebben a népművelés? E céloktól vezetett 1889-ben kérdőívet állított össze: „A néphez szóló irodalom olvasási tervének tapasztalatai” címmel, ami az egyik folyóiratban és különlenyomatban is megjelent. Hamarosan özönlöttek feléje a válaszok. Lépésről-lépésre sok-sok ezerre nőtt levelezőinek köre. Bízatta, bátorította őket, segítette élettervük kialakításában. Levelezői közül nem egy elismert író, neves közéleti személyiség lett.

Svájcban sokat tett azért, hogy *megismerjék Európában és Amerikában a szovjet irodalmat*. A szovjet könyv népszerűsítésében végzett munkája olyan széles körű és sokoldalú volt, hogy Csukovszkij így írt róla: „Őn az én szememben nem egy ember, hanem egész könyvtárintézmény.”

Több évtizedes tapasztalata alapján speciális tudományág megalapozásán fáradozott, amit úgy nevezett, hogy *könyvpszichológia*, bibliopszichológia. Ez Rubakin szerint a lélektannak olyan ága, amely az embert mint olvasót, az olvasás folyamatát, a könyvnek az olvasóra gyakorolt hatását, az olvasó és az író közötti alkotó kölcsönhatásokat tanulmányozza. A bibliopszichológia elméleti

alapvetését 1929-ben az „Olvasó lélektana: és a könyv” c. munkában összegezte. E művét rendkívül kemény kritika fogadta, amely nemcsak túlságosan éles, hanem túlságosan egyoldalú is volt, mert csak a gyengeségekkel foglalkozott, de nem méltányolta a gazdag tapasztalati anyagot és elhallgatta a mű erényeit. Ekkor kezdődött a hallgatás Rubakin munkásságáról, mely hosszú évekig tartott. Csak 1957-től jelennek meg olyan cikkek, amelyek elfogulatlanul és igazságon értékelik műveit. (Pl. K. G. Mavricseva: N. A. Rubakin, a kiváló könyvpropagandista. Szovjetzskaja bibliografija. M. 1957. N°-45.)

Az önképzésről vallott nézetét a Könyvtáros hasábjain részletezni fogjuk, most csak annyit tartunk szükségesnek megemlíteni róla, hogy sokkal szélesebben és összetettebben vizsgálta ezt a kérdést, mint előtte bárki. Az a meggyőződés hatotta át, hogy mindenki, akiben van elhatározás és elég erő, művelt emberré válhat. A műveltségnek nem csupán az a célja, hogy valamilyen tudományterületről ismereteket szerezzünk. Ennél jóval több az önképzés: világnézet kialakítása, amely gondolatainkat, tetteinket vezérli. *A világnézet nemcsak az élet szemlélete és ismerete, hanem rokonszenveink és el-lenszenveink iránya, etikai és társadalmi eszményeink, valamint mindennek valóra-váltása is.* Túl ezen: minden művelt embernek el kell sajátítania a közlés, az ismeretek továbbadásának művészetét, mert enélkül minden ismeret holt töke, hiszen közlés nélkül társadalmilag haszontalan.

dr. Karsai Károly

Troján Marian József linómetszete

Kérdezz — felelek

F. M. VÁROSI KÖNYVTÁRVEZETŐ KÉRDEZI:

Munkatársunk szülési szabadságra megy. A szülési szabadság letelte után a gyermekgondozási segélyt igénybe óhajtja venni. Helyette, természetesen, szeretnénk felvenni könyvtárost. Kérdésem: Milyen nyilatkozatot kérhetek és fogadhatok el a szülési szabadságra menő könyvtárostól? Hogyan hirdethetem meg az állást? (A szülési szabadság idejére, 2 és fél évre?) A munkába álló helyettessel milyen s mennyi időre szóló szerződést köthetek a fenti nyilatkozat birtokában?

JOGI SZAKÉRTŐNK, DR. TAKÁCS JÓZSEF KANDIDÁTUS VÁLASZOLJA:

A gyermekgondozási segély kérdéseit a 3/1967. (I. 29.) Korm. sz. illetőleg az ennek végrehajtásáról szóló 3/1967. (II. 26.) Mü. M. sz. rendeletek állapítják meg.

A gyermekgondozási segély a dolgozó nőt a gyermek két és fél éves koráig illeti meg. A segély folyósításának három előfeltétele van: 1. a szülést közvetlenül megelőzően 12 hónapig folyamatos munkaviszonyban vagy másfél éven belül összesen 12 hónapig munkaviszonyban állt; 2. a munkakörére megállapított teljes munkaidőben dolgozott; 3. a gyermek gondozása céljából fizetés nélküli szabadságot vesz igénybe.

Az 1968. január 1-ével életbe lépett Munka Törvénykönyv (1967. évi II. törvény), illetőleg az annak végrehajtásáról szóló kormányrendelet [34/1967. (X. 8.)] kimondja, hogy a dolgozó nő kérelmére a gyermek gondozása céljából, harmadik életéve betöltéséig, fizetés nélküli szabadságot kell adni.

A gyermekgondozási segélyre való jogosultságot a munkaadó bírálja el, de a segélyt a munkaadó igazolása alapján a táppénz folyósítására illetékes szerv utalványozza. A segély összege közszolgálatban havi 600 Ft. A segélyt havonta utólag folyósítják. A segéllyel kapcsolatos vitás kérdéseket a táppénzre irányadó rendelkezések szerint kell megoldani.

Ennyit a tudnivalókról általánosságban.

A feltett kérdésekkel kapcsolatban a következőkre kell felhívunk a figyelmet:

A szülési szabadságra menő dolgozó kérelmében (amit a vezetőhöz intéz) feltétlenül nyilatkozzon arra vonatkozóan, hogy a gyermek gondozása céljából igénybe vett fizetés nélküli szabadságot teljes egészében, tehát a gyermek két és fél éves koráig (naptárilag is meghatározva, pl. 1970. június 30-ig) igénybe kívánja venni. Erre azért van szükség, mert egyébként a dolgozó nő a gyermek gondozása céljából igénybe vett fizetés nélküli szabadságot a gyermek 30 hónapos kora előtt megszakíthatja, ha ezt 30 nappal előbb bejelenti [3/1967. (I. 29.) Korm. sz. rend. 4. § (2) bek.]. Biztosítani kell ugyanis a munkaadót arról, hogy milyen időpontig terjed a szabadság, mivel a helyettesítés rendezéséről szóló 50/1967. (25) Mü. M. sz. utasítás szerint költségvetési szerveknél a helyettesítést ellátó alkalmazott munkaviszonyát *határozott időre kell létesíteni* (6. pont).

Ezek után az alkalmazásra jogosult szerv a helyettesítést határozott időtartamra (ameddig a helyettesítendő fizetés nélküli szabadságot kér) kösse meg a szerződést, egyébként a már idézett 50/1967. (25) Mü. M. sz. utasítás rendelkezései szerint.

VEGYSZEREK AZ ÁLLATTENYÉSZTÉSBN

A feldolgozott irodalom anyagát a résztémák aránytalansága miatt nem sikerült kisebb szakcsoportokba foglalnunk. A csak állatgyógyászatban használatos készítmények irodalmát nem dolgoztuk fel. Azonban méltánytalan lenne teljesen hallgatnunk róluk, ezért felhívjuk a figyelmet KOVÁCS Jenő professzor „Az állatorvosi gyógyszeres terápia fejlődése hazánkban az elmúlt 20 esztendőben, és a gyógyszerellátás jelen problémái” c. átfogó cikkére, amely a Magyar Állatorvosok Lapja 1966. 4. számában jelent meg (145—153. l.).

BALLA István — SIPOS János — PROHÁSZKA László: *Keveréktakarmányok előállítása és felhasználása*. 2. átd. bőv. kiad. 1967. Mezőgazdasági, 295 l. [L. Új Könyvek 670 635. sz.]

Takarmánykiegészítők a háziállatok takarmányozásában. (Szerk. Bereznai Tibor—Lakits György.) 1963. Phylaxia, 127 l.

TANGL Harald: *A vitaminok, hormonok és antibiotikumok szerepe az állattenyésztésben*. 1956. Akadémiai, 267 l.

Folyóiratcikkek

ADÁM Tamás: *Kiegészítők a borjak takarmányában*. = Mezőgazdasági Világirodalom, 1965. 2. sz. 136—139. l.

A takarmánykiegészítőket a következő csoportosításban tárgyalja: vitaminok, makro- és mikroelemek, antibiotikumok, zsírok, takarmánykiegészítők és egyéb anyagok.

BAINTNER Károly — RAVASZ Tiborné: *A szalmiákszesz (ammóniumhidroxid) felhasználása kérődző állataink takarmányozásában*. = Tudomány és Mezőgazdaság, 1966. 2. sz. 10—18. l.

Az ammóniával közömbösített szilázs (silótakarmányból készített táplálék) egy mázsájából a kérődző állatok tejhozama kb. 10 literrel növekszik, vagy hasonló értékű élősúlygyarapodás érhető el. Ha a hazánkban évente készülő csaknem 30 millió mázsa szilázs ammóniával közömbösítenék, akkor 300 millió liter tejjel, azaz kb. 1 milliárd forint értékű állati termékkel több len-

ne előállítható. A magyar ipar ammóniafeleslegének kb. $\frac{1}{3}$ -a fedezné a szükségletet.

BAINTNER Károly, ifj.: *Újabban felfedezett hormonok*. = Mezőgazdasági Világirodalom, 1967. 1. sz. 45—48. l.

A kutatómunka legújabb eredményeit és feltevéseit ismerteti, különös tekintettel az életfolyamatok hormonális szabályozására.

BAINTNER Károly, ifj.: *A nitrátok és nitritek a gazdasági állatok karotinellátásában*. = Mezőgazdasági Világirodalom, 1966. 3. sz. 223—224. l.

BAINTNER Károly, ifj.: *A karbamid-eterítés és -mérgezés biokémiai problémái*. = Magyar Állatorvosok Lapja, 1965. 9. sz. 413—418. l.

A világszerte mutatkozó fehérjehiány, valamint az a tény, hogy hazánkban a takarmányfehérje-szükségletnek csak 50%-a terem meg, szükségessé teszi, hogy intenzíven foglalkozzunk a nem-protein nitrogénből (NPN) való fehérjeelőállítás kérdésével.

CZAKÓ József — VESZELY Pálné — MÁTYÁS Jakab: *Kísérletek hazai tejpótló borjútápszer koncentrátummal*. = Állattenyésztés, 1966. 1. sz. 1—13. l.

A TBK-40 tápszer felhasználásával készített tejen nevelt borjak súlygyarapodásának vizsgálati eredményeit közli.

CZÖVEK László — CSUCSKA Elek — VANYI András: *Két vaskészítmény (Hemogén és Hemoxál) értéke a nagyüzemi malacnevelésben*. = Magyar Állatorvosok Lapja, 1966. 12. sz. 545—547. l. Három állami gazdaságban végzett vizsgálatról számol be, ahol a 20% ferrofumarát-tartalmú Hemogén és a 20% ferrooxalát-tartalmú Hemoxál hatását kutatták a malac-anaemia megelőzése érdekében.

FARKAS Balázs — DORMÁN Miklósné: *Karbaavidit a kérődzők takarmányozására*. = Magyar Mezőgazdaság, 1967. 43. sz. 17. l.

GÉCZY György: *Takarmánykiegészítők (premixek) vizsgálata 1—2. r.* = Magyar Állatorvosok Lapja, 1965. 6. sz. 277—279. l., 10. sz. 449—451. l.

GÉCZY György — LAKITS György: *Vizsgálatok por alakú, vízben oldható D₃-vitamintartalmú készítménnyel.* = Magyar Állatorvosok Lapja, 1965. 9. sz. 396—398. l.

A Phylaxiában előállított por alakú, vízben oldódó — tehát itatással adagolható — D₃-vitaminkészítmény igen hatékonyak bizonyult.

HARASZTI Ede — NAGY Attila: *Etetési kísérletek „Katepox” korróziógátló szerrel.* = Magyar Állatorvosok Lapja, 1967. 5. sz. 220—222. l.

A vályúk korróziója az építéshez használt anyagok mennyiségétől, minőségétől és arányától függően előbb-utóbb bekövetkezik. A vályúk megrongálódásában — az állatok mechanikai kártételén kívül — szerepet játszik a takarmányfelvétel során kicsorgó nyál, továbbá a takarmányok károsító hatása. — Rendeltetésszerű felhasználás esetén a Katepox a felületeken oldhatatlan, szagtalan bevonatot képez, tehát alkalmazható etetővályúk, padozatok, falak bevonására.

JUHÁSZ Balázs: *Aflatoxin-mérgezések és az ellenük való védekezés módszerei és jelentősége.* = Tudomány és Mezőgazdaság, 1965. 4. sz. 23—31. l.

A kutatások kiderítették, hogy a keveréktakarmányok fehérjetartalmának dúsítására hazánkban használt (Braziliából importált) földidió-darák nagymértékben fertőzöttek az Aspergillus flavus elnevezésű penészgombával, amelynek egyes törzsei mérgező *toxint* termelnek. Az Aflatoxin az emésztőcsőből felszívódva elsősorban a má-

jat károsítja. Legérzékenyebbek iránta a naposkacsák, pulykapipék, a malacok és a borjak.

KAKUK Tibor: *A laktin.* = Magyar Mezőgazdaság. 1967. 32. sz. 17—18. l.

Az itatásos borjúnevelésben felhasznált főlőzött tej zsírkiegészítésre szorul. Erre a célra a Laktin elnevezésű borjútápszír a legalkalmasabb, amely 97% stabilizált növényi és állati zsíralapanyagban A-, D- és B₁₂-vitamint, oxi-tetraciklint, antioxidánst, lecitint és emulgeáló anyagokat tartalmaz. A cikk közli a „házi” emulgeálás céljára kidolgozott egyszerű eljárást. [L. Szűcs J. hozzászólása.]

KOVÁCS Ferenc: *Parenteralisan alkalmazott széntetraklorid súlygyarapodást fokozó hatásáról.* = Magyar Állatorvosok Lapja. 1966. 9. sz. 412—416. l.

A szerző rossz étvágyú (de mételeyektől mentes), elégtelen súlygyarapodású szarvasmarhákat kezelte. Az állatok étvágya fokozatosan javult, s azonos táplálékfelvétel mellett súlygyarapodásuk 20—30%-kal emelkedett. A kezelés olcsó, egy alkalommal végrehajtható, s a kezelt állat szervezetére, ill. a fogyasztó emberi szervezetre egyaránt veszélytelen.

LAKITS György: *A premixek (takarmánykiegészítők) előállításának és felhasználásának kérdései.* = Mezőgazdasági Világirodalom. 1966. 6. sz. 519—523. l.

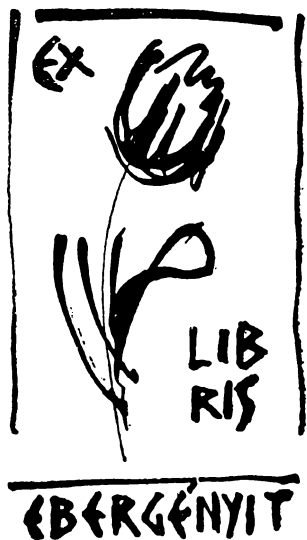
A premixekben levő ható- és szabályozó anyagok serkentő vagy gátló hatása döntő módon befolyásolja az anyagcserét, ami nemcsak a termelést, hanem az ellenállóképességet is fokozza.

LAKITS György: *A keveréktakarmányok előállításának és felhasználásának kérdései.* = Mezőgazdasági Világirodalom. 1965. 4. sz. 321—327. l.

A keveréktakarmányokat — összetételük alapján — két csoportba sorolja: *teljesértékűekre*, amelyek gabonamagvak darájából, magas fehérjetartalmú takarmányokból és biológiai hatóanyagokat tartalmazó takarmánykiegészítőkből és *keveréktakarmány koncentrátumokra*, amelyek dús fehérjetartalmú takarmányokból (vitaminok, ásványi premixek) állnak.

LAKITS György — MÁTYÁS Jakab: *A keveréktakarmány-gyártás fejlődése Magyarországon.* Magyar Állatorvosok Lapja, 1966. 11. sz. 520—522. l.

Áttekintő ismertetés, amely a keveréktakarmány-gyártás hazai és külföldi adatain kívül az állatállomány alakulásáról (1938., 1958., 1965.), az állati termékek termeléséről, továbbá az egy főre eső állati termék-fogyasztásról is tájékoztat.

MENTLER László: *A zúzás és a CO₂ [széndioxid] szerepének vizsgálata a lucerna silózásában.* = *Allattenyésztés*, 1965. 2. sz. 177—191. l.

A silóba töltött zúzott takarmányban létesített szénsavas közeg a jó irányú erjedésre kedvező mikrobiológiai és biokémiai feltételeket teremtet.

MIKLOVICH Miklós: *Háziállataink kenyhasó-ellátása.* = *Mezőgazdasági Világirodalom*, 1963. 6. sz. 76—84. l.

MOLNÁR József — CSIKVÁRY László: *A vegyipar és az állattenyésztés.* = *Magyar Mezőgazdaság*, 1965. 1. sz. 12—13. l.

Az 50 éves Phylaxia Állami Oltóanyagtermelő Intézet munkásságának áttekintése.

NYIREDY István: *Fertőzött takarmányok csírátlantítása etilénoxid-gázzal.* = *Magyar Állatorvosok Lapja*, 1966. 11. sz. 486—487. l.

NYIREDY István — BODNÁR Magdolna: *Vizsgálatok a hazai abraktakarmányokban az Aspergillus flavus előfordulására és a törzsek aflatoxin-képzésére.* = *Magyar Állatorvosok Lapja*, 1966. 8. sz. 332—354. l.

A szerzők az 1964—65. év folyamán 307 magyarországi abraktakarmánymintát (kukorica, árpa, korpa, zab, lucerna, borsó, szója, napraforgó, repce) vizsgáltak meg *Aspergillus flavus* fertőzöttségüket kutatva. Kimutatták, hogy — a repceminták kivételével — valamennyi takarmányon jelentékeny számban voltak aflatoxin-termelők.

PESTI László: *Antibiotikum-etetéssel előidézett rezisztencia és antibiotikum-ártalmak.* = *Mezőgazdasági Világirodalom*, 1963. 4. sz. 64—70. l.

PROHÁSZKA László — JUHÁSZ Sándor: *A keveréktakarmányok antioxidáns tartalmának vizsgálata.* = *Magyar Állatorvosok Lapja*, 1965. 6. sz. 279—281. l.

SZABÓ Illés: *Nitrogénforgalmi vizsgálatok.* = *Allattenyésztés*, 1966. 1. sz. 79—82. l.

Megállapítja, hogy a vizsgált karbamidkészítmények megfelelő mennyiségű és arányú keveréke nemcsak az ammóniatoxikózis kizárását szolgálja, hanem a karbamid eddiginél kedvezőbb alkalmazását is elősegíti.

SZOVÁTAY György — HORVÁTH Istvánné — VÉGHY Tamás: *Karotin-készítmények biológiai értékesülésének vizsgálata.* = *Magyar Állatorvosok Lapja*, 1967. 7. sz. 302—305. l.

SZÜCS József: *A laktin etetésének állategészségügyi előnyei.* Hozzászólás. = *Magyar Mezőgazdaság*, 1967. 39. sz. 19. l.

P. V. Vasziljeva rajza

Állatorvosi és tenyésztői szempontból egyaránt helyesli a Laktin bevezetését az itatásos borjúnevelésbe. [L. Kakuk Tibor cikkét.]

TANGL Harald: *Hormonok hatása a termelés növekedésére.* = *Allattenyésztés*, 1966. 2. sz. 191—196. l.

Példákkal illusztrálja a hormonok szerepét az állati termékek növelésében. Hangsúlyozza, hogy állattenyésztési szempontból igen fontos a hormonok vegyi ismerete és az anyagcsere irányítása.

TAKÁCS Imre: *Cukorrépaszelet nitrogéndűsttása ammóniával.* = *Allattenyésztés*, 1965. 1. sz. 79—93. l.

A szárított cukorrépaszelet nagy pektintartalma, felülete és vízfelvevőképessége miatt az ammóniával történő N-dűsttás igen jó nyersanyaga.

URBÁNYI László: *Rendszeres foszforkiegészítés befolyása a tehének termékenységére.* = *Allattenyésztés*, 1966. 3. sz. 255—258. l.

A kísérleti eredmények szerint két és fél év alatt 17%-kal növekedett a vemhességi arányszám a foszfát-készítmény (foszkál) rendszeres adagolása következtében.

URBÁNYI László — BEREK Géza — LAKATOS Tibor: *Rézsulfát adagolása sertéseknek.* = *Allattenyésztés*, 1966. 4. sz. 333—340. l.

A 0,1%-os rézsulfátetetés hatására növekedett a sertések napi súlygyarapodása.

Összeállította: dr. Barna Béláné

A TV SZÍNHÁZI MŰSORÁHOZ AJÁNLJUK

Január—március

KÖVESDI NAGY LAJOS — SZENES IVÁN: SZEGÉNY KIS BETÖRŐ. A Szegedi Nemzeti Színház előadása.

O'NEILL, EUGENE: AMERIKAI ELEKTRA. A Debreceni Csokonai Színház előadása.

A színművet a Vigszínház előadásában a tv már 1966-ban közvetítette. (Bibliográfiáját lásd: 1966. 2. sz. VII. 1.)

— Újabb cikk:

ORSZÁGH László: *Az amerikai dráma a huszadik században.* = Nagyvilág. 1966. 7. sz. 1072—1074. 1.

PASO, ALFONSO: ÖN IS LEHET GYILKOS. A Pécsi Nemzeti Színház előadása.

A színmű közvetítése az előző negyedév műsorából húzódik át. A szerzőnek ez az első, hazánkban előadott színműve.

Színkritika: Rózsa László = Népszabadság. 1967. márc. 14. sz. 7. 1.

PAUSZTOVSKIJ, KONSZTANTYIN: CSILLAGOK. A Győri Kisfaludy Színház előadása.

ELBERT János: *Pausztovszkij.* = Szovjet irodalom. 1959. Gondolat, 373—386. és 520 l.

KARDOS László: *Lapok a szovjet irodalom történetéből.* = Kardos László: Közel és távol. Irodalmi tanulmányok. 1966. Magvető, 451—453. 1. = /Elvek és utak./ Új Könyvek: 660 920.

PIRANDELLO, LUIGI: A CSÖRGÖSIPKA. A Katona József Színház előadása.

A színmű közvetítése az előző negyedévről húzódik át. (Bibliográfiáját lásd: 1967. évi 10. sz. 601. 1.) — Újabb cikk:

KOLOZSVÁRI-GRANDPIERRE Emil: *Megint Pirandello.* Születésének századik fordulója alkalmából = Nagyvilág. 1967. 9. sz. 1388—1392. 1.

ROLLAND, ROMAIN: SZERELEM ES HALÁL JÁTÉKAI. A Győri Kisfaludy Színház előadása.

A színmű közvetítése az előző negyedévről húzódik át. (Bibliográfiáját lásd: 1967. 7. sz. 408. 1.)

SHAKESPEARE, WILLIAM: RÓZSÁK HÁBORÚJA (VI. Henrik). A Pécsi Nemzeti Színház előadása.

Shakespeare életművével kapcsolatos kis bibliográfiát már több ízben közöltünk, ezért itt csupán a közművelődési könyvtárakban legkönnyebben megtalálható könyvekre és új cikkanyagra hivatkozunk:

SHAKESPEARE, William: VI. Henrik. = Shakespeare összes művei. 1965. Európa, 1—2. Királydrámák köt. Új Könyvek: 650 138.

GÁL István: *Tanulmányok Shakespeare születésének századik évfordulójára.* = Nagyvilág. 1967. 5. sz. 763—764. 1.

HEVESI Sándor: *Amit Shakespeare álmódott.* 1964. Magvető, 208 l. Új Könyvek: 22 158.

RÓNASZEGI Miklós: *Színház az egész világ. William Shakespeare élete.* Egy vázlat regénye. 1964. Móra, 237 l. /Nagy emberek élete./ Új Könyvek: 22 420.

Shakespeare-tanulmányok. (Szerk. Kéry László, Országh László, Senczi Miklós.) 1965. Akadémiai, 395 l. Új Könyvek: 660 030.

SZENCZI Miklós: *Shakespeare az évszázadok tükrében.* Kritikák. Vál., szerk. és bev. — —. 1965. Gondolat, 435 l. Új Könyvek: 651 723.

TABI LÁSZLÓ: ENYHÍTŐ KÖRÜLMÉNY. A Madách Kamaraszínház előadása.

NAGY Péter: *A mesterség dicsérete.* = Élet és Irodalom. 1967. 17. sz. 9. 1.

VAJDA György Mihály: *Vidám-esték.* = Kritika. 1967. 4. sz. 41—42. 1.

Színkritikák: Kristóf Attila. = Magyar Nemzet. 1967. febr. 11. sz. 4. 1. — Szombathelyi Ervin. = Népszava. 1967. febr. 24. sz. 2. 1. — Varga. A. Mária. = Népszabadság. 1967. febr. 21. sz. 7. 1.

THOMAS, ROBERT: SZEGÉNY DÁNIEL: A Vigszínház előadása. A színmű közvetítése az előző negyedév műsorából húzódik át. (Bibliográfiáját lásd: 1967. 10. sz. 601. 1.)

Összeállította: Körtés Júlia

Azok, akik igen sokat esznek, rendszeren nem a legjobban érzik magukat; azok, akik igen sokat olvasnak, nem mindig a legokosabbak; hanem azok bizony a legbölcsebbek, akik az olvasottakból a számukra legszükségesebbet megtartják.

Szokratész
(l. e. 469—399)

A könyvtár nem könyvek múzeuma, hanem a közönség által olvasásra kérészt művek mindig hozzáférhető gyűjteménye.

Szabó Ervin
(1877—1918)

Az igazi világirodalom, azt lehetne mondani, elfér egy gondosan, s helyesen megválogatott magánkönyvtárban.

Szerb Antal
(1901—1945)

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének tevékenysége 1967-ben

Az elmúlt esztendő tapasztalatai azt mutatták, hogy a Magyar Könyvtárosok Egyesülete egyenletesen, megalapozottan fejlődik. Ez a fejlődés nem gyors — nem is siettetjük. A könyvtárosok olykor felteszik a kérdést: „mit nyújt tagjainak a Magyar Könyvtárosok Egyesülete?” Erre mindig azt feleljük: „amire tagjainak öntevékeny munkája révén képes”. Az egyesület, a magyar könyvtárosok társadalmi szerve ugyanis ennek jegyében keletkezett. A könyvtárosok közül sokan úgy érezték, hogy szükség van olyan társadalmi szervre, amelynek keretei között tevékenykedhetnek, amely elősegíti továbbképzésüket, szervezi a tapasztalatcsere bizonyos formáit és amely képviseli a magyar könyvtárosokat a nemzetközi könyvtáros szervezetben, az IFLA-ban és irányítja részvételüket az IFLA szakbizottságaiban. Az egyesület megalakulása óta változatlanul hangsúlyozzuk: csak az lépjen sorainkba, aki helyesli célkitűzéseinket, programunkat, és részt is kíván venni bennük.

Célkitűzéseink, programunk érthetőbbé válik, ha beszámolunk az elmúlt évben végzett munkáról.

Tíz továbbképző jellegű előadást tartottunk, összesen 347 hallgató előtt. Egy előadást átlag 50%-kal többen hallgattak meg, mint az előző évben. Ez azt mutatja, hogy az előadások népszerűsége növekszik, a témák kiválasztása javult. Négy előadást a megyei szervezetek bonyolítottak le, hármat közülük a már két éve működő Borsod megyei szervezet rendezett.

Emelkedett a belföldi tapasztalatcsere látogatások száma is: az előző évi héttel szemben 11 ilyen rendezvényt szerveztünk 195 könyvtáros részvételével. E tapasztalatcsere látogatások illetve tanulmányutak közül hármat a megyei szervezetek rendeztek.

A külföldi tanulmányutak közül három utazás valósult meg: egy-egy könyvtáros csoport járt Jugoszláviában, Lengyelországban és Bulgáriában. Összesen harminchárman vettek részt a külföldi tanulmányutakon. A bulgáriai utazás viszonzásaképpen egy 32 tagú bolgár könyvtáros küldöttséget láttunk vendégül.

Az IFLA szakbizottságainak munkájában folyamatosan közreműködött az egyesület. A titkárság számára megküldtük a magyar könyvtárügy 1966. évi tevékenységéről szóló jelentést, és dokumentumokat készítettünk számos szakbizottság számára. Ezekben tájékoztatást adtunk a hazai könyvtárügyi tevékenység számos te-

rületéről, például a gyermekkönyvtárakról, a bibliográfiai munkálatokról, nemzetközi cseretevékenységünkről stb. A torontói IFLA kongresszuson nem vettünk részt; ezen a kongresszuson egyébként nyolccal kevesebb ország volt ott, mint az előző évben. Ez természetes is a nagy távolsággal járó költségek miatt.

Két külföldi illetve nemzetközi könyvtáros szervezet (a Színházi Könyvtárak és Múzeumok Nemzetközi Szövetsége; a Lengyel Zenei Könyvtárosok Egyesülete) kongresszusán vettünk részt.

1967 végén az egyesületnek 938 tagja volt, az év folyamán 69 könyvtáros lépett a tagok sorába. Két megyében (Békésben és Vasban) megalakult a megyei szervezet, így az 1965/66-ban alakult szervezetekkel együtt jelenleg hat megyében van önálló helyi csoport (Békésben, Borsodban, Komáromban, Somogyban, Vasban és Veszprémben). De még öt megyében egyáltalán nincs tagja az egyesületnek (Hajdú-Bihar, Nógrád, Szabolcs-Szatmár, Tolna és Zala).

A tagság tájékoztatására havonta minden tagnak megküldjük tájékoztatónkat, amelyben a szorosán vett egyesületi eseményeken és programokon kívül híreket is közlünk a hazai és a nemzetközi könyvtári életből. A tájékoztatóban „Állást keres — Állást kínál” címmel új rovatot indítottunk, az itt megjelent közlemények nyomán több könyvtáros jutott álláshoz.

Az egyesület december 7-én tartotta vezetőségválasztó küldöttközgyűlését, amelynek különös jelentőséget adott a délelőtti ülészakon elhangzott három előadás: Kóhalmi Béla, Sallai István és Barabási Rezső a szovjet és a magyar könyvtárügy fejlődésével kapcsolatos kérdésekről szólt. A délutáni ülészakon a titkári beszámoló és az azt követő vita után az új vezetőség megválasztására került sor. Az egyesület díszelnökévé ismét egyhangúlag Kóhalmi Bélát választották. Az elnökség rendes- és póttagjaivá pedig Békés Györgyöt, Benedek Jenőt, Bikácsi Lászlónét, Gál Andornét, Gerő Gyulát, Gombocz Istvánt, Kéki Bélát, Kondor Istvánnét, Kovács Mátét, Maller Sándort, Mátrai Lászlót, Reguly Ernőt, Sebestyén Gézát, Somkúti Gabriellát, Sperl Vilmost, Szabó Sándort, Szamosi Júliát, Székely Sándort, Szepesi Zoltánnét, Takács Miklóst, Tóth Andrást és Zsidai Józsefet választották. Az ellenőrző bizottság elnöke Walleshausen Gyula lett, tagjai: Podonyi András és Varga Béla.

dr. Székely Sándor

A könyvtárak fejlődése kis- és nagyobb községekben

A kisközségek könyvtári ellátásának problémája a tanácsi kezelésbe adás következményeként került felszínre. Ennek helyességét a gyakorlat bebizonyította. De a végleges megoldás — ezt a szakemberek már kezdetben is tudták — a kisközségek könyvtárai számára nem az önállósítás. Ezzel a problémával sokat foglalkoztak a könyvtárosok, a Könyvtáros is több cikket közölt már 1962-ben erről a kérdésről. A gyakorlat bebizonyította, hogy a szétaprózott könyvbeszerzési összegekből nem lehet megfelelően ellátni az olvasókat, és a meglevő könyvek sincsenek úgy kihasználva a kisközségek könyvtáraiban, mint a nagyobb

könyvtárakban. Rövid vizsgálódásunkban a gyakorlatból vett adatok alapján bemutatjuk, hogyan alakult az olvasómozgalom a pápai járás területén a kis- és nagyközségekben. Ebből a célból összehasonlítottuk 10 önállóan vásárló kisközségi könyvtár és a legnagyobb lélekszámmal rendelkező 10 község könyvtárának adatait. A nagyközség fogalom természetesen csak a mi viszonyainkra értendő, hiszen az átlagos lélekszám 1520 fő. A vizsgált kisközségek lakosságának átlaga 435 fő. A kiindulási év 1960, amikor járásunkban befejeződött a könyvtárak tanácsi kezelésbe adása.

1. táblázat

A könyvállomány növekedése

Községtípus	1960				1966				növekedés (1960–1966) %-ban
	összesen	egy lakosra	egy olvasóra	egy könyvtárra	összesen	egy lakosra	egy olvasóra	egy könyvtárra	
Kisközségek	3680	0,7	4,1	368	11 770	2,6	8,3	1177	191
Nagyobb községek	6200	0,4	3,1	620	23 000	1,5	6,0	2300	271

Az egy főre jutó könyvek számát tekintve már az induláskor jobb ellátottsággal rendelkeztek a kisközségek könyvtárai, és a különbség napjainkig még nőtt is. De az az ellátottság mégsem nyújt olyan választékot az olvasók számára,

mint a nagyobb községek könyvtárainak állománya, hiszen 1960-ban 68,5, 1966-ban viszont már 96,3%-kal több könyv volt a nagyobb településeken egy-egy könyvtárban, mint a kicsikben. (Ld. előző táblázatunk utolsó előtti rovatát.)

2. táblázat

Az olvasók számának alakulása

Községtípus	1960		1966		Növekedés (1960–1966) %-ban
	olvasó	a lakosság %-ában	olvasó	a lakosság %-ában	
Kisközségek	886	17,5	1417	31,2	60
Nagyobb községek	2027	12,6	3862	25,1	90

Köztudott, hogy a kisközségekben, ha sikerült megfelelő feltételeket teremteni, aránylag kevesebb propagandával is több olvasót lehetett toborozni, mint a nagyobb településeken. Ezt a kezdeti

előnyt a kisközségek könyvtárai a mai napig is megtartották a nagyobb községekkel szemben. A jelenlegi 30%-os olvasói arány, úgy vélem, a felső határt jelenti a kisközségek könyvtárai számára

is. Hiszen ehhez még néhány százalék üzemi, iskolai könyvtári tagot is kell számítani. Az utolsó két évet összehasonlítva azt látjuk, hogy míg a kisközségeknél a növekedés nagyon minimális, 33 olvasó, tehát községenként alig több mint 3, addig a nagyobb községeknél, bár az olvasói százalékarány itt is elég magas, átlagban 16 új olvasó jelentkezett.

A kölcsönzött kötetek számának alakulása szemlélteti legjobban, hogy a kisközségek olvasómozgalma az önálló könyvbeszerzéssel — letéti csere vagy egyéb választék-növelés nélkül — zsákutcába jut. A könyvforgalom ugyan növekedett 1960-tól 1966-ig (27,5%-kal), de sokkal kisebb mértékben, mint a nagyobb községekben, ahol 152,9%-os a fejlődés! Az egy olvasóra jutó kölcsönzési átlagban még nagyobb a különbség: 1960-hoz viszonyítva 18,1 kötetről 15,6 kötetre esett vissza a kisközségekben, miközben a nagyobb községekben 15,1 kötetről 20,3-ra emelkedett. A visszaesés a kisközségekben nagyrészt abból adódik, hogy az elmúlt években beiratkozott olvasók elolvasták a könyvtár állományát, az évenként beérkező új könyvek pedig nem nyújtanak megfelelő választékot számukra. Több kisközségben az utolsó években visszaesett a kölcsönzött kötetek abszolút száma is, annak ellenére, hogy az olvasók száma nem csökkent.

Ha összehasonlítjuk a könyvtárakba jutott könyvek számát például az 1966-os évben — kisközségi átlag 105, a nagyobbaké 377 kötet —, a csökkenés oka világossá válik. Bár a kisközségek költségvetésében biztosított könyvbeszerzési összeg lakosonkénti átlaga jóval több, majdnem duplája a nagyközségének

(4,79 illetve 2,75 Ft) a vásárolható könyvek választéka mégis kicsiny. Tehát a kisközségek könyvtárai csak a felét tudják beszerezni azoknak a megjelenő új könyveknek, amelyek a nagyobb települések könyvtáraiba eljutnak.

A gyengébb ellátottságon felül jelentkezik egy másik probléma is a kisközségek könyvtárainál. Mint már említettem, a meglévő állomány sincs megfelelően kihasználva. Jól mutatja ezt a forgási sebesség összehasonlítása is. A kisközségeknél 1960-ban 4,4 volt a forgási sebesség mutatója, míg 1966-ban már csak 1,9. A nagyobb községeknél 5 illetve 3,4 a forgási sebesség.

Mindez azt bizonyítja, hogy a könyvek kihasználása jóval gyengébb a kisközségek könyvtáraiban. Nyilván több könyv van, amit senki sem olvasott, és a keresettebb műveket is kevesebben olvasták el, mint a nagyobb községek könyvtárában. Ha nem rendezzük elfogadható módon a kisközségek könyvtárügyét (körzetítés vagy a tanácsok összevonása következtében fiókkönyvtárak létesítése, letéti csere, bibliobusz stb.), néhány éven belül nagy példányszámú könyvanyag gyűlik össze a kisközségekben, és nagy része kihasználatlan marad. Ugyanakkor az új könyvtermés nagyobb része hozzáférhetetlen a kisközségek olvasói számára. De bekövetkezhet az is, hogy az olvasók egy része a könyvválaszték szégyensége miatt elmarad a könyvtárakból.

Az elmondottak nem mondanak újat a könyvtárosoknak, csupán gyakorlati példákkal bizonyítják, hogy a probléma megoldása sürgős: az elért eredmények veszélyben vannak. *Tóth Dezső*

Az alkalmi igények gyorsabb kielégítése

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50. évfordulója idején könyvtárunk sok olvasója fordult az olvasószolgálat munkatársaival a kérésrel, hogy ajánljanak és adjanak összefoglaló műveket a Szovjetunióról. Szépirodalmi művek bőségesen álltak rendelkezésünkre. A problémák akkor kezdődtek, amikor a „Ki tud többet a Szovjetunióról” vetélkedő kapcsán egy-egy újabb kiadású, a témára vonatkozó ismeretterjesztő művet kértek. Sajnos, sok esetben közölni kellett az olvasóval, hogy a televízióban, a rádióban vagy az újságban ismertetett mű még nem érkezett meg a Könyvtárellátótól. Szinte a „végszóra” jött meg „Az atomvárostól a csillagvárosokig”; a „Tíz nap, amely megrengette a világot”; a „Szovjetunió” c. könyv. Ugyancsak az igényekhez mérten megkésve érkezett meg a Nagy Októberi Szocialista Forradalommal kap-

csolatos színműtári anyag is. (Ünnepek; Népek hajnala stb.)

Az olvasók igényének idejében történő kielégítése és a kölcsönzés gördülékenyebbé tétele érdekében célravezető módszer volna, ha a különleges eseményekre nemcsak a könyvtárak (és a kiadók) készülnének, hanem az AKV is. Espedig úgy, hogy azokat a műveket küldené meg első sorban, amelyek „alkalomszerűek”. Megoldásként szóba jöhet, hogy a megyei könyvtárak esetenként tájékoztatnák a Könyvtárellátót a soron kívül kért művekről.

Úgy vélem ez a „keresletszökőár” nem egyedi jelenség. S ha már általános problémáról van szó, érdemes vele foglalkozni.

H u b a y L a j o s

a Miskolci Megyei Könyvtár munkatársa

Érdemes-e könyvből járdát csinálni?

Ha most azzal vádolnánk egy sereg Veszprém megyei községi tanácsot, illetve tanácsi vezetőt, hogy értékes könyveket szórnak a sárba — bizonyára megrökönyödnének, s mint rágalmat utasítanák vissza.

Pedig — átvitt értelemben — erről van szó.

A pápai járásban Bakonyjákó, Bakonyszücs, Dáka, Gyarmat, Mezőlak, Mihályháza, Szerecseny, a veszprémi járásban például Szentgál, Tótvázsony, Tihany stb. községek tanácsai igenis könyveket szórnak a sárba. Mert nagy a sár; járda pedig nincs vagy nincs elég; nosza: szórjuk a sárba a könyveket, járjunk azokon. Nem, ne régi vagy értéktelen könyveket, hanem az újnál is újabbakat: olyanokat, amelyek még ezután fognak meg-

jelenni, ezután kerülnének a könyvtárakba s ezután olvasnák őket az emberek.

Ugyanis mielőtt még a könyvtárakba kerülnének, épp most, ezekben a napokban, eleve átalakulnak — például járdává. (És még sok minden egyébbé: ravatalozóvá, buszváróteremmé, úttá, híddá stb. — szóval csupa valóban fontos és égetően szükséges dologgá. Nem is azt kifogásoljuk, hogy mivé, hanem, hogy mik, hogy könyvek alakulnak át.) Tanácsaink ugyanis most készítik a jövő évi költségvetésüket, most döntenek el, hogy a jövő esztendőben mire, mekkora összeget fordítanak. Az említett községek (s még egy sereg nem említett) könyvvásárlásra, könyvtárak fejlesztésére (azaz nem is fejlesztésre: egyszerűen a minőségi szinten tartásra!) semmit sem kívánnak költeni. Noha eddig évente egy-két ezer forintot azért költöttek. Ugyancsak nem kíván könyvvásárlást engedélyezni (s erre fedezetet biztosítani) a Veszprémi Járási Tanács a Balatonalmádiban székelő Veszprémi Járási Könyvtár számára.

Joggal tehetik ezt az említett tanácsszervek, nem követnek el semmi törvénybeütközőt. 1968. január elseje után, a gazdaságirányítás új rendszerében e költségvetéssel működő szervek is nagyobb önállóságot élveznek; fellazul az eddigi merev rovatgazdálkodás; a lakosság igényeit és szükségleteit figyelembe véve maguk határozhatják meg (persze bizonyos korlátok között), hogy mire mennyit költsenek: az is teljesen szuverén joguk, hogy a jövőben közkönyvtári könyvvásárlásra „kigazdálkodnak”-e bizonyos összeget a költségvetésből vagy sem.

Szerencsére jó példák is akadnak megyénkben. A tapolcai és a keszthelyi járásban mindenütt, majdnem kivétel nélkül gondoskodnak a költségvetésben arról, hogy a helyi könyvtár számára legyen miből megvásárolni az új könyveket. Lovászpatonán a tavalyinál (az 1967. évinél) is többet, 5000 forintot irányoznak elő; a kicsiny Nórápon 2 ezer forintot; a tavalyinak megfelelőt Magyargencsen és Vanyolán.

Világos, hogy az új mechanizmusban az elosztható pénzmenyiség sehol sem lesz nagyobb, mint eddig volt. Az is világos, hogy községeinkben, járásainkban a pénznek ezer helye volna; s a tanácsvezetőknek bizony főhet a fejük, hogy melyik lyukat tömjék be, honnan csipjenek el

Monos József rajza

valamicskét a legfontosabbakra. Azt sem vitatjuk, hogy a járda (és az út, híd, a buszváró, a ravatalazó stb.) sok helyütt fontosabb, mint a könyvtár (vagy az ismeretterjesztés vagy a kultúrotthon vagy a klub stb.).

Csakhog: az az egy-két ezer forint könyvre elég; a szocialista Magyarországon ennyiért rengeteg, kitűnő új könyvet lehet vásárolni; olyat s annyit, hogy az emberek ízlésében, tudatában, erkölcsi és politikai cselekvésében, sőt munkájában — ha nem is mérhetően — de kamatozik. A cikkünk elején felsorolt pápai járásbeli községekben együtt 2370 olvasó (a járás olvasóinak 20 százaléka) nem fog jövőre új könyveket kapni; ezt a szellemi kárt vajon ki, s milyen eszközzel méri le?

Másrészt: ugyanaz az egy-két ezer forint, amelyen sok jó könyvet lehet venni, valljuk be, egyébe, tíz- és százezer forintokat igénylő célokra fordítva (még ha fontosabbakra is) — meg se kottyán. Átvitt értelemben valóban olyan eljárás ez, mintha járda-pótlóul könyveket fektetnénk le a sárba: így nem jutunk messzire.

Pártunk központi bizottságának elvei szerint a kultúrára fordított összegek 1968. január elseje után sem csökkenhetnek; legalábbis ugyanannyinak kell ma-

radniuk, mint eddig. Az érem másik oldala viszont a helyi szervek már említett nagyobb önállósága. De az önállóság fogalma (hányszor leírt s elmondott igazság ez is!) magában kell hogy foglalja a nagyobb felelősség fogalmát is. Meg vagyunk győződve, hogy azok a tanácsvezetők (illetve testületek), akikkel itt most vitázunk (talán egy kissé éles, de okvetlenül találó hasonlatot alkalmazva) — a lehető legjobb szándékkal igyekeznek kielégíteni választóik, a lakosság igényeit. Csakhog épp a kultúra területén még nem annyira az igények kielégítése, mint inkább az igények felkeltése a cél: ez is a párt politikája, s az önállóságot ennek szellemében kell érvényesíteni.

S ha már itt tartunk, befejezésül még valamiről. Az új gazdasági mechanizmus előtt ilyen s hasonló esetekben az illetékes felettes szervekhez fordultunk, tőlük vártunk intézkedést. Most nem, most a közvéleményre apellálunk, a községek lakosságához, a választókhöz, tanácstagokhoz, vb-tagokhoz és vezetőkhez, most — helyesen — ők az illetékesek, a legilletékesebbek; ők kell hogy megfontolják érveinket; s nekik kell — hisz még nem késő — dönteniük. Önállóan!

Koncz István
Napló (Veszprém)

Könyvtárépítési hírek

Budapesten, a IX. ker. Gubacsi út és az Illatos út sarkán 1968-ban vegyes rendeltetésű emeletes épületet emelnek, amelyben az orvosi rendelőn, bisztrón, előadótermen és a szakköri helyiségeken kívül könyvtár is szolgálja majd a kerület külső gyárnegyedének lakosságát.

Borsodnádason a Lemezgyár könyvtárának elavult, ósdi könyvtárhelyiségét lebontották, s a gyár igazgatójának, Gyárfás Jánosnak támogatásával új könyvtárat építettek a gyáron kívül. A központi fűtéses épületet a SZOT-tól kapott bútorokkal rendezték be, és miután főhivatású könyvtárost alkalmaztak, megnyitották a terület lakosságának is. — Bánszállás klubkönyvtárat kapott, amelyet a bányatelepi művelődési otthon nagyeremének kettéosztásával alakítottak ki. Az átalakítást az Ózd-vidéki Szénbányák anyagiakkal, a lakosság pedig társadalmi munkával segítette. Felsőkelecsényben szintén a régi művelődési otthonból képeznek ki korszerű klubkönyvtárat. — Az edelényi járásban új könyvtárhelyiséget kapott Hangács és Felsőnyárad, Zubogy könyvtára pedig ezután fog jobb elhelyezéshez jutni.

A Csongrád megyei Magyarcsanádon, ahol a lakosság 21%-a olvasó, a könyvtárat új helyiséggel kellett bővíteni. Eb-

A Borsodnádasi Lemezgyár új szakszervezeti könyvtára

ben lehetőség nyílik a helybenolvasásra is. Az elavult bútorokat kicserélték. — Az elmúlt nyáron a Könyvtáros szová tette a mezőfalvi (Fejér m.) önálló községi könyvtár rendkívül rossz helyiségviszonyait. Azóta jobb elhelyezést kapott a könyvtár a község közepén levő tanácsház épületében. A már megkezdett átalakítás során a felnőtt- és gyermekrészlegén kívül olvasótermet is létesítenek.

A múltban Rábacsanakon vásároltak a legkevesebb könyvet Győr megyében. Most a tanács 80 ezer forintos költséggel kívül-belül tataroztatta a könyvtár épületét, és ízlésesen be is rendezte. A tágas könyvtári bizonyára nemcsak a lakosság könyvtári olvasási kedvét fokozza, hanem az olvasási kultúra növekedése a könyvterjesztés fellendülésével is jár. — Bónyrétalapon a Kossuth Művelődési Otthon két helyiségének egybenytásával bővítették a könyvtárat, a berendezést pedig korszerűsítették. A falba szerelt fémpolcok egy részét a község vásárolta, a többit a megyei könyvtár juttatta a bónyrétalapiaknak.

Az elmúlt év végének legnagyobb jelentőségű könyvtáravatására Esztergomban került sor: Komárom megye és Esztergom város párt- és tanácsi vezetőinek közreműködésével, illetve jelenlétében egy, nálunk kissé háttérben levő könyvtártípus — a városi könyvtár — első korszerű objektumát adták át az olvasóknak. Az épületnek az ad sajátos helyi jelentőséget, hogy az első, felszabadulás utáni új népművelési objektum a városban. A Duna szigetére, kellemes környezetbe telepített könyvtár — a mellette levő, rossz külsejű és a látvány szépsé-

gét zavaró „vendéglátó egység”-et két éven belül lebontják — másfél millió forintos beruházásból épült. (Ebből fél-millió származott a helyi községfejlesztési alapból.) Kétszintes: a felsőn a felnőtt szabadpolcos tér és a munkaszobák, a kisebb alapterületű alsó szinten a gyermekkönyvtár, raktár és a mellék-, illetve üzemi helyiségek vannak. A könyvtár alapterülete 1000 m², befogadóképessége 50 000 kötet. (Jelenlegi állománya 26 000 kötet.) A felnőtt szabadpolcos térből részint bútorral, részint a Redőnygyár műanyag harmonika-falával újságolvasót választottak el, amely előadásokra és egyéb rendezvényekre is alkalmas. A Tóth Dezso építésszámvevő által tervezett, kedvező esztétikai hatású épület részletes szakmai bírálatával a Könyvtáros más alkalommal foglalkozik. Itt csak annyit jegyzünk meg, hogy a gyermekek Esztergomban is rosszul jártak: a kb. 50 m²-es gyermekrészleg még akkor is kicsi, ha számításba vesszük, hogy az állomány csupán 2400 kötetnyi (ebből is 360 kötet a kézikönyvtári anyagba tartozik). A megnyitás utáni első hónapban 700 olvasót vonzott az új könyvtár, és számítani lehet rá, hogy a gyermekolvasók tábora különösképpen gyarapodni fog.

A Pest megyei Kismaroson a tanácsház épületében levő tágasabb helyiségbe, Kemencén pedig az iskola volt nevelői szobájába költözött a községi könyvtár. Letévesen a művelődési ház folyamatban levő építkezése oldja meg a könyvtár elhelyezésének gondját.

A Somogy megyei Karádon ebben az évben kezdődik meg a takarékszövetkezet építkezése, melynek során a somogyi könyvbarát-házak mintájára otthont kap a könyvtár és a könyvterjesztés is. — Daránypusztán az épülő munkásszálláson szabadpolcos kölcsönzésre alkalmas helyiséget kap a szakszervezeti könyvtár.

A csárdaszállási (Szabolcs-Szatmár megye) művelődési házban kölcsönző és olvasótermet építenek. — A Vas megyei Alsóberkifalun, Körmenđ külterületén 250 ezer forintos költséggel klubház épül, amelyben helyet kap a járási könyvtár helyi fiókkönyvtára is. Molnászcsondón az új klubházban a klubot, a könyvtárat és a postát helyezték el. Iváncon és Nagyrákoson községfejlesztésből épült könyvtár. — Üzemi konyha, tsz-klub és könyvtár építését tervezi a zalaerdődi termelőszövetkezet a hozzá tartozó négy falu lakosságának, elsősorban a 400 fiatalnak.

Van könyvtár!

Margó

Január 4-én 13 óra 3 perckor a *Bekötő út* című riportdrámára figyeltem fel a Kossuth adón. Az író *Göcsejszegbe* sűrítette bele mindazt a hibát, bajt, elmaradottságot, ami — szerinte — sok magyar falura jellemző: isszák és dicsérik a novát, nincs bekötő útjuk, dagasztjuk a sűrű latyakot, fölöslegesnek tartják az orvost, a tanulást, a szórakozást, a mosakodást, nincs bolt a faluban, a tejet messzire hordják eladni, szőlőgyümölcsstermelő község, de nem értenek igazán a műveléséhez, szerzetesi önsanyargatással robotolnak, ám a telet szinte tétlenül tengik-lengik át, szellemi igényük alig van stb. Túl sötét a kép, nem ilyen már a tipikus magyar falu — de se baj, figyeljünk csak a főhősök, a két rokonszenves fiatal sorsára!

Figyeltem is, míg el nem hangzott az a mondat, hogy:

„Nálunk nincs könyvtár.”

Ettől kezdve nem érdekelt a dráma. Erre gondoltam: nehéz mesterség a dramaturgia. Nemcsak valószerű cselekmény, árnyalt, érdekes jellemek, a hősöket szembeállító konfliktusok kellene a jó darabokhoz — az is lényeges, hogy a kihasított életszelet minden valóségeleme külön-külön létezzen, igaz legyen.

Márpedig nem igaz, hogy nincs könyvtár. *Minden magyar faluban van villany, és van könyvtár.* A legtöbben tanácsi, sokban szakszervezeti, az egyikben önálló, a másikban letéti, de: *van.* Büszkék lehetünk a közművelődés legfejlettebb rendszerére, a 3170 községet és hatvannyolc várost átfogó könyvtárhálózatra. Nemcsak falu nincs könyvtár nélkül, de talál, aki akar, jó könyvet pusztai iskolákban, tsz-központokban, távoli állami gazdaságokban is.

A rádiójáték közepén megtudtuk az okot: a körzetítés után az új tanács eladta a művelődési otthont, vele megszűnt a könyvtár. Ez sem igaz! Aki járt a zalai és borsodi apró községekben, tudja: *sehol sem szűnik meg a könyvtár, sőt országos mozgalommá nő a klubkönyvtári rendszer.*

Ebben a lapban szükségtelen ilyesmiket magyarázni — az írónak viszont *drámairás előtt* szüksége lett volna népművelési ismeretekre. Nem szerzett; bátran — és tájékozatlanul — hozzáfogott a drámához.

Ha villanyt, orvost, iskolát követelne: a szemébe nevet mindenki. De akadnak rádióhallgatók, akik azt gondolják: No persze, mit is olvasnának Göcsejszegen, ha nincsen könyvtár! Hiszen ezért az állam a felelős, miért nem nyit könyvtárat!

A valóság más. Van könyvtár mindenütt, ezer, kétezer, tízezer, húszezer vagy még több könyvvel. Az olvasás a legolcsóbb és legelérhetőbb szórakozás Magyarországon.

Szomorú, hogy egy magyar írónak — és a Magyar Rádióknak — magyarázni kell ezt.

Szabó Ernő

— Úgy készül, mint a Luca széke — mondhatnánk bátran a perceszi szakszervezeti könyvtárhelyiség építéséről. Pedig nagy szükség lenne rá. A könyvtár közel 10 ezer kötet könyvvállományt és 600 rendszeres olvasót tart nyilván. A telep lakosságához, a dolgozók létszámához és a forgalomhoz viszonyítva a könyvvállomány és könyvtárhelyiség bővítése feltétlenül fontos. Mégis hatodrendű kérdésként szerepel a tervekben.

Csak egy példát bizonyításként: az elmúlt időkből négy esetben volt kénytelen a könyvtár hurcolkodni, mert a helyiségeket más célra kellett átadni. Ennek a könyvek és a berendezés vallotta kárát. Jelenleg a bányászklubban, egy szűk kis szobában van elhelyezve. A mennyezetig érő, zsúfolt polcokról még így is kiszorult a könyvvállomány egy része a biliárdszobába, ahol több esetben fel is törték a könyvszekrényt. Tehát nincs kellő biztonságban a könyvtár, amelynek vagyoni értéke közel 200 ezer forint. Arról nem is beszélve, hogy ilyen körülmények között az olvasók igényét is nehéz kielégíteni, sok időbe telik, míg a kívánt köteteket előkeresik.

Ideje lenne hát végre rendezni a perceszi szakszervezeti könyvtárhelyiség problémáját, végleges helyet biztosítani a könyveknek, és a régóta raktárban heverő, új könyvtári bútoroknak.

(Borsodi Bányász)

AZ ÚJ GAZDASÁGI MECHANIZMUS BEVEZETÉSEKOR a Miskolci Drótművek igazgatója a gyár kollektív szerződésében vállalta, hogy megteremti a feltételeket a dolgozók kulturális igényeinek fokozottabb kielégítéséhez. Az új szakszervezeti könyvtárat pedig úgy építeti meg, hogy azt a környező városi lakosság is igénybe vehesse.

Tiszaszederkényben a kollektív szerződés tervezetében már az üzemi népművelők nyereségrészesedése is szerepel. Ez a tény a népművelői munka nagyobb megbecsülését bizonyítja.

A Borsod megyei Állami Építőipari Vállalat az 1968-as gazdasági év kezdetén 80 000 Ft-ot juttatott a munkásszálló könyvtárának korszerűsítésére, azaz a kikötéssel, hogy az összeget még az első negyedévben fel kell használni. (M. A.)

ÖT TERMELŐSZÖVETKEZET összesen 18 ezer forintot ajánlott fel könyvtárfejlesztésre Pest megyében. A tsz-ek támogatásából Rác, Penc, Acsa, Püspökhatvan és Csóvár községek könyvtára részesül. — A Szeged melletti Mihályteleken a művelődési otthonnak és a könyvtárnak igen jó a kapcsolata a termelőszövetkezettel. A könyvtár 337 olvasójából 36 tagja a mezőgazdasági könyvbarátok körének, amely havonta kétszer tart összejövetelt. Ilyenkor a

Hírek

könyvtáros tájékoztatja a tagokat a megjelent új szakkönyvekről. A könyvtár kapcsolatban van a termelőszövetkezetben működő gépcsoporttal is, a traktorosokat rendszeresen el látja szakkönyvekkel. A szövetkezet kulturális alapjából rendszeresen támogatja a könyvtárat, ezen felül segítette költözködését is.

A SZEKSZÁRDI MEGYEI KÖNYVTÁRBAN megalakult a könyvbarátok klubja. Az eddigi klubfoglalkozások főbb témái: beszélgetés a jazzről, a kínai politikáról, a kisfilmekről voltak. Továbbá filmnyelvbemutatók hangzottak el Angliáról, Csehszlovákiáról, filmvetítéssel.

Gyermekfoglalkozásokat kéthetenként tartanak. Ezek programján mesedélután, filmvetítéssel, játékkal egybekötött barkácsolási és kézimunkázási foglalkozás, szellemi vetélkedő (a Szovjetunióról), valamint író-olvasó találkozó (Kertész Erzsébettel) szerepelt. A felnőttek részére irodalmi rendezvénysorozat indult, melynek keretében eddig Jancsó Adrienne-nek a szomszéd népek irodalmából összeállított ballada estjére, Szakács Miklós és Pécsi Ildikó előadó estjére került sor. (P. L.)

HETI 40 ÓRÁRA növelte az eddigi 30 órás nyitvatartási idejét a Vásárosnaményi Járásí Könyvtár. Az új nyitvatartási idő folyamatos: naponta 10-től 18 óráig látogathatják az olvasók a könyvtárat.

MEGHALADTA A 30 %-ot Tiszafüreden a könyvtári olvasók aránya 1967-ben. A szép eredmény elsősorban a 17 fiókkönyvtárnak köszönhető, akik a községben, a tanyavilágban, az üzemekben és a tsz-ekben 1526 olvasót látnak el könyvvel. Közülük kiemelkedik Vigh Józsefné, aki a környékbeliek közül 315 és Millinghoffer Mária, aki Tiszaorvény tanácskirendeltség területén 290 olvasót szervezett. Betes Péternek a Tiszavégen 108, Sallai Józsefnének a Baross úton 106, Katona Bélánének a Borsóskert részén 101 olvasója van. (N. J.)

KÉT ÚJABB KÖRZETI könyvtár kezdi meg működését az edelényi járásban: a perkupaihoz Szőlőszárdot, Teresztenyét, Tarnakápolnát, Egerszögöt, Szint és Szinpetrit csatolják, a bódvaszilasihoz a járás minden, északibb fekvésű községe tartozik. A korábbi négy körzeti könyvtár kisebb területet, közigazgatási körzeteket fog össze.

A KÖNYVTÁRI FIGYELŐ 1967. évi 5. száma az 50. évforduló jegyében hívja fel a figyelmet a szovjet könyvtárügy eredményeire. Különösen tanulságosak a lap által közölt lenini dokumentumok, amelyek közvetlenül érzékeltetik, hogy Lenin legnagyobb elfoglaltsága közben is mekkora figyelmet fordított a szovjet könyvtárügy megalapozására. E dokumentumok megismerése a könyvtáros-hivatástudat fejlesztéséhez nélkülözhetetlen.

A szovjet könyvtárügy eredményeit ismertető beszámolók mellett élénk érdeklődést váltott ki a közművelődési könyvtárosok körében a szovjet közművelődési könyvtárak egységes hálózatának megszervezéséről kiadott minta-szabályzat. Erre a fontos dokumentumra nyilván még sokszor hivatkozunk a jövőben, közművelődési könyvtárfejlesztési terveink alkotása és megvitatása közben.

KÖNYVTÁROSOK ÉS KÖNYVEK

Meggyőződésem, hogy minden felmérés valamilyen előfeltevésekből indul ki, illetve annak igazolását célozza. Jelen esetben is az az egyre határozottabb gyakorlati tapasztalat ösztönzött vizsgálódásaimra, hogy a könyvtárosok olvasási kultúrája elmarad a kívánalmaktól, s ez alapjaiban gyengíti a könyvtári munka hatékonyságát. Megítélésem szerint a felmérés eredménye nem cáfolta meg közvetlen tapasztalataimat.

A vizsgálat a Hajdú megyei tanácsi hálózat főhivatású községi, járási, városi könyvtárosainak 70%-ára (39 fő) terjedt ki, ami az ország összes — hasonló beosztású — könyvtárosainak kb. 4%-a. Ez az arány — ha nem is nagy — feltétlenül túl van a minimumon, így az általa feltárt problémákat nemcsak egyedinek, egyetlen megyére korlátozottan tekinthetjük. Annál kevésbé, mivel a személyi adatok jól beilleszthetők az országos képbe. A 39 könyvtáros átlagos életkora 32 év, könyvtári gyakorlatuk középarányosa 6 év. Egyetemi, főiskolai oklevéllel 12,8%, érettségi bizonyítvánnyal 74,4%-uk rendelkezik. Felsőfokú szakképesítésű 5,1, középfokú: 56,3, alapközü 7,8 és szakképesítés nélküli: 23%. (A fennmaradó 7,8%-nál folyamatban van a középfokú képzés megszerzése.)

A felmérés első kérdéscsoportja az elmúlt hónap olvasmányai után érdeklődött, s a válaszok műfaj szerint a következő képet mutatják:

Műfaj	Az olvasók száma	Az olvasott művek száma
regény	36	68
verseskötet	25	34
dráma	20	22
útleírás	13	17
egyéb ismeretterjesztő mű	11	21
	összesen:	162 mű

A táblázat jól mutatja, hogy az átlagolvasóhoz hasonlóan a könyvtárosok között is a regény a vezető műfaj, s ismeretterjesztő művet olvasnak a legkevésbé. Magas viszont az olvasás intenzitása, évi átlagban mintegy 50—60 kötet. Ez utóbbi adat valóságértékét azonban nagymértékben csökkentik azok az irreális vagy önellentmondást tartalmazó válaszok, melyek itt és a későbbiek során is azt mutatják, hogy még az anonim kérdőívek is szépítésre ösztönöznek.

Érdekes következtetésekre ad lehetőséget a felsorolt szépirodalmi művek téma szerinti vizsgálata. A könyvtári statisztikához igazodva az említett művek így oszlanak meg:

	Klasszikus és régi magyar	Mai magyar	Világirod. klasszikus	Nem szoc. mai	Szovjet és népi dem.
regény	3	36	12	11	6
vers	4	22	4	1	3
dráma	—	2	4	16	—

A magyar és a világirodalom klasszikusainak szembeötlően alacsony számát magyarázhatja az, hogy a rendszeresen olvasó, 30—35 éves ember már többnyire túl van a magyar és a világirodalom standard művein, s inkább csak újraolvas. Nem vagyok benne bizonyos, hogy itt is erről van szó; mindenesetre a számok szerint a mai magyar irodalom áll az érdeklődés középpontjában, bár vitatható összetételben, s nem elemezhető irányultsággal. Ez fokozottan érvényes a lírára, ahol a felsorolt művek 56%-a antológia (Alföld, Szép versek 1966. stb.), s ez teljesen elfedi az olvasók eszmei igényét és esztétikai orientációját. A drámai művek megoszlása a közismert állapotot tükrözi, s arra is utal, hogy a könyvtárosoknak az a része, amelyik drámát

is olvas, általában magasabb esztétikai kultúrával rendelkezik, s a bonyolultabb vagy egyenesen abszurd művekkel is megbirkózik (Ionesco).

Bár a felmérés szűk köre — s az idevágó kérdések kis száma — miatt a könyvtárosok szépirodalmi olvasmányairól nem nyerhettünk teljes képet (ez nem is volt cél), az megállapítható, hogy az átlagolvasóhoz viszonyítva nagyobb eltérésekkel nem találkozunk. Nem tapasztalható továbbá az sem, hogy a könyvtárosok olvasmányaik kiválasztásával szorosan követnék a könyvkiadás menetét, ami pedig az ajánló tevékenység egyik feltétele. Az említett művek zöme 1966-ban vagy még korábban jelent meg, s csak egy töredéke tartozik a költészet napja illetve az ünnepi könyvhét kiadványai közé.

Útleírást a megkérdezettek 33, egyéb ismeretterjesztő művet 28%-a olvasott. Ez mindenképpen optimális szám, s inkább fölötte, mint alatta van a valóságos helyzetnek. Vagyis a könyvtárosok nagyobbik hányada — ismét az átlagolvasóhoz hasonlóan — maga sem olvas ismeretterjesztő művet vagy szakirodalmat. Az útleírásokból öten Gál Zsuzsa amerikai útkönyvét említették (megjelent: 1966 októberében), ketten pedig Heyerdahl: Tutajjal a Csendes-óceán (második kiadás: 1962.) című művét. Az olvasott ismeretterjesztő művek éppúgy mint a szépirodalmiak, 2—3 évvel ezelőtt jelentek meg. Ebből arra lehet következtetni, hogy általában az olvasók keltik fel a könyvtárosok érdeklődését és nem fordítva.

Az egyéb ismeretterjesztő és a szakirodalmi művek csoportjában nincs két azonos. Annál szembeötlőbb, hogy senki sem említ társadalom- és természettudományi, politikai, filozófiai, technikai témájú műveket. A felmérés és a kérdés korlátozott volta miatt ezt véletlennek is lehet tekinteni, ezért igazságtalan volna messzemenő következtetéseket levonni, a tény azonban így is megjegyzésre méltó.

A következő kérdéscsoport a folyóiratolvasásra vonatkozott, mégpedig olyan tagkeretek között, hogy a periodikákat valóban forgató könyvtárosok feltétlenül tudjanak rá válaszolni.

A kérdések a következők voltak:

1. A Könyvtáros utolsó számából írja fel egy cikknek a címét vagy a tárgyát;
2. Bármely más folyóiratból (a folyóirat nevének és számának feltüntetésével) írja fel egy cikknek a címét vagy a tárgyát.
3. Melyik könyvről olvasott utoljára kritikát és hol?

A felmérés időpontjában (június közepe) leginkább a folyóiratok 5. száma jöhetett számításba, bár az *Alföld*, a *Kortárs*, a *Nagyvilág* és az *Új Írás* esetében már a júniusi szám is hozzáférhető volt. A *Könyvtáros*nak még csak az 5. száma jelent meg, de ebben számos figyelemre méltó cikk akadt. (A hír- és folyóiratellátás fejlődéséről, a tévé és a könyvtár kapcsolatáról, a klubkönyvtárakról, az önálló községi könyvtárak fejlődéséről stb. Ez utóbbi szerzője és témája révén is helyi vonatkozású, aminek különösen fel kellett volna keltenie könyvtárosaink érdeklődését.). Ennek ellenére csak 12 válasz hivatkozott rá, 3 egyéb, *korábbi cikkekre*, 61,5% viszont *semmit sem tudott megnevezni*, holott a *Könyvtáros* minden könyvtárban megtalálható.

Ezek után nem feltűnő, hogy egyéb folyóiratot még kevesebben olvasnak. Az *Alföld* hasábjain hónapok óta tart az országos érdeklődést kiváltó ízlés-vita; négyen hivatkoznak *Alföld*-beli cikkeire, de a vitát egyik sem említi! Hasonlóképpen nem történt utalás a *Valóság* májusi számára, holott abban a könyvtári munkát sok tekintetben érintő cikkek találhatóak: Mezei Éva: Színház és közönség vidéken, Gondos—Polonyi: Írók és olvasók, Bényei József: A mai költők és a falu. (Ez utóbbi Hajdú-Bihar községi könyvtáraiban végzett felmérés alapján készült!) Meg kell még jegyezni, hogy a *Valóságot* a felmérésben részt vevő könyvtárosok 80%-a saját könyvtárában kézbe veheti. Nem jobb a helyzet a többi folyóirattal sem. Az *Új Írásból* Náday: A film tovább pereg című rendkívül érdekes írására (a Nehéz emberek „utóéletéről”) csak egyetlen könyvtáros figyelt fel. Hasonlóképpen egy-egy utalás történt a *Nagyvilág*, *Társadalmi Szemle*, *Látóhatár*, *Filmkultúra* és a *Búvár* cikkeire is.

Könyvkritikát sem olvasnak sokan; mindössze a megkérdezettek 33,3%-a. Legtöbbjük friss könyvre utal, de van olyan válasz is, amely a *Könyvtáros* 1966. 11. számában megjelent, a Hét évszázad magyar verseit ismertető recenziót említi (az évfolyam és a szám megjelölése nem a könyvtárostól származik), mégis, dicséretére legyen mondva: ő az egyetlen válaszadó, aki a *Könyvtáros*ban megjelent kritikára vagy recenzióra hivatkozik. Meg kell még jegyeznem, hogy egyetlen olyan eset volt, amikor a könyv és a róla szóló kritika olvasása egybeesett.

Összegezésül megállapítható, hogy a folyóiratolvasásra vonatkozó kérdések 64,1%-a megválaszolatlan maradt, azaz a többség sem a *Könyvtárost*, sem más periodikát nem forgat, holott — s ezen nem érdektelen elgondolkozni — 61,4%-uk felső- vagy középfokú képesítéssel és átlagosan hatéves könyvtári gyakorlattal rendelkezik!

Az utolsó kérdések arra kívántak fényt deríteni: mennyire ismerik a könyvtárosok állományukat, tudnak-e „kapásból” ajánlani, tájékoztatni, kellő alaposással tanulmányozzák-e az *Új Könyveket*? Bizonyos, hogy a kérdések korlátozott száma miatt a kialakítható kép itt is csak megközelíthető lehet; tájékoztató értéke azonban van. A legtöbb jó választ a következő kérdésre kaptuk:

Egy olvasó az alábbi három könyvet hozta vissza: Lencman: A kereszténység eredete: Donini: Korok, vallások, istenek, Kriveljov: Könyv a Bibliáról — ebből a tárgykörből ajánljon neki egy negyediket.

A könyvtárosok 79,5%-a legalább egy, de többségük több, e témához tartozó művet sorolt fel, ami azt mutatja, hogy az ateista, antiklerikális irodalmat jól ismerik.

Kevésbé kielégítő a helyzet a mezőgazdasági szakirodalomnál. Következő kérdésünkre (Egy olvasó visszahozta a Vidám, rajzos szántás—vetés c. könyvet, és magasabb szintű művet kér ebből a tárgykörből. Mit javasol?) már 56,4% nem tudott válaszolni, s mindössze két könyvtáros utalt arra, hogy a katalógusra támaszkodva próbál tájékoztatni.

A tájékoztatással egyéb problémák is vannak. Legalábbis erre enged következtetni az a sok hibás válasz, amit a következő kérdésünkre kaptunk: Mathiász János, világhírű szőlőnemesítőnk iránt érdeklődik az egyik olvasó. Milyen kézikönyv(ek)ből tájékoztatná? A könyvtárosok 61%-a nem tud válaszolni, illetve nem jó művet jelölt meg, például a Természettudományi Lexikont. Feltételezhető, hogy a könyvtárosok tanácstalansága nem lenne ilyen nagymértékű a kölcsönzőpult mellett, s többszöri próbálgatás után választ tudnának adni a felmerülő kérdésekre. Azonban ez sem feledtetheti azt a tényt, hogy egy részük nyilvánvalóan nem ismeri az alapvető kézikönyveket, és így használni sem tudja őket. Ebben a meggyőződésben csak megerősített az, hogy a megkérdezettek 51%-a nem tudott válaszolni arra a kérdésre: Milyen kérdéseknél tudja felhasználni A magyar nyelv értelmező szótárát?

Végül, minden kommentár nélkül, hadd álljon itt az utolsó kérdés eredménye: a könyvtárosok 56,4%-a júniusban még nem tudta, hogy az *Új Könyvek* már 1967 eleje óta tárgyszavazza a feldolgozott műveket.

*

A felmérés szempontjain lehet vitatkozni, azt is megengedem, hogy esetenként túl magas követelményhez mértem következtetéseimet; továbbá minden bizonnyal tévedtem is.

Ennek ellenére meggyőződésem, hogy a főfoglalkozású könyvtárosoknak nem kis hányadánál problémák vannak a könyvismeret, az önképzés és az olvasás terén. (A most nem érintett esztétikai ismeretek és az ízlés tekintetében nem kevésbé.) Ezek a hiányosságok alapvetően akadályozzák a színvonalas könyvtári munka kibontakozását, megszüntetésük aligha tűrhet halasztást.

Mit lehet és mit kell ennek érdekében tenni? Mindenekelőtt — úgy vélem — revízió alá kell vonnunk a továbbképzési rendszerünket. A jelenlegi túl egyszerű és nem elég hatékony. Nem foglalkozunk eleget a könyvtárosok olvasás-kultúrájával, ízlésük fejlesztésével, érdeklődési körük tágításával. Az országos továbbképzési program tematikáját vizsgálva az a benyomásunk: *eleve feltételezik, hogy itt már minden rendben van, s csak módszertani, szervezési ismereteinket kell bővíteni.*

A továbbképzéshez hasonlóan a hálózati irányító és ellenőrző tevékenységünkben is kimaradt, vagy legjobb esetben háttérbe szorult a könyvtáros tájékozottságának, egyéni érdeklődési körének, önképzési gyakorlatának vizsgálata és értékelése. A jövőben ezt vizsgálódásunk tengelyébe kell állítanunk, mert különben könnyen előfordulhat az, ami Franciaországban egy közvéleménykutatás során megtörtént: a könyvtárosok még az olvasóknál is alacsonyabb szintű esztétikai ízlésről tettek tanúbizonyságot.

Simon Zoltán

ESEMÉNYNAPTÁRT adott ki 1968-ra a Magyar Hirdető Vállalat Sajtófigyelő szolgálata. A jelentéktelen külsejű füzet beszerzése a könyvtáraknak is hasznos lehet, mert nemcsak évfordulókat tartalmaz, hanem az esztendő tervezett politikai, tudományos, kulturális és sporteseményeit, rendezvényeit is felsorolja időrendben. Az esetleges változásokról a negyedévenként megjelenő újabb füzetek adnak hírt.

MŰHELYGONDOK címmel a bibliográfiai munka segédeszközeinek (lexikonok, gyűjteményes művek, repertóriumok, névmutatók, folyóiratmutatók) hiányosságairól írt Péter László, a Könyvtáros 1967. évi 7. számában. Írásának a Magyar Folyóiratok Repertóriumára vonatkozó részével, az általa felvetett tartalmi és formai problémákkal, javaslatokkal részletesen foglalkoznak az érdekelt bibliográfiai osztályok — OSZK, Szabó Ervin Könyvtár — illetékesei az Országos Széchényi Könyvtár híradójának 1967. évi 3. számában.

BESZÉLGETÉS FEKETE GYULÁVAL

„Csillagot hamarabb választottam, mint hivatást.

Petőfi-kötetből tanultam meg olvasni, iskolás korom előtt. Füzetes regényt járatnak a nagyszüleim, s karácsonyi ajándékuul kapták Petőfi összes költeményeit, mint előfizetők; így került a házhoz. Kakukkos órát is kaphattak volna pedig, de a verseskönyvet választották. Sosem volt még igazi könyvük, ez lett az első.

Nagyon megszerettem a János vitézt, később még jobban Az apóstolt.

Nem tudom már, mi minden akartam lenni, ha megnövök, csak arra emlékszem, hogy mindennek a nagya. Nagy feltaláló, nagy tudós, nagy költő, nagy festőművész — a rövidnadrágos korszakban még nagy hadvezér is —; mindez kissé túlméretezett népboldogítási céllal.

Mellesleg sportoltam, szavaltam, műkedvelői szinten olykor színpadon is forgolódtam, de korán elhaltak vagy meg sem születtek

bennem az efféle magánragyogású ambíciók. Nyilván nem illettek bele az apostol-szakmába.

Csillagot tehát választottam, de megállapodott foglalkozásom sokáig nem volt.

Az életnek — természetesen — azzal a céllal vágtam neki, hogy kifordítom sarkából a világot. Évek múltak, kevés híján egy évtized elmúlt, míg ráeszméltem, hogy erre a világfelfordításra úgyszólván semmi esélyem nincs — akkor kezdtem hivatásszerűen foglalkozni az irodalommal.”

*

„Az írásmű — hitem szerint — a maga sokértelműségében is meghatározott irányt kell adjon a sok arcú olvasó érzéseinek, gondolatainak. Különbözik, nyilván, az olvasókban keltett gondolatok röppálya-ive — olyik lapos szárnyalással a talaj görbületeit követi, a másik kitör a felhők fölé —; lehet nagy különbség a megtett távolságokban is, de az irány többé-kevésbé azonos.

X. író ugyanolyan kitűnő megfigyelő és nagyszerű stilisztá mint Y., mégis az egyikük írása — szándékoltan vagy sem — demagnetizált, a másik írás körül pedig kirajzolódnak a láthatatlan erővonalak, a vonzó—taszító hatások körkörüiben átrendeződik az ezerarcú olvasótábor, s a nép, a társadalom, az emberiség valamely közös, nagy ügyéhez igazodik — legalább egy moccanásnyit — minden olvasó.

Effélékről írnek ars poeticát, ha rászánnám egyszer magam.”

(Látóhatár, 1966. 11—12. sz.)

*

Fekete Gyulát nem kell bemutatni sem könyvtárosnak, sem olvasónak. Alig akad az országnak olyan sarka, ahol meg ne fordult volna, olyan író—olvasó találkozója is alig volt, ahol szavait nem követte eleven vita. Elgondolkoztatni, fölrázni, megmozdítani, változtatni — ez a szándék fűtötte a borsodi parasztfiút, az öreg sárospataki iskola eminens diákját, mikor a Gyórfy kollégisták soraiba lépve a „holnapra megforgatjuk az egész világot” — jelszavával indult neki az életnek. Az egykori földosztó fiatal forradalmár hevülete később sem hunyt ki, csak más irányt vett: íróvá lett, aki a világot az egyes emberben, belülről akarja változtatni. És sikerrel, mert műveiben mindig megtalálja azt a hangot, amelyen elmélyült beszélgetést folytat az olvasók tág körével. Új erkölcsöt hirdet, de nem erkölcsprédikátor; mondani-valója gondolatok seregét hordozza, de nem követel elvont filozófiai érdeklődést; szórakoztat, de magasan fölötte áll a lektúr-irodalomnak; mindenkire szól, de nem tartozik egyetlen írói körbe sem; magános úton jár, de mindenütt, ahol megjelenik közösséget teremt.

Amikor írói ars poétikájáról kérdezem, az előbbi idézettel válaszol, s azt folytatja tovább szavaival:

— Ez a régi program és vallomás ma is érvényes. Ma is úgy vélem, hogy az irodalomnak — és ezen belül a magam írásainak is — legfőbb célja a humánum, az ember-eszmény szolgálata az egyes ember változása révén. Úgy akarok az olvasóban feszültséget teremteni, hogy öntörvényei szerint, ki-ki a maga módján és keretei között formálja, javítsa önnön lényét és életét. Meggyőződésem, hogy mindenki képes az emberi kiteljesedésre, az előrejutásra, de mindenki más úton. Ne a saját képére és hasonlatosságára akarja az író az embereket formálni, de oltsa beléjük az igényt, hogy — önnön képükre és hasonlatosságukra — alakuljanak, változzanak, fejlődjenek, és pedig úgy, hogy a bennük rejtőző legértékesebb tulajdonságokat bontakoztassák ki. A „program-irodalom” nem vezet célhoz, mert annyi a végletes különbség ember és ember közt: érzelmi-gondolati fejlődésünk programja sem lehet azonos. Viszont a legkevésbé nevelő szándékú művek is alakítanak az emberen. Én talán úgy osztanám fel az irodalmat, hogy vannak művek, melyek sűrítik, rendezik az emberben élő jó törekvéseket, tehát mint a mágnespatkó: magnetizálnak, s vannak, melyek szétzilálást teremtenek a tudatban. A „magnetizáló”, vagyis nevelő kategóriában egy családba tartozónak tekinthetjük Tolsztojt és Martin Du Gard-t, bármennyire eltérők is, viszont aligha sorolhatjuk ide pl. Franz Kafkát. Ez nem jelent ítéletet: a kísérletezés híve vagyok, noha tudom, hogy nem sikerülhet minden kísérlet. És — természetesen — akkor is híve vagyok, ha a kísérletből „csak” irodalmi „mellékutca” születik. Annak is van létjogosultsága; nagy szó az, ha valakinek a világirodalomban — vagy akár csak a hazában — külön „mellékútca” van. Más kérdés, hogy ezeknél én egy nagyságrenddel magasabbra tartom József Attilát, aki a „mellékutcákat” is bejárva, az ott szerzett élményekkel-tapasztalatokkal gazdagodva épített magának a világirodalomban egy szakasznyi — fűt-
vonalat.

— A maga munkásságában is folytat kísérleteket?

— Szüntelenül: a közérthetőség és az időt álló irodalom szintézisének elérésére. Meggyőződésem, hogy a jó mű mindenkihez szól, legfeljebb minden olvasóréteg mást kap, mást szűr le belőle. Példaképp hadd említsem a Hamletet: harmadfélézred száz évvel ezelőtt is megtelt a karzat, amikor játszották, s míg a művelt nézőt megragadták Shakespeare gondolatai, a karzat közönsége izgatottan várta a szellemet — a krimet látta benne. De attól a kísértetvárástól is visz előre út az értésig — ha a Hamletből indul ki az ember. Am, ha ipari krimiből, akkor nincs szóvaladni... Nos, ezt a széles olvasói közvéleményt egybefogni, ez az igazi, szívdobogtató írói feladat. Minden nagy mű magasabb szinten egyszerű: nem szolgálja, de nem is veti meg a tömegizlést. A varga méretre varr csizmát: iparos. A művész nem így méretez: az ember szunnyadó lehetőségeit is beméri, s nem mondhat le az analfabétáról sem. Erre törekszem...

— Író-olvasó találkozókat gyakori vendégeként tapasztalja e törekvés eredményét?

— Igen. Sokszor látom, hogy az olvasó jobban ért, többet érez meg az áttételes, indirekt mondanivalóból, mint a kritikus... Az utóbbi tíz évben írott munkáimban mindig többféle jelzésrendszerrel dolgoztam: minden mű több rétegből épült föl, akár csak a hagyma. A külső cselekményváz alatt vonul — mondhatnám — a lényeg; a java olvasó megérti a több szólamú művet, megérti, hogy a történet egyszerre jelent egyedi esetet és általános érvényűt; sőt több szintű általános érvényű mondanivalót is; de nem szeret csak rébuszokat fejteni. Hogy példákat mondjak: „A fiatalasszonyt” családregényként, s a ma oly gyakori válaszok egyik ábrázolásaként értékelte a kritika. De hány olvasó vette észre, hogy itt illúziók és valóság, ifjú álmodok s az élet konfliktusáról volt szó, arról az összeütközésről, melyen minden fiatal átesik, aki nagy elképzelésekkel, cinizmus nélkül indult. Vagy a „Szerelmek bolygóját” utópista-fantasztikus ifjúsági regénynek tekintették a „szakmabeliek”. Hogy valójában korunk, társadalmunk szatirája, azt jórészt azok vették észre, akikhez szól. „Az orvos halála” — no, ettől sokan féltek: se izgalom se szerelem, ráadásul az önfeláldozás apoteózisa, példabeszéd: kell ez valakinek? — és az annyiszor lenézett olvasó leszavazott mellette. Mert megértette, hogy nem „áldozatoságot” prédikál, hanem — akár így is mondhatnám: magasabb rendű önzést. Az orvos nem azért él így, s kockáztatja életét, mert föl akarja áldozni magát, hanem mert nem tud másként, mert számára élvezet, szenvedély, ha úgy tetszik hobby — a gyógyítás, a segítés.

— Ezt a magasabb rendű „önzést” szeretné kifejleszteni népszerű vasárnapi rádióelőadásaival, publicisztikájával is? Társadalmunk erkölcsi bajaiban ennek hiányát látja?

— A mi bajunk az önzés, de annak hiánya is, mert kétféle önzés van: a sekélyes, a hedonista, a pillanat örömét kergető — ebben bővelkedünk. De a másik, a magasabb rendű — az, amelyik az öreg orvost eltölti, de eltölt mindent többgyermekes anyját is: ez — hiánycikk. Az olcsó öröm és szórakozás kergetése családokat zülleszt szét, atomizálja a közösséget; sok magának élő, magányos embert teremt, aki szükségképpen jut el a fölöslegesség érzéséhez, a kietlen, elárvult halálhoz. Aki magának él, az a halálának él. Értelmetlen az élete. Értelmet a közösség adhat, a jövő, a család — magasabb fokon a nép —; aki a kisebb vagy nagyobb közösségért való munkálkodásban leli örömét, az nem „szent”, hanem jó értelemben „egoista”, mert saját „egyéni” boldogságát, létének értelmét keresi és találja meg. Éspedig: nem mások rovására, hanem éppen örömeire, javára is. Ezért nem tartom én „kispolgárnak” a sokgyermekes családot még akkor sem, ha egyébként megannyi jegyét viseli is a „kispolgárságnak” — és nem szeretem az ilyen értelmű irodalmi ábrázolásokat sem —, mert véleményem szerint onnan fejlődhet ki egy új közösségi magatartás, ahol az kisebb körben már megvan. A kisközösséget szerető és érte örömmel áldozatot hozó ember — legyen bár eszmeileg és izlésben elmaradott — értékesebb a társadalom számára, mint „a korral haladó” hedonista.

— Milyen visszhang fogadja ezeket a gondolatokat?

— Ellentétes. Akkor érzem, hogy eredményes volt egy-egy vasárnapi előadásom — ezekbe a magán- és közélet számos problémáját beleszövöm —, ha dühös levelet is kapok. Helyeslőt is persze. De engem a dühösek izgatnak: ott indul el valami, ahol ellentmondás van. A rádiót azért szeretem, mert hullámmain azokat is elérem, akik nem olvasnak. Tapasztalatom szerint egészen más réteg hallgatja a rádiót, mint akikkel a könyvtárakban találkozom. Olyannyira, hogy a levelek „rádióriporternek” titulálnak...

— Mi az oka, hogy publicisztikai írásait ritkábban olvassuk mostanában, s nevével a folyóiratokban is alig találkozunk?

— Részben az elfoglaltság. Erősen leköt a Budapest c. folyóirat szerkesztése, a rádió, írói terveim — és bevallom nagyon szeretek kapálni, kaszálni, dolgoztatni a balatoni kertemben. De nem ez az igazi ok. Inkább az, hogy sehová sem tartozom, egyetlen írói csoporthoz, folyóirat-körhöz sem. A magam gondolatait nem igazítom semmilyen szerkesztési elvhez, szemponthoz. Így inkább könyvben mondom el.

— Min dolgozik pillanatnyilag?

— Roppant izgalmas témán! Szatirikus tanulmányt írok, a címe: *Hogyan neveljünk disszidenseket?!* Ebben akarom elmondani, hogy még mindig nem elég az a kozmopolitizmus, amellyel ifjúságunkat tömjük. Még kerül a fürdővízbe ki nem öntött gyerek — múltunk bűnei közt rejtőzik még „csiraképes” jó hagyomány... Méregbe hoz, mikor némely vitázók olyan imponáló biztonsággal tudják, hogy mit kellett volna a múltban cselekedni, csak éppen azt hagyják az utókorra, amit ma kellene tudni. Nemrégiben értesültem egy általános iskola VIII. osztályának feltett kérdés válaszairól: a gyermekek harmada másutt szeretne élni, nem itthon. Íme itt tartunk már a nemzeti dezilluzionizmusban. Még tehetünk egyet-mást ennek érdekében; még jobb hatásokkal is nevelhetünk — disszidenseket... Erre vonatkozó tanácsaimat mondom majd el abban a szatirikus hangvételű munkában, ami egyébként egy pályázatra készül.

— Egy dráma tervét is forgatom a fejemben. Hasonló téma — többet még nem mondok róla. Ezen a nyáron jártam először Nyugaton, Olaszországban, a közép-európai írók találkozáján. Akkor és ott éreztem meg, mennyire igaz, hogy „a nagyvilágon e kívül, nincsen számodra hely”. Aki elmegy, örök jöttment, örök idegen marad.

— Milyen élményeket, benyomásokat adott még ez az első nyugati út?

— Meggyőződtem arról, amit másoktól sokszor hallottam, hogy az átlagember civilizáltabban él, talán gazdagabb, de kevésbé kulturált mint nálunk. (Észak-Olaszországban jártam.) Viszont az olcsó szórakozással, az őket nagyobb mértékben elöntő, ordító giccsel szemben mégis immunisabbak, mint mi. Kevésbé „élet-élvezők”, hogy ehhez a gondolathoz térjek vissza. Erősebben hat — természetesen — az osztályhoz tartozás parancsa, sorsközössége; a család a dolgozó rétegeknél szilárdabb, és én ezt nem magyarázom a katolicizmussal, amely ott inkább külsőség mint lényeg. Megerősödött bennem az az érzés, hogy az életélvezet és felelőtlenség terén mi nagyon eleresztettük a gyeplőt. Pedig minél több a megtúrt, sőt kedvezményezett, atomizált, immorális, dekadens elem a társadalomban, annál kevésbé képes nagy tettekre. Hát még a kor legnagyobb tettére: a szocializmus megalkotására!

— Végezetül még hadd kérdezzem meg, folytatja-e a háború végnapjait, a fel-
szabadulás első korszakát ábrázoló regényfolyamot?

— *Folytatom. De nem nevezném regény-folyamnak, mert csak a téma köti össze egyes darabjait, ám a hősök — egy-két mellékszereplő kivételével — nem lépnek át egyik kötetből a másikba. A második regény „Csördülő ég” címmel karácsonyra jelent meg. Hőse magyar—történelemtanár, aki fanatikus nyilasként véd egy temetőt, teljesen értelmetlenül, megszállottan; azt mondom el a regényben, a szereplők vitáiban, hogy az örök emberi humánumtól való elszakadás és a fanatizmus mindig egyén és közösség pusztulásának forrása. Az „örök emberi” kategóriát nem valami antimarxista fogalomként használom: nem a folyton változó erkölcsre gondolok, hanem annál többre. Az ókortól napjainkig élt a legnagyobbakban, a haladó elmékben a humanitás fogalma — ha nem is vált annyira köztudottá, amennyire szeretnénk. Am ennek a humanitásnak kell kiteljesednie a haladás útján; megtagadói — egyén és közösség — előbb-utóbb megsemmisülnek.*

— *Ez a gondolat foglalkoztat másik munkám tervei közben is: a Móra Képes történelem sorozata számára készül majd egy kötetem a két világháború közötti korszakról. Ezen kívül publicisztikai munkáimat rendezem sajtó alá, az első cikk, mely a kötetet nyitja, 1944. márc. 19-én jelent meg a Kisgazdapárt hetilapjában és demokráciát követelt. Csaknem negyedszázad publicisztikai termése lesz a kötetben, mely az „Egy kerty tenger” címet viseli majd.*

Küzdelmes kor izgalmas dokumentuma lesz ez a kötet is, mint ahogy Fekete Gyula egész életműve az. Egy meg nem pihenő, szüntelenül javítani szándékozó, folyvást ostromozó, szenvedélyes lélek kort formáló vallomása.

Olyan íróé, aki először csillagot választott magának, és csak azután hivatást.

B o z ó k y É v a

M Ű V E I

- Májusfa (elbeszélések). Népszava, 1952.
- Katl (regény). Szépirodalmi, 1953.
- Eszmélet (elbeszélések). Szépirodalmi, 1953.
- Vér és korom (győri történetek). Szépirodalmi, 1954.
- Ismerősök (novellák). Magvető, 1955.
- A kék sziget (ifjúsági regény). Móra, 1959.
- A fiatalasszony (regény). Szépirodalmi, 1960.
- Klincskereső Pipitér (ifjúsági regény). Móra, 1961.
- A falu szépe (regény). Magvető, 1961.
- Szerelmesek bolygója (satirikus regény). Móra, 1964.
- Ezeregyedik esztendő (regény). Szépirodalmi, 1965.
- Leányszöktetés (elbeszélések). Magvető, 1966.
- Az orvos halála (regény). Szépirodalmi, 1966.
- A hú asszony meg a rossz nő (regény). Magvető, 1967.
- Csördülő ég (regény). Szépirodalmi, 1967.

A KELETNÉMET BIBLIOTHEKAR 1967. 12. sz. több magyar vonatkozású közleményt tartalmaz: Ilse Schumann: Magyarország könyvtárakat épít c. cikkében részletesen tájékoztatja olvasóit a Kaposvári és a Zalaegerszegi Megyei és a Marcali Járási Könyvtárról, valamint a Miskolcon, 1966-ban tartott, a könyvtári berendezéseket tárgyaló értekezletről. Ilse Schumann megjegyzi, hogy a könyvtárépítés terén Magyarország nemzetközi viszonylatban az elsők között, az új és régi könyvtárak arányszámát illetően pedig az első helyen áll.

Német testvérlelapunk a továbbiakban részletes beszámolót közöl — Ervin Marks tollából — a színházi könyvtárosok 8., Budapesten tartott kongresszusáról; recenziói sorában pedig terjedelmes helyet ad Erika Tröger méltató és a tartalmat is bőven ismertető bírálatának Remete László: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár története c. könyvéről. A hír rovatban két magyar vonatkozású esemény ragadja meg figyelmünket: az egyik a Komárom Megyei Könyvtár küldöttségének drezdai látogatásáról szól; a másik dr. Bélley Pálnak a német könyv- és írásműzeum munkáját tanulmányozó tapasztalatcsere-küldetéséről számol be. (B. É.)

A legnagyobb előny, amelyet a múzsákkal való jótékony társalkodásból nyerhetünk az, hogy a tanulás és az olvasás megtaníthat természetünk legyőzésére és megszelídítésére.

Plutarkhosz
(46—126)

EGY KÖNYVTÁROS EMLÉKEIBŐL

1945. január 16-ot írtunk. Már vártuk az ország szívére nehezedő lidércnyomás-tól megszabadító bejelentést: felszabadultunk! Akkor Budán még dörögtek az ágyúk, de mi a nyolcadik kerületben már feljöhettünk a pincékből. Vonzott a könyvtár a Múzeum körútra, s ahogy mentem, rohanni akartam, hogy minél hamarabb saját szememmel megbizonyosodjam meglétéről. Már kiegyeztem volna azzal is, ha csak be lehet menni az ajtón, s talán megvannak azok a vasállványok, melyekre újra felrakjuk a pincébe menekített hírlaptári állományt. Jól ismertem, mert magam is azok között voltam, akik segítettek ezekben a mélyen fekvő és valóságos termekké kialakított pincékbe hordani a nagy és kis kötet hírlapokat, folyóiratokat. Hosszú láncban dolgoztunk napokon át, hiszen százezer kötetről volt szó...

Szinte nem is láttam magam előtt már semmi mást, annyira szorongatott a félelem, vajon megvan-e a hírlaptár, nem kapott-e véletlenül pincéig csapódó, mindent elsöprő, gyújtóbombát a pincéknek az a része, ahová állványokra, rendbe raktuk az anyagot, hogy mielőbb használható legyen.

Már az a tény, hogy megláttam épségben a gyönyörű neoklasszikus Múzeum-épületet, egy csapásra kibékített mindennel. A hírlaptár látványa azonban megdöbentett. Valamennyi ablak üveg nélkül, felfordult, törött és épen maradt bútorok összevisszasága, a kifordult fűtőtesteken olyan vastagon állt a hó mintha parkok bokraikra telepedett volna meg, a falak mentén húzódó állványok polcai részben a földön, részben leesni készülő helyzetben, ezeken és körülöttük, alattuk és újabban, közvetlenül az ostrom előtt érkezett és még feldolgozatlan kötelesepéldányok hevertek piszkosan, átmedvesedve.

Akármilyen furcsán hangzik is: boldogan nekiestem a szerteszóródott kötelesepéldányoknak, hogy összeszededgetve az egyik terem védett és szárazabb sarkába menekítsem. Dolgozni újra, helyreállítani mindent minél előbb! Ettől az első rendezkedéstől kezdve nem nyugodott egyetlen, hamarosan visszazállingózó hírlaptári tisztviselő sem. Az én „munkapárom” az azóta elhunyt dr. Szekeres Margit volt, vele ta-

Ferenczy Béni rajza: Illés Béla

karítottam a Múzeum épülete előtt húzódó járdát, vele állítottuk vissza a polcokat a hivatalsegédék közreműködésével. Talán soha nem volt még a könyvtárunkban olyan harmonikus együttműködés, olyan egyértelmű munkaszerezetet, igyekvés, mint abban az időben! De sietnünk is kellett, mert bár az egész városban még dörgő ágyúszó mellett mindenki takarította a romokat, menekítette, amit lehetett az üszkők alól, nálunk már jelentkeztek a kutatók, mégpedig legelőször éppen a hírlaptárban. Ekkor már főigazgatónk, dr. Fitz József irányítása mellett folyt a jól átgondolt, rendszeres helyreállító munka, amelyhez — miként a fővárosban mindenütt — a szovjet hadsereg is segítséget nyújtott. Így tűntek el fokozatosan a Múzeum környékén a bombázástól kitépelt ajtó- és ablakfélfák, a légnyomástól, belövéstől betört ablakok. Az ajtó nélküli mélyedésekben újra helyükre kerültek a hatalmas ajtók, pedig odakinn az utcán még meg sem indultak a villamosok, és a könyvtár dolgozói még kilométereket gyalogoltak naponta.

Egyik napon, valaki érdekes ajándékot adott nekem: új hírlapot, a neve Új Szó volt. Az örömtől és meghatottságtól szóhoz sem tudtam jutni. Hát már itt tartunk, már van működő nyomdánk, sőt megindult az újságírás is! Azután megnéztem az újság közelebbi adatait. Az Athenaeum nyomdája állította elő; de kik lehetnek a szerkesztőségében, hiszen a lap a Vörös Hadsereg lapja? S vajon tudnak-e a szerkesztői a kötelespéldány beszolgáltatás kötelezettségéről, kapunk-e a nemzeti könyvtár részére ebből a lapból, mely gyászos történelmi napjainknak és újjászületésünknek egyaránt krónikája?

Hirtelen elhatározás fogalmazott meg bennem: elmegyek a szerkesztőségbe és felhívom a figyelmüket nemzeti könyvtárunk hírlaptárára. Nekiindultam azon a havazásnak indult, februári koradélelőttön, gyalog a hó- és jégdombok között botladozva, kiégett falak, lelógó vastraverzek, gerendák árnyékában.

Hosszú gyaloglás után jutottam el az Athenaeum épületébe. Bámultam, hogy milyen könnyen felengedtek a szerkesztőségbe. Benyitottam; többen ültek a terem nagyságú szobában. Egy szőke nő emelkedett fel az egyik asztal mellől: Wagner Anna — kiről később megtudtam, hogy az Új Szó egyik legjobb munkatársa — és bevezetett a főszerkesztőhöz, egy szovjet őrnagyhoz. Már mondta is a nevét: Illés Béla. A fogadás légtöre olyan szívélyes volt, hogy elfogódottság nélkül előadhattam jövetelem célját. „Hát akkor menjünk le a nyomdába” — hívott.

Útunk alatt kedvesen informált az Új Szóról, hogy a lap eredetileg Magyar Újság címmel indult 1944. szeptember 26-án Lvovban, és az 1945. február 2-án megjelent szám viselte először az Új Szó nevet. A beszélgetés során azt is megtudtam, hogy a nyomdászok nagyrészt még óvóhelyen laknak, a szerkesztés megindulásakor a nyomda jéghideg volt; a gép- és szedőtermek magukon viselték a szörnyű ostrom nyomait. Az éhségtől meggyötört, a szenvedésektől megtört nyomdászok azonban üzembe helyezték az épségben maradt gépeket, előkerült a papírkészletből is valami és kifutottak az Athenaeum rotációjából az Új Szó példányai...

Illés Béla intézkedett, hogy ezentúl az Új Szóból, de minden nyomdatermékből is az Országos Széchényi Könyvtár részére meg kell őrizni és át kell adni a kötelespéldányokat. Én azonnal megkaptam az Új Szó és a Magyar Újság még rendelkezésre álló példányait. S mindehhez sok kedves szót, könyvtárról, hírlaptárról, könyvekről, sajtóról, irodalomról... Nagyon nagy dolog volt ez akkor: kultúra a halál árnyékában! Akkor még nem tudtam, ki az az Illés Béla, hiszen műveit csak jóval később olvastam. Akkor nem is sejtettem, hogy olyan magyar íróval találkoztam, aki Jókain és Mikszáthon nevelődött; csak azt láttam, hogy neki is szívügye a nemzeti könyvtár. Itt kell megemlítenem azt is, hogy később a Szabadság című napilapunk kötelespéldányait is az ő közbenjáró rendelkezésére kapta meg azonnal és hiánytalanul az Országos Széchényi Könyvtár.

Amikor az Új Szó szerkesztőségéből újságokkal tömött táskámmal az utcára léptem, már sűrűn jártak-keltek az emberek. Egyszerre csodálkozva láttam, hogy igen sokan futnak felém és kiabálnak. Mikor közelembre értek, meghallottam, hogy újságot akarnak vásárolni: újságárusnak néznek. Hamar megmagyaráztam, hogy „árum” nem eladó: a nemzeti könyvtár tulajdona, kötelespéldány.

D. Szemző Pirocska

TÖBB NYELVŰ TARTALOMJEGYZÉK

A tartalomjegyzékeknek az a céljuk, hogy az olvasó könnyen tájékozódhasson egy könyv- vagy folyóirat-évfolyam tartalmáról. Helye ennek következtében ott van, ahol a leggyorsabban lehet megtalálni: a kötet elején vagy végén. Problémát csak a több nyelvű jegyzékek okoznak. Ilyen esetben a magyar szöveg mindig megelőzi a többit. Pedig ez a megoldás nem helyes akkor, ha a mutató a kötet végén áll. Igen szembetűnően igazolja ezt például a *Budapest történetének bibliográfiája*, amely kötetenként 6—6 lap terjedelmű magyar, orosz, francia, angol és német tartalomjegyzéket közöl. Az olvasónak, ha a magyar szöveget keresi — márpedig az esetek túlnyomó részében ez a helyzet — mindig 30 oldalt kell visszalapozni. Ilyen esetben a magyar nyelvű rész hátravetése azt jelentené, hogy ezt tartjuk a legfontosabbnak. A *Magyar Könyvszemle* használatát is megkönnyítené valamivel, ha az egyes számok végén a francia tartalomjegyzék megelőzné a magyart. (V. M.)

A TUDOMÁNYOS TÁJÉKOZTATÁS FEJLŐDÉSE HAZÁNKBAN 1945—1965

KÖHALMI BÉLA ÚJ KÖNYVÉRŐL

A szerző egyéniségéhez, a pátoszt csak tettekben, teljesítményekben s nem szavakban vállaló ízléséhez igazodva szigorúan a tárgynál, a mű tartalmi ismertetésénél, új eredményeinek, hasznának regisztrálásánál kellene maradnunk s még az értékelő jelzők közül is a kevésbé hangosakat választanunk. De ha ezt tesszük, lemondunk az alkalomról, hogy a figyelmet bizonyos nagyon is követésre érdemes tudósi, könyvtárosi erényekre irányítsuk, s főképp: igazságtalanok vagyunk a műhöz. Olyan könyvről ugyanis, amely 533 oldalon, 45 fő- és 223 alfejezetben majd minden lényeges dolgot elmond a felszabadulás utáni könyvtárügy, bibliográfia és dokumentáció fejlődéséről és teljesítményeiről: amely emellett egy másodfokú kritikai bibliográfiának is becsületére való gondossággal tekintí át a könyvészeti irodalom fontos vagy jellemző termékeit; s amely — érintőlegesen vagy közvetve — egy ország negyedszázados tudománytörténetéről is egyfajta keresztmetszetet ad; a szabályszerű ismertetés tartalomjegyzékké, a recenzió karinthyádájává soványodnék. A tartalomról — inkább csak a cím szokatlan terminológiája miatt — mindössze annyit, hogy a könyv nem a tudományos ismeretek (primér vagy szekunder) tartalmi, érdemi közléséről szól (mi ezt értenénk tudományos tájékoztatáson), de nem is a könyvtári referenzszolgáltatásról (sokan inkább erre gondolhatnak), hanem a tág értelemben vett bibliográfiákról s azokról az elméleti és gyakorlati erőfeszítésekről, amelyeket a tudomány munkásai — főleg a könyvtárosok — e téren kifejtettek.* (Azért beszélünk tág értelemben vett bibliográfiáról, mert a számbavétel a tudományos kézikönyvekre, lexikonokra és folyóiratokra, tehát azokra a műfajokra is kiterjed, amelyek 16—17. századi elődei — a Journal des Savants jellegű periodikák, a historia litteraria, a tudóslexikonok stb. — egyúttal a tudományos bibliográfiák őseinek is tekinthetők s amelyek együttes tárgyalása tudományos funkcióbeli rokonságuk miatt ma is indokolt.)

Néhány szót a teljesítményről. A mű mindenek előtt *a mély és egyetemes érdeklődés teljesítménye*. Tudományos teljesítménnyé éppen az teszi, hogy Köhalmi Béla a „tájékoztató” tevékenységet s annak termékeit, a bibliográfiákat nem önmagukért és önmagukban, hanem csak bizonyos tartalmak edényeiként vizsgálja. Igazában pl. nem az ajánló bibliográfia érdeklí, hanem a tudás, amit az közvetít s az ember formálása, amit szolgál. Amikor a Budapest Bibliográfia elrendezését értékeli, figyelme azokra a tudománytörténeti tényezőkre tapad, amelyek ezt az elrendezést motiválták, s a sorok között is érezzük, hogy mélységesen otthonos a helytörténeti irodalom benső struktúrájának problematikájában. Nem kevésbé otthonos a hazai

* Ezt az észrevételt nem terminológiai járatlanságból tesszük. Ismerjük Koblitz és Polzovics vitáját, egyáltalán a dokumentáció, bibliográfia és könyvtárügy mezőin oly visszatetsző bujassággal tenyésző terminológiai irodalmat. E polémiák egyrészt értelmetlenek, mert a felhasználó (akire sandítva folynak) süketen megy el mellettük s nem adja fel megszokott szóhasználatát (pl. katalógust mond bibliográfia, bibliográfiát gyors-tájékoztató vagy irodalmazást belső dokumentáció helyett stb.), másrészt károsak, mert elszakítják azt, ami összetartozik, szétzilálják a tudományos kommunikáció komplex folyamatát, amely pedig az érdemi és a kommunikatív tudományos tevékenységek sokféle ágának békés együttműködését kívánná meg. Rontják a közlési folyamat munkásainak tudományos hitelét, mert a tájékoztatás, információ stb. *aktusának, tevékenységének* önálló tudományos jelentőséget tulajdonítanak, holott ilyen jellegű csak maguknak az ismereteknek, a (nyelvi, grafikus stb. rögzítésektől persze el nem választható, sőt azokkal dialektikus kölcsönhatásban megvalósuló) tartalmaknak van, illetve mint tevékenységnek az ismeretszerzés és közlés totális folyamatának. — Hangsúlyozzuk: nem Köhalmi Béla szóhasználatát bíráljuk. O igen bölcsen teszi, hogy behelyezkedik az információ rendszer egyik nagy szektorának szemléletébe, átveszi terminológiáját. Művének hivatásához tartozik, hogy az egységet, összefogást munkálja.

polgári radikális és marxista szociológia történetének tájain, s a szociológiai bibliográfia már-már csak ürügy számára, hogy e tájakat néhány színfolttal találóan jellemezze. Ugyanilyen pontos és az adatszerúségeken túlmutató a tájékozottsága a hazai matematika s többé-kevésbé valamennyi sorra vett tudományág fejlődési tényezőinek, eredményeinek viszonylatában is. És ha még memóriájának eleveenségét és terjedelmét is kiemeljük, amelynek segítségével hatalmas anyagát könnyedén kezeli, nem azért tesszük, hogy egy tudománytörténeti Jókai-hős portréja keredjék ki, hanem mert ez egyik alapvető tényezője az ábrázolás eleveenségének s ez segíti szintézisre a tudománytörténeti, intézménytörténeti elemeket a szűkebb szakmai, bibliográfiai elemekkel. Tegyük hozzá: az önéletrajzi és történeti elemekkel általában.

Igaz, Kóhalmi Béla puritán önfegyelmével, a bibliográfus hagyományos szerepségével igyekszik végig a háttérben maradni, s mind a felőlet életanyagban, mind a tudományok tartalmi állományain belül meglehetősen szűk határt vonni illetékségének. Am ha bizonyos józan elhatárolás minden munkának ökonomiai alapfeltétele, ennek a munkának tudományos értéke nem kis részt éppen határátlépéseiben rejlik. Az a látszólag csak novellisztikus eseménynek szánt néhány sor pl., amelyben leírja, hogyan jelentkezett „egy fiatal könyvkereskedő”, Pintér József 1945 koplalós, dideregve bízó októberében valami nagyon fontossal: a felszabadulás óta termelt magyar kiadványok 10 lapos bibliográfiájával, vagy ahol elmondja, hogyan porolgatta a Hungária irodalmi lexikon kiszedett olombetűit a rázúdult maltertől, s hogyan próbálta sebtüben kiegészíteni tartalmát a szovjet és az ellenálló irodalom anyagával, többet mond az ismeretközvetítés tudománytörténeti, sőt emberiség-történeti jelentőségéről, mint a legszakzszerűbb kifejtés. Hasonló anekdotikus beszámolójával jellemzi a dokumentáció publikált (ún. „aktív”) formáihoz képest nálunk meglehetősen háttérbe szorult visszakereső tájékoztatás vajdú problématicáját, s az ellentmondást a szekundér információ bő áramoltatása és a valóságos igények „szerénysége” közt. A hazai dokumentációnak az 1963-as Budapesti Nemzetközi Vásáron való felvonultatására gondolunk. A kísérletről a saját nevében nem ad értékelést, hanem magukat a kísérletezőket engedi beszélni, az általtuk levont tanulságot summázza s az olvasóra bízza az értékelést is, a következtetéseket is. (Nekünk pl. a filmművészet hőskorával vonható párhuzamot juttatta eszünkbe. A Lumière és a Pathé fivérek vásári mutatványaira gondoltunk, s arra, hogyan lett a közönség számára spektakulumból emberi szűkséglet s hogyan fejlődött a filmsínálás művészetté.)

Kritikai módszere egyaránt magán viseli a politikai harcoss és a könyvtári reformer bátorságának, javító türelmetlenségének és a tapasztalt humanista tapintatának, kíméletének jegyeit. Nem hallgatja el bosszankodását bizonyos könyvtárpolitikai vargabetűkön — pl. az OKK elhamarkodott megszüntetésén —, amelyek oly értelmetlenül fékeztek a felszabadulás utáni könyvtárügy és bibliográfia forradalmi lendületét. Kifejezést ad felháborodásának a könyvtárosi slendriánság fölött, amely csaknem a századokig lappangó papiruszok sorsára juttatta Gulyás nemzeti bibliográfiájának E betűs cédulaanyagát. Nem kegyelmez az ötvenes évek ajánló bibliográfiai divatjának, amelynek szemellenzöss termékei nemcsak e bibliográfiai műfaj hitelét rontották el egy időre, hanem ártottak mindazon ügyeknek is, amelyeknek forma szerint a szolgálatába szegődtek. Úgy harcol azonban a negatív jelenségek ellen, hogy személy szerint senkit se sértsen, talán még azt se, aki a hibáért — többnyire persze valóban csak jóakarató tudatlanságból — felelős. Az ügyek emberi oldalának ilyen kezelése tovább mélyíti a szerző iránti tiszteletünket és rokonszenvünket, még ha itt-ott fel is berzenkedik bennünk az ellentmondás. Nézetünk szerint nem segíti pl. a hibáinkkal való kritikai leszámolást bizonyos típusú műveknek és bizonyos típusú neveknek meglehetősen bőkezű szerepeltetése, vagy ha már szerepelnek, mellőlük a kritikai észrevételek elhagyása. (Többek közt olyan nevekre gondolunk, amelyeknek gazdájáról mindenki tudja, hogy éppen csak a nevéket adták ügyekhez vagy publikációkhoz, de valójában se értői, se munkásai nem voltak a szakterületnek. Ezek az emberek most már csak kortársaik előtt érezhetnek feszélyezetséget: az utókor előtt elvegyülnek jelenünk valóságos bibliográfiai reprezentánsai és munkásai között.)

Különösen sajnáljuk e vonatkozásban is, hogy a szerző saját személyét következetesen s már-már aszkétikus módon a háttérbe szorítja. Kóhalmi Béla volt egyik fő megteremtője annak a tanácsköztársasági könyvtárpolitikának, amelyet nem tiszteltünk úgy (illetve mivel inkább ünneplői, mint alapos ismerői és folytatói voltunk, nem úgy tiszteltük), ahogy a szellem és hősiesség és világitó példája megérdemelte volna. És Kóhalmi Béla ott élt a most bemutatott 20 évben is, harcolva, dolgozva, aggódva. Ahol jó munkát végeztünk, ott volt ő is mint segítő, tanácsadó vagy éppen értelmi szerző. És ott is, ahol hibáztunk vagy bolondot mondtunk, nem az ő vita-

készségén múlt, hogy a mienknél nagyobb tapasztaltságát, tájékozottságát sokszor nem fordítottuk javunkra. Nem csupán az osztó igazság nevében szerettük volna, ha saját szerepéről, saját gondolatairól több szó esik, hanem gyakorlati okból is. Emberi lényegünk legfőbb alapja, hogy ismereteink társadalmiasulnak, történetileg kumulálódnak: nem kell minden nemzedéknek újra felfedeznie a világot. A mi könyvtáros nemzedékünk pedig néha még ma is hajlamos arra, hogy újként fedezzen föl, vagy újként valósítson meg olyan dolgokat, amelyekre Kóhalmiál készen találná a megoldást.

Nem lehetne a világ szemében tiszteletünk a szerző iránt hitel érdemlő, ha ki nem húznánk egy tuskét, amit a könyv egy passzusa bennünk hagyott. A Tiszántúli Bibliográfiát és a Debreceni Bibliográfiát ért kritikára gondolunk. Nem annyira magával a kritikával szeretnénk vitába szállni, hiszen senki sem hirdette hangsúlyosabban a vállalkozás elvi és gyakorlati buktatóit, kísérleti jellegét, tévedéseit, mint mi magunk, illetve munkatársaink. Mint marxista és mint tudománytörténész, Kóhalmi Béla jól ismeri a valóság tudományos megközelítésének örök relatív voltát s e folyamatban a tévedések dialektikus természetét, relatív igazát és szerepét a helyes ismeret jutásban. A debreceni tévedéseket azonban nem helyezi el mentő és magyarázó történeti összetevői közt, nem elemzi dialektikusan. Lám, maga Kóhalmi Béla sóhajt fel 1914-ben: „Nincs nemzeti bibliográfiánk!” 1953-ban mégis rossz néven veszi Módis Lászlótól, hogy a még mindig hiányzó (s most már talán végérvényesen is hiánynak maradó) retrospektív nemzeti periodikacikk-bibliográfiát mintegy nemzeti összefogással javasolja — nem létrehozni, hanem csak — funkcionálisan pótolni. S miután a debreceni terv a megyei könyvtárak országosan kibontakozó lelkes munkája nyomán (bár szerényebb, módosult formában) a megvalósulás útjára lép, legalább ennek elismerése helyes lett volna az utókor hű tájékoztatása céljából.

Nem igazságos dolog az sem, ha a Debreceni Egyetemi Könyvtárat egyértelműen elmarasztaljuk a bibliográfiai gigantomania vétségében. Először azért nem, mert a maximális teljesség igényét csak Módis László hangoztatta (s folytatott kísérletet annak megvalósíthatóságát puhatolva), Bata Imre azonban az ellenkező előjelű álláspontonl vitatkozott Módisal, alulírott pedig egy terjedelmes tanulmányban a bibliográfiai válogatás elvének általános érvényesítéséért szállt síkra. Másodszer azért nem, mert a teljesség és a válogatás a bibliográfiák „örök” nagy problémája. Kissé sarkítva azt mondhatnánk, hogy a teljesség-párt érveit hathatósan csak a gyakorlat tudja megcáfolni: ott, ahol kudarcba fúl a teljességre törekvés, és ott, ahol inadekvát módon megvalósul. Mind a bátorság egy népszerűtlen, de logikailag következetes tétel képviselésére, mind pedig ugyanannak a tételnek nyílt fórumra vitt cáfolása az elvi igényesség jele és az intézményen belüli egészséges vitaszellemé. De morális oldaluktól eltekintve, már csak azért is inkább méltánylást mint elmarasztalást érdemelnek ezek a viták, mert elméleti előmunkálatokat takarítanak meg más hasonló vállalkozások számára. Ami pedig a 600 éves jubileumra az éppen meglévő cimanyagból válogatva összehozott Debreceni Bibliográfiát illeti, gyarlóságait nem mentegjük. Mivel azonban e pillanatban még mindig a legnagyobb terjedelmű vidéki városbibliográfiánk, nem helyes megelégedni annak megállapításával, hogy rossz a rendszere, mert nem kronológikus. De nem is következetes ez a megállapítás akkor, ha előzőleg a Budapest Bibliográfia nagyjából hasonló rendszerét már elfogadtuk, s ott megadtuk a felmentést a korszakok szerinti csoportosítás alól. S ha ott a Budapest Gyűjtemény gazdag örökségét kellett említeni, amely a Főváros többi gyűjteményével (pl. az OSZK hírlaptárával) együtt valósággal ontotta, szinte készen kínálta az anyagot egy népes munkatársi gárdának, itt a szegénység gondjait lehetett volna megemlíteni: azt, hogy a vállalkozás még csak most indult, gyűjteményi bázisát az alaptól kezdve most kellett felkutatni, előteremteni, s hogy a munkaerőkapacitás (többnyire 1—2 részidejű dolgozó) a legkevésbé sem állt arányban a feladattal.

De mért lopjuk mindezzel a köz idejét, papírját, nyomdafestékét? Kissé talán ugyanazon ösztönzésre, amely Czvittingerrel megíratta Specimenét, vagy amely az itt szemlélt mű készítése közben elnézésre hangolta Kóhalmi Bélát is egy sereg középszerű vagy éppen látszatteljesítménnyel szemben. De a fő okunk gyakorlati s nagyon is konkrét. A vidék szellemi munkásainak ma nem lehet fontosabb feladatuk, mint küzdeni a gyarmati, félgymarmati századok által ránk hagyományozott vidékiség ellen. Felépíteni a magyar Firenzéket, a magyar Bolognákat. S ha e törekvésben a tájbibliográfia nem a legelőkelőbb ügy (az ipar, az urbanisztika, az alkotó tudomány és művészet nyilván minden mást megelőz), nem is a legutolsó. Meg kell tehát védenünk az ügy jó hírét, mert enélkül annak objektív feltételeit sem tudjuk megőrizni vagy éppen erősíteni. Persze, nem parlagságunk tömjénezésével próbá-

lunk előrejutni, hanem különb teljesítményekkel. Ezért nem szemforgató udvariasságból, hanem szívből mondunk köszönetet Kőhalmi Bélának a kritikáért is.

Mint ahogy a hazai bibliográfia (a „tudományos tájékoztatás”) ügye általában is hálával tartozik Kőhalmi Bélának, hogy eléje tükröt tartott. (NPI, 574. l. 74 Ft. L. Új Könyvek 672 295. sz.)

Csűry István

IDEGEN FÖLDRÉSZEK MŰVÉSZETE

Az öt könyv, melyet ezen a címen foglaltunk össze, sem célkitűzésében, sem anyagában, sem anyagának feldolgozásmódjában korántsem egyöntetű, noha valamennyi kézikönyv. Kettő közülük — az *Ázsia művészete* és az *Óceánia művészete* — egy-egy budapesti múzeum anyagára támaszkodik, a legutóbb megjelent *Afrika művészete* már négy gyűjtemény anyagából válogatva építi fel a „fekete földrész” művészi világát, a negyedik könyv — *Vietnam művészete* — a helyszínen, Észak-Vietnam falvaiban, városaiban és múzeumaiban fellelhető anyagot tárja elénk fényképekben és leírásban, az ötödik mű — *India művészete* — még szélesebb célkitűzésű: a helyszínen és a világ nagy gyűjteményeiben található anyag alapján az őskortól napjainkig történetileg dolgozza fel ennek az önmagában is földrésznyi területnek művészetét.

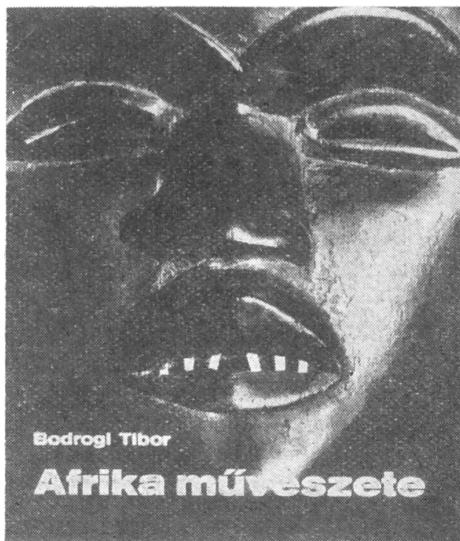
Legrégebben, még 1954-ben, az *Ázsia művészete* c. kötet jelent meg (Horváth Tibor: *Ázsia művészete* a budapesti Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeum gyűjteményeiben. Képzőművészeti, 1954.). Néhány oldalon ismerteti a múzeum történetét, melynek létrehozatala az idegenből ifjú munkásként hazánkba bevándorolt Hopp Ferenc nevéhez fűződik, aki — miután egy nagy látszerész cég tulajdonosa lett — igen sokat utazott szerte a világban és szívesen gyűjtötte a megszereshető műtárgyakat, majd — nem sokkal halála előtt — a Tanácsköztársaság idején felajánlotta gyűjteményét és a múzeum létrehozásához szükséges anyagiakat az államnak. A gyűjtemény — Felvinczi Takáts Zoltán igazgatása alatt — elsősorban a többi magyar múzeum ideillő tárgyaival egészült ki, majd magánosok ajándékaival, gyűjteményeik megvásárlásával vagy más módon való megszerzésével.

A múzeum anyaga ma már korántsem korlátozódik kelet-ázsiai műtárgyakra, gyűjtési köre térben Törökországtól Japánig terjed, s az időszámításunk előtti második évezred végétől a múlt század végéig készült, értékes darabok találhatók tárlóiban.

A múzeum rövid történetét legértékesebb tárgyainak — számszerint 112 da-

rabnak — tömör, szakszerű, s ami igen lényeges, világos leírása követi. Ezek, ha szükségesek, a tárgy eredeti rendelkezésére is kiternek. Az ismertetett tárgyak fotórepreói — a könyv fő része — átfogó képet e hatalmas földrész nemzeti művészetéről, művészeinek fejlődéséről nem adhatnak (erre nem is törekedett a könyv), a múzeum anyagáról azonban igen, s a bemutatott darabokon keresztül e számunkra idegenszerű művészetek közelebb kerülnek hozzánk, szépségük megragad és behatóbb megismerésre ösztönöz.

Az *Óceánia művészete*, a Csendes-óceán szigeteinek műalkotásait bemutató könyv (Bodrogi Tibor: *Óceánia művészete* a Magyar Nemzeti Múzeum — Néprajzi Múzeum gyűjteményében. Képzőművészeti, 1959.) már sok mindenben eltér az előbbi mütől. Fő részét ennek is a Néprajzi Múzeum legszebb illetve legjellemzőbb 170 óceániai darabjának képi bemutatása teszi. Ez természetes. A legötletesebb és legszemléletesebb leírás sem pótolhatja az ábrázolást, mi több, képzőművészeti tárgyokról akárcsak megközelítően is hű elképzelést a legfantáziadúsabb ember-

ben sem kelthet. Bodrogi Tibor munkája nem ezzel a részével lép túl az előzőn — bár esetenként itt is többet nyújt azáltal, hogy egyes tárgyakról két szemszögből (előlnézetből és oldalról) is ad képet, néhány színes fotót is közöl és fényképeinek nyomdai reprodukciója szintén jobb —, a fejlődést a muzeálissá vált tárgyakban megtestesülő „művészetek” (kialakulásuk, céljuk, eszmei és formai jellemzőik) megismertetési módja jelenti. Bodrogi már nem tárgy-leírást ad, vagyis a szöveget nem rendeli alá a bemutatott darabnak. Fordítva jár el: az óceániai szigetlakók primitív — jobbára kultikus — anyagi művészetének ismertetését illusztrálja a kiválasztott tárgyak bemutatásával, mégpedig nemcsak a már említett fényképekkel, hanem — a Köpeczi Bócz István készítette — szövegekőzi, a jellegzetességeket jól kiemelő rajzokkal is.

A magyar kutatók munkájának és a budapesti Néprajzi Múzeumban található óceániai anyag fejlődésének tömör felvázolása után az európai szemlélet változásairól ejt néhány szót: A múlt század vég múzeumlátogatói, de még neves és képzett esztétái és művészettörténészei sem láttak egyebet a primitívek „művészi” alkotásaiban, mint exotikumot, az egyetemes (értsd: a görög-rómain kifejlődő európai) művészettől idegen, torz és groteszk tárgyakat, érthetetlen és taszító vallások kellékeit. Ez a szemlélet csupán a századforduló után változott meg — Bodrogi szerint a változás az új utakat kereső modern művészeknek s e művé-

szet lelkes apostolainak az érdeme. (Magam úgy vélem, hogy ez esetben is a kakas és a hajnal esete forog fenn: az európai társadalmi változások — természetesen sokszoros áttételekkel — érlelték meg az időt a primitív művészetek felfedezéséhez.) Tény azonban, hogy az utóbbi évtizedekben az európai — vagyis a görög-római kultúra szépségeszményein nevelkedett — ember már nem csupán méltányolja ezeknek a mostanig idegennek érzett kultúráknak alkotásait, hanem — másként bár mint alkotóik — szívéhez és szépségeszményéhez közelállónak is érzi.

Az egyes fejezetek a különböző óceániai területek — Melanézia, Polinézia, Mikronézia és Indonézia — rövid földrajzi—néprajzi—történeti leírása után az ott kialakult kultúrákról, e kultúrák eszközeinek, használati tárgyainak, kultikus alkotásainak (és szokásainak), díszítő művészetének, s ahol ilyesmire fellelhető — például Indonéziában —, önálló műtárgyainak formai sajátosságait, stílusjegyeit tárja elénk, kitűnő összképet adva róluk.

Irodalomjegyzéke — hasonló csoportosításban — jól eligazítja a mélyebben érdeklődőt a tárgyra vonatkozóan, mindjobban terebélyesedő irodalomban.

Bodrogi Tibor *Afrika művészete* c. munkája (Corvina, 1967.) hasonló felépítésű: de minden téren — nyomdai kivételében is — tovább fejleszti az előző könyv erényeit. Mindjárt az, hogy nem egyetlen múzeumból, hanem négyből (a budapesti, a drezdai, a lipcsei és a prágai néprajzi múzeumokból) válogatja össze tárgyait, jelentősen gazdagítja, teljesebbé, és ami különösen fontos, ki-egyenlítettébbé teszi a reprodukált anyagot. Szudán, az Atlanti- és Guineai-partvidék s a Kongó — vagyis Fekete-Afrika művészileg legfontosabb területének — majd minden fontosabb kultúrájából bemutatthat szemléltető anyagot, méghozzá jellegzetes és szép darabokat. Sajnos, hogy Ó-Ife méltán híres és szerte a világon megcsodált bronz, kő és terrakotta fejeiből és egészalakos szobrairól még így sem hozhat egyetlen egy felvételt sem. Az európai klasszikus szépségeszményhez ezek az alkotások állnak legközelebb, így nem csoda, hogy miután 1910-ben a Leo Frobenius vezette expedíció reájuk bukkant, fantasztikus feltevéseket keltettek, és döntően megváltoztatták a fekete kultúrák elmaradottságáról, az európaival össze nem hasonlítható voltáról szóló nézeteket.

A tárgyak bemutatási módjával is tovább lép a szerző, gyakrabban mutatja különböző szemszögből tárgyait, különböző távolságból, kötetlenül tűnő, moz-

galmassá tevő elrendezésben. A nézőpontok és perspektívák változtatása, a lazább elrendezés, a gyakorta használt fekete háttér, részletek kiemelése és a kötés-tervet s rajzokat is készítő Kass János többi tipográfiai műfogása korántsem öncélú. Feloldja a bemutatott alkotások merev és halott „múzeumi tárgy” mivoltát, s mintegy életet lehelve beléjük, érzelmileg is közelebb hozza a szemlélőhöz, és — ami, tekintve, hogy plasztikáról van szó, még ennél is lényegesebb — plasztikussá téve őket számára, megkönnyíti lényegük megismerését.

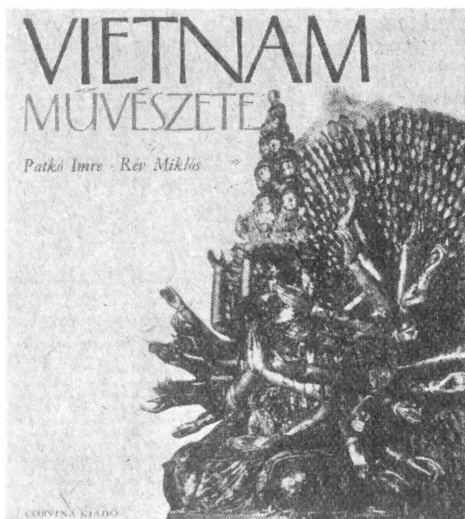
Mindennek ellenére — hogy a könyv jó része kép, s hogy magát a szöveget is „díszítik” rajzok — hangsúlyoznunk kell, hogy nem csupán szemet gyönyörködtető „képeskönyvről” van szó, amelynél a bevezető szöveg átlapozható. A szövegrész itt éppoly fontos, mint a képek. Rosszul mondom. A kitűnő és ragyogóan csoportosított felvételek valójában — és nagyon helyesen — a szöveg illusztrációi, megvilágítják az elmondottakat, és ez fordítva is igaz: a képeket a szöveg világítja meg. Semmiképpen sem tanácsolnám átlapozását.

Bodrogi Tibor tanulmánya felépítésében követi korábbi munkáját: előljáróban az európai szemléletnek az afrikai kultúrákkal kapcsolatos megváltozását ismerteti, külön kiemelve a kissé elkésett magyar nézeteket, majd átfogó képet ad „Fekete Afrika” kultúráiról. Történeti tudásunk e tárgyban — sajnos — igen hézagos: népeik tárgyi kultúrája jórészt könnyen pusztuló anyagokban — főleg fában — öltött testet, így a kőkorszakbeli sziklarajzok és -festmények révén többet tudunk a történelem előtti időkről, mint a kétszáz évvel ezelőttről. A kötetben bemutatott és ismertett alkotások között ezért kevés akad, mely százötven esztendősnél idősebb lenne, inkább csak néhány bronz és terrakotta. A fennmaradt anyagból azonban következtethetünk az elpusztultra. Afrikában, hasonlóképp, mint a társadalmi fejlődés alacsonyabb szintjein a világ minden más táján, a vallási kultuszok, a mágikus és mithikus hiedelmek rítusai hívják életre a mi szemünkkel művészi alkotásoknak látott tárgyakat, melyek itt túlnyomórészt az ősök kiengesztelését és kultuszát szolgálták és szolgálják s csupán csak később és néhány helyen az élő uralkodót illetve az uralkodóosztály hatalmát.

Az általános bevezető után az egyes területek s e területeken belül a különböző népek, népcsoportok, törzsek, illetve kultikus közösségek alkotásait — túlnyomórészt maszkokat, sík- és körplasztikákat — ismerteti a mű. Elsősorban formai stílusjegyeik alapján, de kitér a

használatukkal kapcsolatos szokásokra is: a primitív népeknél oly nagy szerepet játszó, s még az államalkotásokat is túlélő, azok hatalmi szerveibe beépülő titkos társaságok szervezeteire és öskultuszok megnyilvánulási formáira, a termékenyítő és rontó varázslatokra. Vagyis nem történeti és társadalmi környezetéből kiszakított tárgyakként kezeli őket, hanem funkciójukban ismerteti meg velük. A rajzban, színes illetve fekete-fehér fotó-reprókban bemutatott 220 tárgy rövid leírása és irodalomjegyzék egészíti ki a könyvet. Ez utóbbiban — érthetetlenül — Leo Frobeniusnak egyetlen műve sem szerepel.

A *Vietnam művészete* (Patkó Imre—Rév Miklós: *Vietnam művészete*. Corvina, 1967. L. Új Könyvek, 572., 515. sz.) szűkebb területet ölel fel az eddig ismertetett munkáknál, egyetlen ország — sőt, lényegében csupán Észak-Vietnam — művészi alkotásait, mégis ide illik, elsősorban úttörő jellegénél fogva. Vietnam kulturális alkotásait a legrégibb időktől máig — tudtommal — még nem ismertették. Feltehetően, mert a vietnami kultúrát nem tekintették önállóknak, hanem az indiai vagy a kínai utánzásának. Patkó Imre tanulmánya és a Rév Miklós készítette csaknem kétszáz felvétel jóval többet nyújt, mint amit a feleslegesen szerénykedő bevezető sorok ígérnek: megmutatja, mi az, ami valóban vietnami ebben az erős és átható külső befolyásoknak kitett kultúrában, mit adott az e területen élő mintegy hatvan nemzetiiség ahhoz, amit átvett vagy amit — nemegyszer államhatalmi eszközökkel is — reátukmáltak. A bevezetőben és gyakran a felvételekben is megnyilvánuló élményszerűséget szintén ki kell emelnünk — a

szöveg szakszerűségén mindenütt átüt a személyes találkozás ereje, különösen, ha olyan tárgyakról beszél, melyeket nem múzeumokban láttak a szerzők, hanem eredeti helyükön; több olyan kultikus műalkotásról is beszámolnak, melyet előttük alig-alig látott európai, és melyet először ők fényképezhettek le.

A tanulmány egyébként a képekben bemutatott anyaghoz simulva tömören ismerteti e terület műtörténetét, az egymást váltó illetve egymás mellett élő stílusokat, a felhasznált anyagokat és az európaiktól szükségszerűen eltérő technikai eljárásokat, az egyes tárgy-csoportok vallási-társadalmi funkcióit illetve használatát, szerepét. A bevezetőt a bemutatott alkotások szakszerű leírása — ebben Horváth Tibor, a Hopp Ferenc Múzeum igazgatója volt a szerzők segítségére — egészíti ki és teszi a könyvet a kutatók számára is forrásértékűvé.

Az ismertetett könyvek sorában India művészete (Baktay Ervin: India művészete a történelem és művelődés keretében az őskortól a XX. századig. Képzőművészeti, 1963. 2. javított és kiegészített kiadás. 473 l.) a legnagyobb szabású vállalkozás. Egy földrésznyi terület — India nem kisebb, mint a Szovjetunió nélküli Európa — és öt évezred képzőművészetiének megismertetését tűzte ki céljává, méghozzá nem szaktudósok, hanem a nagyközönség igényeire és elismereteire igazodva, ami nem jelent kevesebbet, minthogy tömören, összefoglalva bár, de mindent el kellett mondania Indiáról, történelméről, népeiről, anyagi műveltségéről, vallásairól és még sok minden egyébről, például földrajzáról és éghajlatáról, s ezeknek az idők folyamán bekövetkezett változásairól is szólnia kellett. Az anyagi termelés szempontjából (és a városok elhelyezkedését tekintve) nem mindegy ugyanis, hogy egy folyó elhagyja a medrét, vagy hogy hordalékával néhány méterrel feltölti a tájat. A termelési mód pedig — tudjuk — szorosan összefügg a szellemi műveltséggel. Azt sem szabad felednünk, hogy India sosem volt egységes ország, sem egységes terület, sosem lakta egységes nép, mely egyazon nyelvet beszélt volna. Egyes részeinek gazdasági, történelmi, műveltségi fejlődése más és más ütemű volt és külön utakon is járt. Erre az egyenlőtlenségre jellemző, hogy mind a mai napig élnek területén kőkorszakbeli szinten megrekedt törzsek, más területén pedig már ötezer évvel ezelőtt erős államhatalom által megszervezett öntözéses gazdálkodáson alapuló, a mezopotámiai és egyiptomi kultúrák színvonalán élő népek lakott, csatornázott nagyvárosokban.

Ennyiből is világos, hogy történeti — gazdaság- és művelődéstörténelmi —

megalapozás nélkül a művészetéről mondottak érthetetlenek lettek volna, sőt értelmetlenek is. Hasonlóképp a vallásokban tükröződő gondolkodásmód ismeretése nélkül is. Ezért kellett a könyv írójának a Védákkal, a brahmanizmus kialakulásával, a buddhizmussal, dzsaizmussal, mi több, az iszlámmal is foglalkoznia. Mindez azonban csupán látszólagos teherterele a műnek. Hogy a különböző korok, népek és államok műalkotásait nem elvonatkoztatott „esztétikai” jelenségként szemléli, hanem — még a múzeumokba kerültek is — mintegy vizsgálóhelyezi eredeti társadalmi—természeti—történelmi környezetükbe, s nem csupán külső formáival ismerteti meg bennünket, hanem az alkotások lényegével is, azzal, amit megtestesítenek, valójában ez teszi izgalmas olvasmánnyá Baktay művét. „Az esztétikai alkotás elsőrendű célja — írja bevezetőjében — hogy átárhassa a nézőbe azt a tartalmat, gondolatot, jelentést, szándékot, amelynek a művész formát kívánt adni. Csak amikor a mű eleven emberi tartalma és jelentése feldereng előttünk, akkor mondhatjuk, hogy megközelítettük, megismertük azt a művészetet, amely a művet létrehozta... Az igazi élményben a tudatos megismerés éppen olyan nélkülözhetetlen elem, mint az ösztönös beleérzés.” Ez így igaz.

A könyv nem meríti ki az indiai műalkotások összességét, csupán a kiemelkedő, jellemző műveket tárgyalja az összefüggő korszakok és területek szerinti csoportosításban. A képekben és szövegben bemutatott anyag így is hatalmas, de nem áttekinthetetlen. Talán meg sem kell említenünk, hogy az építőművészetet, a szobrászatot, festészetet s különböző anyagokat felhasználó díszítőművészetet (vallásit és világit egyaránt) tárgyalja, az ősi ún. Indus-völgyi kultúrától a Maurja-, Sunga- és Ándhra-korszakokon, a görög, pártus—szkitha és kusán hódítások hatásán, a gandhári és mathura művészetén, India klasszikus korszakán, a hindu dinasztikiák korán, az indiai iszlám és mogul művészeteken keresztül a brit hódítás következtében európai hatások befolyásolta mai indiai művészetig.

A könyv, melyet gondosan összeállított név- és tárgymutató és irodalomjegyzék egészít ki, némely szemléleti hibája, félreértése, helytelen értelmezése ellenére — tárgyalt anyagát és ismeretterjesztő jellegét tekintve — nem csupán egyetlen és így hézagpótló magyar nyelvű munka, hanem kiváló mű is.

Zolnay Vilmos

KÉT KÉZIKÖNYV A XX. SZÁZADI OLASZORSZÁGRÓL

A XX. századi Olaszországról a Gondolat Kiadó két új kiadványából alkothatunk tárgyilagos képet. Az egyik történelmi könyv: Federico Chabod, neves olasz történész műve — *Olaszország története 1918—1948* —, a másik irodalmi esszé-sorozat tizennyolc magyar szerző tollából: Az olasz irodalom a huszadik században.

Federico Chabod három részben rajzolja meg a jelenkori Itália képét. Először a világháború utáni éveket mutatja be, a második részben a fasizmust, a harmadikban a mai Olaszországot tárgyalja.

Az első világháború után az olasz helyzetet az „elvesztett győzelem” jellemezte. Így történhetett meg, hogy az olasz polgárság széles rétegeiben egyre növekedett a forradalomtól való félelem.

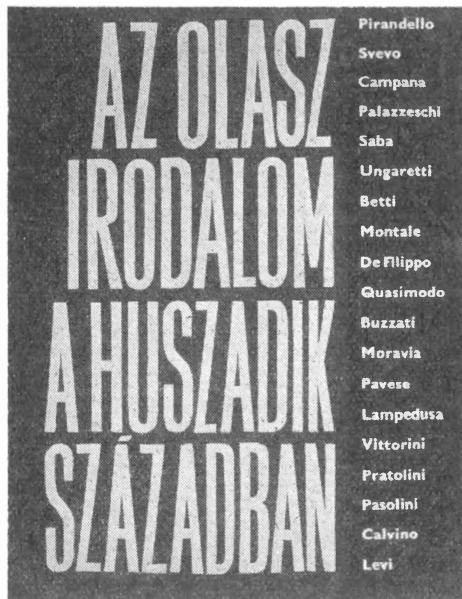
A fasizmus, az olasz nagybirtok és nagytőke ellenforradalma a régi Itáliától örökölte az elnyomás embertelen és kegyetlen módszerét: az egyházi uralom kétszínűségét, az idegen megszállók brutalitását, a feudálisok gőgjét és az uzorakapitalisták mohóságát. *Mazzinival*, az olasz nemzeti egység nagy apostolával úgy bántak annak idején, mint közönséges bűnözővel. *Garibaldit* is bebörtönözték, majd a gyanakvás és rágalom légköre vette körül mint szocialistát. Ezek a módszerek csak tökéletesedtek a kapitalista termelési rend válságba kerülte óta.

A kapitalista nagypolgárság — hatalmának megerősítésére és elsősorban a dél-olaszországi parasztság leigázására — szövetkezett a nagybirtokosokkal és a vidéki janicsár értelmiséggel, mely vállalta az elmaradt gazdasági—politikai viszonyok rendőri fenntartásának szerepét. Ezt a dermedt állapotot — melyben az egységes Olaszország jogi megteremtése után a nagytőke s a nagybirtok a liberális, majd később fasiszta anarchia szuronyainak árnyékában kiegyezett — az olasz nép nem tudta megszüntetni. Bár az első világháború küszöbén már elérték az általános választójogot, ezt a formális, csak politikai szabadságjogot számos okból nem tudták igazán használni.

Turati reformista mozgalma mindezzel szemben nem volt képes a verbális radikalizmuson túljutni. A fiatal értelmiség csalódottan elfordult ettől, és egy része lassan beleszédült a nagypolgárság legreakciósabb rétegétől pénzelt nacionalista, imperialista agitációba.

Az olasz kommunista párt megalapítója, *Antonio Gramsci* már 1917-ben látta, hogy az olasz szocialista párt, amelyben tehetetlen demagógok uralkodtak, képtelen vezetni az olasz proletariátus harcát. S bár 1921-ben Livornóban megszületett az olasz kommunista párt, a háború után Olaszországban a hatalomért folytatott harc a népfront-politika megvalósulásának hiánya miatt elodázódott. A monopolkapitalizmus háború utáni válságát nem sikerült kihasználni a proletárfordalom érdekében, hanem ehelyett megnyílt az út a tőkés osztályok reakciója, a fasizmus számára.

A fasizmus hatalomra jutása után kezdetben még nem rendelkezett a teljes államapparátussal, és *Giacomo Matteottinak*, az olasz szocialista párt titkárnak meggyilkolása után Gramsci az ellenzék gyűlésén javaslatot tett a fasizmus megdöntését célzó általános sztrájk kimondására. Ezt a javaslatot azok a politikusok, akik csupán parlamenti passzivitással és sajtókampánnyal vélték a fasizmust megdönteni, elvetették. Gramsci taktikája a lenini elven alapult, mely szerint a tömegeket saját tapasztalataikon át kell meggyőzni és vezetni. Mussolini választott az olasz kommunista párt akciójára, fokozta a terrort, felszámolta a demokratikus

szabadságjogok maradványait és a totális diktatúrát készítette elő. Ezt csak a veszített háború számolta fel. A háború utáni évek nagy vonásokban megrajzolt története után a szerző fölveti az alapvető kérdést, mily mértékben és mennyi ideig funkcionál az új alkotmányban gyökerező olasz parlamentarizmus?

*

Az olasz irodalom a huszadik században c. mű e történeti és társadalmi képnek mintegy irodalmi illusztrációját adja, tízenyolc olasz író esszézerű bemutatásával. Az írók egy része, mint például Pirandello, Lampedusa, Saba halott. A többi ma is él és munkálkodik. Az esszék, mint ahogy az ilyenkor történni szokott, vegyes értékűek. *Szabó György* bevezetője biztosan kalauzolja az olvasót a XX. századi olasz irodalom szövevényében, majd tanulmányában kitűnő lélektani analízist ad *Italo Svevoról* és *Dino Buzzatiról*. *Nemeskürty István* Pirandello filozófiai relativizmusát rajzolja meg helyesen.

Sallay Géza *Dino Campanaról* írva idézi: „Olaszország népe nem énekel többé. Nem gondolják, hogy ez a legnagyobb nemzeti szerencsétlenség?” A költő lélektani és esztétikai bemutatása kitűnő. *Szaunder József* *Aldo Pelazzeschijét* sajnos a szerző nehezen érthető stílusa szinte olvashatatlaná teszi. *Végh György* *Umberto Saba*-ja jelentékeny íróról jelentéktelen írás. Igen szép összefoglalás viszont *Rónay György* *Giuseppe Ungarettije*.

Gáldi László *Ugo Bettije* pusztá tartalomfelmondás, mint ahogy *Kardos Tibor* *Eugenio Montaleról*, a talán legnagyobb élő olasz lírikusról írt tanulmánya is csupán prózai feloldása a költő verseinek. Annál sikerültebb irodalomtörténeti, lélektani és verstani ábrázolás *Képes Géza* írása a Nobel-díjas *Salvatore Quasimodoról*. A nápolyi drámaíró és színész, *Eduardo de Filippo* művészetét *Király Erzsébet* helyes felismerése szerint ugyanaz a humanitás, a mindennapok és a bennük való hit sugallja, amely az új-realizmus egyik lényeges eleme volt, és amelynek történeti, emberi és művészi feltételeit éppen a háború, az ellenállás és a háborút közvetlenül követő időszak érelelte meg.

Simó Jenő *Alberto Moraviája* az írókat mint a közömbösség ábrázolóját mutatja

be. A közömbösség eszerint nem csak és nem is elsősorban passzív állapot, hanem az önzés egyéni formája, más emberek életének semmibevevése. Az elidegenedés, elembertelenedés állapotának megnyilvánulása ez, a társadalmi kapcsolatok megteremtésének képtelensége. A közönyös embernek a cselekvéshez nincs energiája, mert nem tud hinni semmiben. Nincs bizalma az emberekben, mert önzőknek tartja őket és gonoszaknak. Mindezzel Moravia azt mondja, hogy nincs lehetőség az olasz társadalom megújulására. *Gábor György* *Lampedusája* inkább a Párduc irodalmi fogadtatásának történetét adja idézetekben. Magáról a műről alig mond valamit. *Maróti Lajos* *Pasoliniról* szólva az író magatartásának leglényegesebb vonását hangsúlyozza: mély és együttérző rokonszenv hatja át Pasolinit, ha az élet megszorítottjairól szól. Ez eleinte csak ösztönös társadalmi igazságra vágyás volt, de Rómában való letelepedése után az író megismerte a világváros életét, elsősorban perifériáit, nyomornegyvedeit és döntő élménye lett a marxizmus felfedezése.

Rónai Mihály *András Carlo Leviről* személyes emlékezést ad. Kitűnő *Lator László* plasztikus jellemzése *Italo Calvinoról*. A kötetet életrajzi jegyzetek egészítik ki és a legfontosabb szakirodalom jegyzéke.

Ha most már arra törekszünk, hogy mint Chabod művénél úgy a fölserült íróknál is a fasizmushoz való viszonyukon mérjük le ideológiai és politikai álláspontjukat és értéküket, akkor elmondhatjuk, hogy e nemből valamennyien egyöntetű életérzést és felfogást sugároznak. Hogy milyen volt akkor az olasz társadalom; a halottasház milyen sötétjét borította föléje a fasizmus, ennek a történeti kérdésnek megválaszolására ezek az írók adnak feleletet.

És azóta? Az újabb olasz irodalom nem ad egyöntetű választ, de a főnti írók elemzése során itt-ott mégis rámutathatunk egyesek pesszimista kiábrándultságára, mások megölhetetlen reménységére. (Federico Chabod: *Olaszország története 1918—1948*. Gondolat, 263 l., 20,50 Ft. L. Új Könyvek 672 242. sz.; Az olasz irodalom a XX. században. Gondolat, 589 l. 34 Ft. L. Új Könyvek, 672 036. sz.)

K a t o n a J e n ő

Aki olvasni szeret, az az unalom hosszú óráit, amelyek elkerülhetetlenek az életünkben, gyönyörűséges órákra cseréli fel.

Montesquieu
(1689—1755)

Lexikonirodalmunk hosszú stagnálás után a legutóbbi években szinte újjászületett, egyre-másra látnak napvilágot a szaktudományok különféle fogalmi és életrajzi lexikonai. Az életrajzi lexikonok családja most újabb taggal bővült: megjelent a *Magyar életrajzi lexikon* első kötete. Túlzás nélkül elmondhatjuk, hogy a hasonló jellegű kiadványok közül kutatók, könyvtárosok és a nagyközönség számára egyaránt ez lesz a legfontosabb és a *leggyakrabban használt kézikönyv*, minden könyvtár számára nélkülözhetetlen segédeszköz.

Anyaga jóval gazdagabb, mint régebbi legterjedelmesebb biográfiai lexikonunké, a „*Szinnyei*”-é volt a maga idejében, mivel a gyűjtés lényegesen nagyobb körre terjedt ki. A *Szinnyei* ugyanis csak azoknak az adatait tartalmazta, akik irodalmi tevékenységet fejtettek ki, míg a mostani — noha jóval csekélyebb terjedelmű — felöleli a politikai, tudományos és művészeti élet ismert személyiségeit is, sok olyan név szerepel benne, amelyet más lexikonokban hiába kerestünk. Természetesen időben is lényeges hiányokat kell pótolnia, hiszen a *Szinnyei*-féle *Magyar írók élete és munkái* utolsó kötetének megjelenése, 1914 óta több mint félszázad telt el, a Gulyás-féle kiegészítés pedig — sajnos — a kezdet kezdetén (a D betűnél) megszakadt.

Ennek ellenére az új kiadvány nem pótolja a régít, legfeljebb azon könyvtárak számára — és ez sem lebecsülendő előnye! —, ahol nem tudták azt beszerezni. Inkább kölcsönösen kiegészítik egymást, mert ami a régiekben megtalálható, ahhoz újabb adatokkal szolgál az új. Főként az újabb megjelenésű irodalom felsorolása jelent ezekben az esetekben hasznos segítséget. A kölcsönös fordítva is érvényes: részletesebb ismeretekért, vagy ha az írói alkotások és a régebbi irodalom teljes jegyzékére van szükségünk, a régi lexikonokba is bele kell tekintenünk.

Új általános életrajzi lexikonunk két kötete több mint 11 000 cikket fog tartalmazni, a második kötet azonban — értesüléseink szerint — legkorábban csak az év végén láthat napvilágot. A cikkek az életrajzi adatokon kívül rövid értékelést is adnak, és ez nagy segítséget jelent a pedagógusoknak, népművelőknek, de nemegyszer még más szakembereknek is. Felsorolja az írók fontosabb műveit, művészek jelesebb alkotásait, színészek nagyobb szerepeit is, s végül a biográfiai részben az illető személy életére és munkásságára, tevé-

kenységére vonatkozó alapvető irodalmat tárja fel, beleértve a szépirodalmi feldolgozásokat is. Sajnálatos, hogy a főszerkesztő eredeti elképzelésével ellentétben a tárgyalt személyekről készült képzőművészeti ábrázolásokra (festmények, metszetek, fényképek, szobrok stb.) és ezek lelőhelyére történő hivatkozásokat, noha az anyag egy része már együtt volt, végül mellőzték. Különösen fájdalmas ez a hiány azért, mert a közölt illusztrációk, nyomdatechnikai okok következtében, reprodukálásra, másolásra teljességgel alkalmatlanok.

Minden dicséretet megérdemel viszont a cikkek egységes szerkezeti felépítése, az e téren megvalósított következetesség. Nincs kellemetlenebb a lexikonhasználó számára, mint amikor az őt érdeklő személyről írott cikkben képtelen rátalálni a születés vagy halálozás dátumára. Ez a kiadvány a név után azonnal megismerteti a leglényegesebb adatokkal: a születés és halálozás időpontjával napra kiterjedő pontossággal, a foglalkozással, a társadalmi vagy tudományos ranggal, és ha fontos, a rokonsági kapcsolatokkal is.

A lexikon szerkesztői élő személyeket nem vettek be a műbe. (Főszerkesztő: Kenyeres Ágnes. Akadémiai, 1039 I. 190,— Ft. L. Új Könyvek 672 304. sz.)

Pálvolgyi Endre

ORMOS IMRE: A KERTTERVEZÉS TÖRTÉNETE ÉS GYAKORLATA

A régi hiányt pótló könyv, melynek első kiadása 1955-ben jelent meg, első sorban *tankönyv* — Ormos professzor teremtette meg hazánkban a kerttervezés egyetemi szintű oktatásának elméletét és gyakorlatát —, de ugyanolyan mértékben a kerttervezési szakirodalom *kézikönyvének* is tekinthető. A magyar kerttervezés irodalmában egyedülálló ez a mű, s magas színvonala a világ szakirodalmában is előkelő helyet biztosít számára.

A kerttervezés igen sajátos területe a kertészetnek: a kertészet és a művészet összefonódása. Olyan szakember szükséges hozzá, aki a növényt ismeri, felhasználni tudja, ugyanakkor műszaki, építészeti kérdésekben is jártas, s művészi ízlése, alkotóereje is van. A kert megformálásának, a növények esztétikai szempontból is megfelelő elhelyezésének úgy kell történnie, hogy a növény biológiai-
lag se károsodjék — és ehhez már nemcsak szakmai ismeretek szükségesek. A könyv egyik célja, hogy a kerttervezést hivatásuknak tekintő hallgatók e témakör sokoldalú és teljes megvilágítását kapják.

A mű felépítése az oktatás szempontjait követi, de tartalmában és kivitelezésében sokkal többet nyújt a szokásos

tankönyveknél. Foglalkozik a kerttervezés elméleti szempontjaival, kivitelezésével, gyakorlati megoldásaival, mégpedig olyan részletesen, hogy ismeretében minden felmerülő kérdést meg lehessen oldani. Először a kertművészet fogalmát ismerteti, majd a kertművészet esztétikai kérdéseit tárgyalja marxista szemlélettel.

Élvezetesen, olvasmányosan és szemléletesen mutatja be a kert művészi alakításának történetét, ember és természet viszonyának korszakonkénti változását, mely a kert-stílusok kialakulásához vezetett. Bár a modern élet a kerttervezéssel szemben is új igényeket támaszt, a történeti múlt ismerete okvetlenül szükséges ahhoz, hogy a különböző stíluselveket, megoldásokat a modern kert-stílus kialakításához felhasználják. A kerttervezőnek pszichológiai, fiziológiai (egészségügyi), esztétikai hatások együttes alkalmazásával kell ma a kertet formálnia. A könyv a modern követelményeknek megfelelően eszmei és gyakorlati szempontból vizsgálja a mai kerttervezést.

A szerző a szűken vett kerttervezésen kívül a téma érintkezési területeivel is foglalkozik, mégpedig a városépítés, városrendezés és a kerttervezés kapcsolataival. A városi zöld területek, a városi parkok, üdülőkertek, középületekhez, lakótelepekhez stb. tervezett parkok kialakításánál úgy mutatja be a megoldások lehetséges módjait, hogy azok a modern élet igényeinek minden szempontból megfeleljenek.

A könyv használhatóságát növeli a gyakorlati céllal készült utolsó fejezet, mely a kerttervezés munkafázisait írja le.

A jelenlegi második kiadás az előző kiadás óta eltelt 12 év során elért fejlődésnek újabb tudományos eredményeit az egyes fejezetekbe beépítve ismerteti, s még több tervrajzzal, ábrával szemlélteti. Gazdag bibliográfia egészíti ki a művet, mely a tartalomhoz méltó jó minőségű papíron, díszes kiállításban, több száz illusztrációval (művészi rajz, kertterv, ábra és fotó) jelent meg. (Mezőgazdasági, 579 I. 130 Ft. L. Új Könyvek 671 400 sz.)

Schármár Ivánné

A DEMOGRÁFIAI TÉNYEZŐK HATÁSA A MŰVELŐDÉSRE

A reprezentatív felmérésen alapuló kiadvány nem ad világos képet témájáról. Hibaforrására maga a szerző, Pártos Judit utal: a kérdezettek minden bizonyítás nélkül adták meg válaszaikat, s az adatok azt a gyanút keltik, hogy szépített tényekkel állunk szemben. Csupán példaképpen egyetlen adat: a fővárosi lakosság művelődésre fordított heti átlagos ideje 36,8 óra. Ebből a lakosok 57%-a fordít 30 óránál többet művelődésre. Ez a valószínűtlen arányszám úgy jött létre, hogy az adattelvétnél a rádióhallgatást — helyesebben nem a valószínűség hallgatást, hanem a rádió nyitvatartását — is a művelődés óráiba sorolták.

A valós kép kialakítását az is akadályozza, hogy a kiadvány néhány szórákos alkalmat is a művelődés kategóriájába sorol, például a művelődés idejét gyarapítja a televízió nézés akkor is, amikor a képernyőn sportműsor, vagy táncdalfesztivál látható.

Hitelesebb képet kapunk a füzet bontott adataiból, közelebről az egyes kulturális szolgáltatások igénybevételének lakóhely, foglalkozás, életkor, nem szerinti arányaiból. Így kiderül, hogy a férfiak és nők között nincs döntő különbség

a művelődésre fordított időt tekintve, — bár a nők a hírlapolvasást kivéve mindenütt kicsit megelőzik a férfiakat. Annál nagyobb az életkor okozta differencia: az élen a 14—24 éves fiatalok járnak. Az olvasásra vonatkozó adatok szerint a kérdezettek a rádióhallgatás után legszívesebben olvasással töltik szabadidejüket, s ebből a szépirodalomra heti átlagban 4,3 órát fordítanak. Budapesten a 10 évesnél idősebb népesség 75%-a, a városokban 60%-a, a községekben nem egészen 50% olvas szépirodalmi műveket. (Tudományos és ismeretterjesztő munkákra a kiadvány nem tér ki.)

A művelődéstől teljesen „érintetlen”nek Budapesten a lakosság 4%-a tekinthető (akik tehát semmilyen művelődési eszközt nem vesznek igénybe), további 10—15% pedig csupán rádióhallgató, esetenként újságolvasó, a községekben ezek az arányok: 5 illetve 20%.

A meglehetősen nehezen áttekinthető, és csak kritikával tanulmányozható füzet, sajnos, nem tér ki sem a családnagyság, sem a családszerkezet és művelődés összefüggéseire. (KSH, 93 I. A Népeségstudományi Kutató Csoport Közleményei 15. sz.)

B. É.

TELEVÍZIÓ FALUN

A Népművelési Propaganda Iroda adta ki Harangi László és Vitár Zoltán fenti című tanulmányát, mely a két szerző Komárom és Nógrád megye falvaiban 1965. február és március hónap folyamán végzett vizsgálatainak eredményeit foglalja össze. A vizsgálat célja az volt, hogy feltárja a televízió szerepét a falusi művelődésben, elemezze a tv hatását a szabadidőre és felhívja a népművelők figyelmét az ebből adódó új problémákra és tennivalókra.

Mivel a vizsgálat nem volt országos jellegű — a szlovákiai népművelési intézet kezdeményezte azzal a céllal, hogy a két ország határmenti lakosságának tv nézési szokásai összehasonlíthatók legyenek —, egyetemes következtetéseket nem vonhatunk le belőle, bár feltételezzük, hogy a falusi tv nézők szokásai valószínűleg országosan is hasonlóak.

A vizsgálat bebizonyította, hogy noha a tv átalakítja a szabadidő szerkezetét, és kis mértékben csökkenti az olvasásra fordított időt — mégis —, bizonyos vonatkozásban ösztönzően hat az olvasásra. Ez az ösztönző erő a tv nézők műveltségi fokának arányában nő. A műsorok közül épp a legnépszerűbbek — filmek, filmsorozatok és színházi közve-

títések — ébresztenek vágyat az olvasásra, és megkönnyítik a könyvtárosok tervszerű propaganda tevékenységét. A szerzők ebből a tapasztalatból azt a következtetést vonják le, hogy a könyvajánlást ezekhez a műsorokhoz kell kapcsolni, és elősegíteni a film és színházi élmények elmélyítését, ami az izlésnevelésnek is jó lehetőséget ad, mert itt elsősorban klasszikus művekről van szó. Ajánlják a szépirodalmi tv műsorok előzetes, kiscsoportos feldolgozását is, klubfoglalkozás, könyvbarát-kör keretében. A tv műsorszerkesztés, könyvkiadás, terjesztés és ajánlás összehangolása a szerzők szerint erősen javítaná a népművelő munka hatékonyságát.

A kiadvány kiter a tv elterjedésének veszélyeire is: az egészséget károsító hatásra (látás, idegrendszer, különösen gyermekek esetében), és a társadalmi atomizálódásra, mely a közéletről való elzárkózáshoz vezet a tv okozta állandó otthontartózkodás folytán. Hangsúlyozza, hogy az utóbbi jelenségnek nagyobb erőfeszítésre kell készítenie a népművelőket, mivel csak igen színvonalas rendezvényekkel tudják „a tv bővületében élő lakosokat kicsalogatni” otthonukból. (NPI. 233 I. 27 Ft)

B. É.

Könyvtári kiadványok

AZ ENSZ 1966. ÉVI titkársági kiadványai az Országgyűlési Könyvtárban címmel Veredy Katalin összeállította az Országgyűlési Könyvtárba mint a magyarországi ENSZ letéti könyvtárba beérkezett kiadványok jegyzékét. A most első ízben közzétett éves bibliográfia célja a kutatók és más érdeklődők tájékoztatása az ENSZ szerteágazó tevékenységéről. A bibliográfia angol és francia nyelvű műveket tartalmaz, a függelék pedig a könyvtár ENSZ-letéti gyűjteményébe 1966-ban érkezett folyóiratokat is felsorolja.

...KÉT NÉP SZÍVE DOBBANT ITT ÖSSZE...” címmel szemelvénygyűjteményt adott ki a győri Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár. A tetszetős kivitelű, érdekes füzet összeállítói, a megyei könyvtár helytörténeti munkacsoportjának tagjai Győr, Sopron és Mosonmagyaróvár korabeli sajtójának az 1917-es oroszországi eseményekre reagáló cikkeit teszik közzé. A szerkesztő, Pernesz Gyula bevezetőjében ismerteti a feldolgozás módszerét: az anyagot az SZKP történetének korszakbeosztása szerint négy fejezetre tagolták. A különböző pártok és csoportok lapjaiból való cikkek — melyek közül a terjedelmesebbek rövidítve kaptak itt helyet — rokonszenvvel, sőt sokszor igen lelkesen szólnak a forradalomról. A függelékben közölt jegyzék bemutatja az idézett orgánumokat, megnevezi szerkesztőjüket és megjelöli politikai hovatartozásukat. A gazdag anyagban névmutatató könnyíti meg az eligazodást.

SZOMSZÉD NÉPEK IRODALMA címmel új röplapbibliográfia sorozatot indított a Tatabányai Megyei Könyvtár. Az első és második röplap a cseh illetve szlovák szépirodalomból ad rövid válogatást. Felosztása betűrend szerinti, de a verses- és elbeszélés köteteket külön csoportosítja. Bár a terjedelem igen kevés író ajánlását teszi lehetővé, mégsem értjük, Julius Fučík hogy maradhatott ki belőle.

A JÁRMŰKAROSSZÉRIA GYÁRTÁS és a földgáztermelés, felhasználás szállítás ajánló bibliográfiáját adta ki A tudomány és technika újdonságai c. sorozatának 28. és 29. számaként az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ. Mindkét kiadvány annotált címeleírásait a témakör problémáit áttekintő kis tanulmány vezet be. A bibliográfiákban ismertetett művek vagy kivonataik magyar nyelven is elérhetők az OMKDK olvasótermében.

A SZEGEDI RUHAGYÁR dolgozóinak olvasási szokásairól Szentirmai László által készített és magyarul már előbb megjelent tanulmányt német nyelven is kiadta a szegedi József Attila Tudományegyetem Könyvtára Acta Bibliothecaria sorozatában (tom. V. fasc. 4.). A tanulmány néhány megállapítása: a fiatalok a legrendszerezesebb olvasók; a férfiak tudatosabb könyvválasztók, de a nők közül többen olvasnak. 10%-ra tehető azoknak a száma, akik még újságot sem vesznek kézbe; a Ruhagyár dolgozóinak 70%-a szabad idejének egy részét olvasással tölti; de jó részük kezdő olvasó, en-

nek megfelelően a romantikus, ifjúsági és a lektűrjellelű műveket kedveli; a tv nem befolyásolja hátrányosan az olvasást, nézői között több a könyvbarát, mint a televíziós készülékekkel nem rendelkezők között. Az igen sokoldalú vizsgálat eredményeinek rövid summázatát a kiadvány angol és orosz nyelven is közli.

A VASI SZEMLE folyamatosan regisztrálja a megyei könyvtár helyismereti gyűjteményének gyarapodását Vas megye irodalma címmel. Ez az összeállítás különnyomatban megjelenik „A Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár bibliográfiai füzetei” sorozatban is. A sorozat 11. füzete az 1966. júl. 1-től 1966. szept. 30-ig megjelent önálló műveket illetve periodika-cikkeket sorolja fel időrendben. Bánó Zsuzsa és Takács Miklós gyűjtése kiterjed azokra a szakdolgozatokra, disszertációkra is, melyek nyomtatásban nem láttak napvilágot.

ÍGY LÁTTÁK... a címe a Szekszárdi Megyei Könyvtár jubileumi kiadványának, mely idézetgyűjteményt közöl az oroszországi forradalmak Tolna megyei sajtóreflexióiból. Hasonló, az egykorú helyi sajtó cikkeit bemutató bibliográfiát több könyvtár állított össze az ünnepi alkalomra, mindezek sorában a Tolna megyei a legnehezebben áttekinthető, mert sem nem cikkgyűjtemény, sem nem bibliográfia, hanem összekötő szöveggel egybekapcsolt, kiragadott idézetek sora, melyeknek lelőhelyét apróbetűs, lapalji jegyzetben található a jó szemű olvasó, a cikkírók személyét azonban sehol.

Részlet az Esztergomi Városi Könyvtár felnőtt szabadpolcos teréből (felső kép) és a gyermekkönyvtárból (MTI Fotó — Hadas János felv.)

ÁRA: 6,— FT